

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Pavel Krejčí

Bývalé německé kolonie a politika appeasementu v letech
1933-1939

Former German Colonies and the Policy of Appeasement,
1933-1939

PODĚKOVÁNÍ

Tímto chci vyjádřit poděkování panu doc. PhDr. Hořčíčkovi, Ph.D., za vstřícný přístup a poskytnuté rady při vypracování této práce. Zvláštní dík patří také paní PhDr. Martině Soukupové a paní Radce Syrové za pomoc při zprostředkování elektronického přístupu k dokumentům britské zahraniční politiky.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 26. června 2011

podpis

ABSTRAKT

Tato práce je zaměřena na politiku koloniálního appeasementu ve 30. letech 20. století. Má za cíl přiblížit jeden z odstínů politiky usmiřování a jeho pozici v britských a německých zahraničně politických koncepcích. Zabývá se také vzestupem a pádem německé koloniální říše, britskou reakcí na tento proces a osudem bývalých německých kolonií po první světové válce. Je zaměřena výhradně na historii německých afrických kolonií.

Při zkoumání uvedené problematiky vychází z hypotézy, že preferované metody obou zmíněných zemí byly ve vrcholném období jednání o koloniální revizi do značné míry stejné, avšak cíle fundamentálně rozdílné. Zatímco britským konečným cílem byl světový mír, nacistickým světová válka. Naopak obě země preferovaly v kritickém období jednání na bilaterální úrovni.

Práce odhaluje nereálnost britských úvah a snah o usmíření Německa pomocí ústupků agresorovi a podrobuje kritice i britské návrhy na dosažení dohody na úkor třetích zemí.

Klíčová slova: appeasement, kolonie, revize, Afrika, Velká Británie, Německo, impérium

ABSTRACT

This thesis is focused on the policy of appeasement during the 1930's. It aims to describe one shade of a policy appeasement and its position in British and German foreign conceptions. This thesis further deals with the rise and fall of the German colonial Empire, the British reaction to this process and also with the fate of the German in Africa colonies after the First World War. It is concentrated solely on German African colonies.

The thesis works with hypothesis of the same methods and different aims of British and German attitudes. Whilst the British aim was the peace in the world, the Nazi aim was world war. Despite these differences, both sides adopted a similar approach to negotiation processes. The thesis shows the impracticability of British efforts and critically judges the British proposals to appease Germany on account of the third countries.

Key words: appeasement, colony, revision, Africa, Great Britain, Germany, Empire

OBSAH

1. ÚVOD.....	11
2. VZESTUP A PÁD NĚMECKÉ KOLONIÁLNÍ ŘÍŠE. BRITSKÁ REAKCE	14
2.1. POČÁTKY. OSMDESÁTÁ LÉTA 19. STOLETÍ	14
2.2. VRCHOL A PÁD. OD DEVADESÁTÝCH LET DO ZAČÁTKU VÁLKY	20
2.3. KONEC IMPÉRIA. VÁLKA V KOLONIÍCH A VERSAILLSKÝ MÍR	26
3. NĚMECKÉ KOLONIÁLNÍ Hnutí A VÝMARSKÁ REPUBLIKA.....	29
4. PO PŘÍCHODU HITLERA K MOCI	39
4.1. HLEDÁNÍ VÝCHODISEK. LÉTA 1933-1936.....	39
4.2. JEDNÁNÍ VRCHOLÍ. LÉTA 1937-1938.....	57
5. ZÁVĚR	73
5.1. SUMMARY.....	75
6. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	76
6.1. PUBLIKOVANÉ PRAMENY:	76
6.2. LITERATURA	76
6.3. INTERNETOVÉ PORTÁLY	79

1. ÚVOD

Pokud zasadíme appeasement do širších souvislostí mezinárodního klimatu meziválečných let, vyjeví se nám jako komplexní politika. Nejde jen o politiku teritoriálních ústupků, jak se to jeví např. z pohledu odstoupení českého pohraničí. Appeasement nabízel pestrou paletu opatření k uspokojení nespokojené diktátorské země, v tomto případě Německa. Šlo o ústupky v obchodní sféře, cestou různých koncesí a obchodních smluv, přes oblast rovnosti ve zbrojení (a v německo-britských vztazích zvláště významné zbrojení námořní), k oblasti ústupků v případě kolonií. V posledním případě je možné říci, že se jednalo o spojení všech výše vyjmenovaných případů, neboť britskou ambicí bylo koloniální cestou uspokojit jak obchodní, tak vojenské i teritoriální nároky Německa.

Ve zkoumání koloniálního appeasementu je nezbytné učinit přesah do událostí, které sahají až do druhé poloviny 19. století. Je to nutné především z důvodu vystopování počátků německé koloniální říše a jejího vzestupu.

Koloniální appeasement probíhal v režii Velké Británie a Německa. Logicky tu vyvstává potřeba zaměřit se především na studium vnitropolitických i zahraničněpolitických problémů těchto dvou zemí v období, které lze zhruba vymezit lety 1870 - 1939. V obou případech je tato potřeba zjevná. Velká Británie zde stála jako světová velmoc číslo jedna s globálními zájmy a se svou zprostředkující politikou vyrovnávání vlivů. Německo se naopak na scéně objevilo relativně nedávno. Mladý, dynamický, rychle se rozvíjející se stát, hlásící se důrazně o své velmocenské místo, které také rychle získalo. V případě appeasementu se spíše než o multilaterální vztah jedná o vztah bilaterální, do kterého jiné země vstupují podle momentální zahraničněpolitické situace a potřeby obou aktérů. Hlavním motorem, který usmiřovací politiku pohání, je Velká Británie, hlavním usmiřovaným, které požadavky na ústupky vznáší, je Německo.

Tím se dostáváme k otázce, jakou roli vlastně hrál tzv. koloniální appeasement v úvahách představitelů obou zemí? Byla tato role zásadní či podružná? A jak se myšlenka na ústupky v koloniální oblasti vlastně zrodila? Šlo o iniciativu Německa či někoho jiného? A byl koloniální appeasement vůbec reálný? Vybočil z rámce, ve kterém jsou ústupky prováděny na účet třetích zemí, které jsou vztaženy do základního britsko-německého vztahu, či nikoliv? Na tyto otázky se pokusím v této práci odpovědět.

Základní hypotézou, ze které vycházím, je soulad metod a rozpor cílů obou států v zahraniční politice. Obě země preferovaly bilaterální přístup v jednáních na úkor kolektivní bezpečnosti, zvláště zaměříme-li se na období let 1937-38, kdy jednání o koloniálních otázkách vrcholí.

Naopak o rozdílných cílech nemůže být sporu: zatímco Velké Británii šlo o revizi Versailleského systému mírovými prostředky se zájmem na dosažení dohody na novém všeobecném uspořádání (*General settlement*), konečným zájmem německým byla porážka Francie jako odvěkého nepřítele na západě a dobytí životního prostoru (*Lebensraum*) na východě. Z této hypotézy také vycházím při zkoumání koloniálního appeasementu a odpovědí na výše položené otázky.

V průběhu 30. let se vážně uvažovalo o návratu Německa jen do jeho bývalých afrických kolonií. Z tohoto důvodu je práce zaměřena výhradně na historii německých afrických držav a nezabývá se ostatními bývalými německými zámořskými územími.

Neboť neovládám němčinu, je práce psána s důrazem na britský přístup k problematice. Zde bylo možno využít britské prameny a literaturu, která se tématem zabývá. V případě pramenů jde o diplomatické depeše a jiné dokumenty úřední povahy (studie, memoranda), určené nejvyšším britským představitelům. Ohledně přístupu k těmto dokumentům je nutno poznamenat, že byly získány pomocí internetové databáze *Documents on British Policy Overseas*, jak je uvedeno v poděkování i v seznamu literatury. Tyto dokumenty mají zásadní důležitost pro pochopení britského jednání a přístupu ke koloniálnímu appeasementu. Dokládají totiž, jak se tato koncepce měnila a formovala v závislosti na měnících se politických, ekonomických a vojenských okolnostech. Také ukazuje na rozdílná stanoviska samotných Britů k dané otázce. Značný prostor jsem věnoval Plymouthské zprávě, jež má zásadní a podle mého názoru přelomový význam, neboť jí britská vláda oficiálně připustila koloniální revizi.

Téma koloniálního appeasementu není příliš známé a proto i literatura výhradně k tomuto tématu je poměrně strohá. Pokud jde o cizojazyčnou literaturu, velký význam mají publikace *Appeasement and Germany's last bid for Colonies* od Adrew Croziera a *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945* od Wolfa Schmockela. Posledně jmenovaná kniha také tvoří cenný zdroj při popisu německého koloniálního hnutí a věnuje mu celou kapitolu. Obě monografie se komplexně zabývají celou šíří tématu a poskytují dosti podrobnou představu o celé problematice. Zážitky, které při jednáních o koloniích prožil, popisuje přímý účastník Neville Henderson ve svých pamětech *Failure of a mission*. Velmi přínosnou je také kniha *British foreign and imperial policy (1865-1919)* od Grahama Goodlanda. Přináší informace o britské koloniální politice v době zrodu německého císařství a získání prvních kolonií, jakož i o době pádu německého zámořského impéria a britské reakci na něj. O širších souvislostech politiky appeasementu a britské zahraniční politiky celkově fundovaně

pojednávají knihy *The roots of Appeasement* od Martina Gilberta a *British foreign policy, 1919-1939* od Paula Doerra. Anglicky psaná literatura se samozřejmě věnuje i počátkům německého koloniálního impéria. Zde jsem využil anglicky psanou publikaci *The German colonial Empire. It's beginning and ending* od Paola Giordaniho. Kniha se zabývá okolnostmi a důvody vzniku německého impéria a rovněž popisuje britské reakce. Přínosná je v tomto ohledu také kniha *Bismarck and the German Empire, 1871-1918* od Lynna Abramse. Nelze opomenout ani dvousvazkovou studii Gerharda Weinberga *The foreign policy of Hitler's Germany*, jež se zabývá Hitlerovými cíli v zahraničně politické oblasti v letech 1933-1939.

Pokud je mi známo, v češtině žádná monografie zabývající se výhradně koloniálním appeasementem dosud nevyšla. Nicméně je možné nalézt publikace, které tématu prostor věnují. Jde např. o knihu *Opožděná expanze* od Aleše Skřivana či publikace *Pod německou vlajkou* od Jana Klímy. Koloniální appeasement je zde ovšem vedlejší téma. Hlavní pozornost soustředí na zrod a zánik celého německého zámořského impéria. Jeho počátky se podrobněji zabývá monografie *Německé koloniální zábory v Africe v letech 1884-1885*, rovněž od profesora Skřivana. Odpověď na otázku, jaké místo měla koloniální expanze v německé zahraniční politice před první světovou válkou, lze také nalézt v pracích Františka Stellnera, ať již jde o monografii *Poslední německý císař* či o studii *Capriviho zahraniční politika v letech 1890-1892* či „Nový kurs“ a „Světová politika“, *Zahraniční politika Německa v 90. letech 19. století.*, vyšlé v Historickém obzoru. Britský pohled na vznik německého impéria jsem vedle výše zmíněných cizojazyčných publikací opřel především o vynikající publikaci *Britská říše v období imperialismu (1870-1945)* od Jaroslava Césara. Studie vyčerpávajícím způsobem popisuje britské záměry v koloniální sféře a reakci na vstup Německa na mezinárodní scénu. Samozřejmě se zabývá i jeho dalšími koloniálními ambicemi a britskými protiopatřeními. Je třeba také vyzdvihnout práci Jiřího Elinngera *Neville Chamberlain*, jež se věnuje spolu s osobností britského premiéra i širším souvislostem britské zahraniční politiky meziválečných let. Celkový přehled o evropském i světovém dění poskytují studie *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů (1648-1914 a 1914-1941)*.

Konečně je třeba poznamenat, že veškeré poznámky pod čarou týkající se britských, německých a ostatních osobností vycházejí z encyklopedických publikací *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století* a *Lexikon osobnosti 20. století*, pokud není uvedeno jinak.

2. VZESTUP A PÁD NĚMECKÉ KOLONIÁLNÍ ŘÍŠE. BRITSKÁ REAKCE

2.1. POČÁTKY. OSMDESÁTÁ LÉTA 19. STOLETÍ

Cesta ke koloniální politice byla u všech států značně zdlouhavá a získání prvních osad v zámoří obvykle ještě neznamenal počátek rozmachu koloniálních výbojů.¹ Zvláště pravdivé se to ukázalo být v případě pozvolného zrodu německého zámořského impéria. Odhlédneme-li od pokusů pruských panovníků v 18. století² či snah ještě dřívějších³, o cílevědomé německé koloniální politice lze mluvit až od 80. let 19. století.⁴

Datace počátku německých koloniálních výbojů do 80. let 19. století není náhodná. Právě v této době probíhá další velké dělení dosud nezabraných území, tentokrát s centrem zájmu v Africe, kde se nacházela nejužší kořist.⁵ Jiným důležitým podnětem expanze bylo otevření Suezského průplavu, nemalou roli sehrály i výzkumné expedice mnoha cestovatelů. Nezanedbatelná byla také snaha otevřít nová obchodní odbytiště.⁶

Celé období poslední třetiny 19. století je označováno jako klasická éra moderního imperialismu. Imperialismus v podání konce 19. století znamená především zvýšenou snahu vyspělých evropských, ale i mimoevropských (USA, Japonsko) zemí o ovládnutí méně rozvinutých oblastí, zejména v Africe či Asii, a to buď přímo, nebo prostřednictvím sféry vlivu. Příčin imperialismu bylo mnoho, mezi přední bývají řazeny důvody ekonomické. Kolonie a závislá území měly sloužit jako zdroj surovin, levné pracovní síly, být odbytištěm průmyslových výrobků a cílem vývozu přebytečného kapitálu, jenž se nemůže uplatnit v mateřské zemi.⁷

Po vzniku německého císařství se kancléř Otto von Bismarck⁸ snažil zabezpečit nový stát systémem aliancí pomocí mezinárodních smluvních vztahů. Tak vznikl Spolek tří císařů, jehož členy byly Rusko, Rakousko-Uhersko a Německo. Německý kancléř si tím zajistil lepší mezinárodní postavení a dosáhl i dalšího podstatného cíle, jímž bylo zabránit sblížení Ruska

¹ CÉSAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 7

² Podrobněji viz např. WANNER, M. , Pruské východoindické společnosti v éře Fridricha II. In: Historický obzor, roč. 22, 2011, č. 3-4, s. 50-64

³ Srovnání např. KLÍMA, J. , Pod německou vlajkou. Příběh jedné koloniální říše, s. 15-32

⁴ KŘIVSKÝ P. , SKŘIVAN A. , Opožděná expanze, s. 10

⁵ CÉSAR J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 7

⁶ DRŠKA V. , SKŘIVAN A. , STELLNER F. , Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914, s. 178

⁷ HLAVAČKA M. , PEČENKA M. , Trojspolek. Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před 1. světovou válkou, s. 147

⁸ Otto von Bismarck (1815 –1898), německý státník a dominantní postava druhé poloviny 19. století. V roce 1871 po vyhrané prusko-francouzské válce sjednotil Německo „železem a krví“. Německo zajistil komplikovaným systémem mezinárodních smluv. Jeho vnitřní politika se vyznačovala bojem proti katolické straně Centrum a také Sociálně demokratické straně. Na druhou stranu přijal řadu socialistických zákonů. V roce 1890 rezignoval na úřad kancléře pro neshody s novým panovníkem Vilémem II.

s Francií.⁹ I přes agresivní zahraniční politiku však zůstávala v této době Německá říše především evropským státem. Zájem o koloniální politiku projevila jen ve chvíli, pokud se její vlivy mohly promítnout do vztahů mezi evropskými velmocemi. Zpočátku ostatně nemělo Německo ani prostředky k aktivní účasti na tomto soupeření a mohlo do něho zasahovat nejvýše diplomatickými nástroji.¹⁰

Sjednocením Německa byl na druhé straně vytvořen prostor, aby se nadšení pro zámořské výboje mohlo šířit napříč celou zemí. Propagace se nejprve soustředila na zakládání malých obchodních stanic, pro něž se následně žádala ochrana státu. Tak byl pomalu spuštěn proces, který vyvrcholil vybudováním zámořského panství, a to navzdory postoji Říšského sněmu, který nebyl v počátcích expanzi do zámoří nakloněn.¹¹ K zahájení koloniální expanze Německem tedy postupně došlo.

K důvodům, které k přijetí expanzivní zámořské politiky vedly, lze říci následující. První důvod byl hospodářský. Dověšením průmyslové revoluce v Německu vzrostla výroba o celou jednu třetinu, rozsahu výroby ovšem neodpovídaly možnosti vnitřního trhu ani zahraničního obchodu. To bylo příčinou krize, která vypukla v roce 1873. Jejím následkem došlo k množství změn v hospodářské soustavě. Mimo jiné způsobila i to, že se zostřil konkurenční boj na světových trzích, což následně podnítilo hledání trhů nových, ovšem takových, kde by mohla příslušná velmoc získat monopolní postavení. Dalším, velmi důležitým faktorem, byla rostoucí emigrace z Německa. Jestliže v letech 1821-1830 dosáhl počet emigrantů 8 tisíc, v následujícím desetiletí to již bylo 177 tisíc. Tato tendence pokračovala i nadále a vrcholu dosáhla v letech 1851-1860, kdy se vystěhovalo na 1 130 000 osob.¹² S tím souvisí i výše zmíněná vlna entusiasmů pro koloniální expanzi, neboť si mnozí počali uvědomovat, že kolonizace otevírá Německu tolik potřebné nové trhy. Mimo to docházelo k šíření intelektuálního a morálního vlivu.¹³ Konečně lze zmínit i misijní činnost, která samotné kolonizaci předcházela.¹⁴

Nezanedbatelnou úlohu sehrály i objevitelské poznatky o zámoří. Během celého 19. století věnovali badatelé mimořádnou pozornost dosud neprozkoumanému kontinentu - Africe. Neznámějším objevitelem byl pravděpodobně Brit David Livingstone¹⁵, jehož průzkumné

⁹ DRŠKA V., SKŘIVAN A., STELLNER F., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914, s. 178

¹⁰ CÉSAR, J., Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 27, s. 86

¹¹ GIORDANI, P., The German colonial Empire. It's beginning and endings, s. 15

¹² SKŘIVAN, A., Německé koloniální zábory v Africe v letech 1884-1885, s. 9-10

¹³ GIORDANI, P., The German colonial Empire. It's beginning and ending, s. 12

¹⁴ CÉSAR, J., Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 27, s. 81

¹⁵ David Livingstone (1813 – 1873), skotský misionář, lékař, cestovatel a bojovník proti otroctví. Přešel poušť Kalahari a pokračoval dále na sever, kde prozkoumal řeku Zambezi, na níž objevil Viktoriiny vodopády, nazvané na počest britské královny. Zemřel, když hledal prameny Nilu.

cesty přispěly podstatnou měrou k prozkoumání afrického kontinentu. Pokud jde o německé objevitele, lze jmenovat např. Heinricha Bartha, jenž jako první pronikl do vnitrozemí Kamerunu, geologa Karla von Fritche či Richarda Brenera.¹⁶

Šířit nadšení pomáhal samozřejmě také tisk. V článcích zaznívaly argumenty, které se od té doby objevily nesčetněkrát. Tvrdilo se, že pokud existoval národ schopný kolonizace, byl to ten německý. Podle těchto názorů byla značná část světového obchodu v rukou Německa, proto bylo zapotřebí prostorů pro odbyt a rozvoje obchodu a průmyslu. Rovněž chtělo území, kam by se mohlo vystěhovat „přebytečné“ obyvatelstvo. Po sjednocení bylo Německo jednotným a mocným státem, proto chtělo kolonie.¹⁷ Jak vidno, nechyběla ani snaha hrát na nacionální strunu.

Kromě všech výše zmíněných argumentů se stále více prosazoval i další, a to strategický význam zámořských území a prestižní hodnota jejich vlastnictví.¹⁸ S tím souvisí fakt, že nadále rostl význam koloniální expanze v rámci velmocenské politiky.¹⁹

V odpověď na stále hlasitější volání po koloniích, chopil se iniciativy princ Hohenlohe-Langerburg. Pod jeho záštitou se 26. srpna 1882 konala přípravná schůze výboru, na jehož zasedání byl přijat manifest dokazující nutnost vlastnictví kolonií z ekonomického hlediska. Proces byl dovršen 6. prosince téhož roku, kdy byl založen Německý koloniální spolek (*Deutscher Kolonialverein*) pod prezidentstvím Langerburga.²⁰ V tom samém roce také získal Adolf Lüderitz²¹ za nicotný obnos 200 marek a dodávku zbraní místnímu náčelníkovi přístup k zátocě Angra Pequena v jihozápadní Africe (na území dnešní Namibie – pozn. P. K.) a založil zde obchodní stanici. Nad ní převzala roku 1884 ochranu německá vláda a vyhlásila nad celým územím německý protektorát. Tyto zisky byly téměř současně následovány dalšími na území Toga a Kamerunu, které se rovněž staly německými koloniemi.²²

Do dělení africké kořisti se Německo zapojilo tedy až v 80. letech a v krátkém údobí let 1884-1885 položilo základy svého koloniálního panství v Togu, Kamerunu, jihozápadní a také východní Africe. O zisk posledního jmenovaného území se zasloužil dr. Karl Peters.²³

¹⁶ SKŘIVAN, A. , Německé koloniální zábory v Africe v letech 1884-1885, s. 9-10.

¹⁷ GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's begining and endings, s. 15

¹⁸ HLAVAČKA M. , PEČENKA M. , Trojspolek. Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před 1. světovou válkou, s. 150

¹⁹ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 9

²⁰ GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's begining and endings, s. 15-16

²¹ Adolf Lüderitz (1834 – 1886), německý obchodník s tabákem, zakladatel první německé kolonie v Africe při jihozápadním pobřeží. Utonul v roce 1886 v Oraňské řece.

²² GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's begining and endings, s. 21

²³ Karl Peters (1856 - 1918), politik, průzkumník a především přední zastávce německého koloniálního impéria. položil základy pro vybudování Německé východní Afriky(dnešní Tanzánie). Zastávce sociálního darwinismu (teorie, která se snaží aplikovat Darwinovy úvahy o přírodním výběru a přežití nejschopnějších na lidskou společnost), podle něhož také jednal s domorodým obyvatelstvem.

Na jaře roku 1884 založil v Berlíně Společnost pro německou kolonizaci (*Gesellschaft für deutsche Kolonisation*), která měla na starosti praktickou organizaci zemědělského a obchodního kolonizačního úsilí. Cílem bylo také vytipovat vhodná území pro možnou emigraci. To bylo nesmírně obtížné, neboť většina vhodných míst pro usazení obyvatel z Evropy již byla zabrána ostatními velmocemi. Peters uspěl v listopadu 1884 při jednání s místními náčelníky a prostřednictvím Německé východoafrické společnosti (*Deutsch-Ostafrikanische Gesellschaft*) připravil půdu pro pozdější Německou východní Afriku (*dnešní Tanzánie – pozn. P. K.*).²⁴

Ke koloniálním výbojům byly připraveny i další organizace, např. Německé obchodně-zeměpisné muzeum (1882), Německá exportní banka (1884) či Německá exportní kancelář (1884) a také již výše zmíněný Německý koloniální spolek, jenž se na čas stal zastřešující organizací všech koloniálních snah.²⁵

Příklonem ke koloniální expanzi sledoval osobně Bismarck několik cílů. Jednak pomocí ní uspokojoval požadavky průmyslníků a podnikatelů, jejichž podporu v domácí politice potřeboval. To také mj. naznačuje, že zahraniční a domácí politika nebyly v nově utvořeném státě nikdy dvě výlučné a oddělené sféry, ale naopak úzce propojené oblasti, které ovlivňovaly jedna druhou. Lék na hospodářské krize, podobných té z roku 1873, byl spatřován ve vývozu nadbytečné produkce do nových území v zámoří. Dalším cílem, který mohl Bismarck sledovat, bylo usměrnění sil destabilizujících domácí scénu směrem ke koloniální expanzi. Pravděpodobně hlavní motivací, určující příklon ke koloniální politice, bylo ovšem posílení postavení Německa mezi ostatními velmocemi.²⁶

Bismarck se v zásadě nikdy nevzdal představy, že pronikání do zámořských území je především obchodní, nikoliv politická záležitost.²⁷ Jeho záměrem nebylo vytvářet provincie, ale vzít pod ochranu obchodní společnosti podnikající v zámoří a pomáhat jim v jejich rozvoji. Odtud pramenila jeho snaha převést podstatný díl odpovědnosti na soukromé firmy, vybavené výsadními právy. Kancléř byl při opatrnosti veden i limitujícími faktory – německé válečné loďstvo bylo dosud slabé, Říšský sněm nebyl nadšen představou schvalování financí na zámořskou expanzi a Německo muselo také neustále dbát na zajištění pozic v Evropě.²⁸ Navzdory faktu, že většina německých kolonií byla získána během kancléřství Bismarcka,

²⁴ GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's begining and endings, s. 20

²⁵ KLÍMA, J., Pod německou vlajkou, s. 30

²⁶ ABRAMS, L. , Bismarck and the German Empire 1871-1918, s. 41

²⁷ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 58-59

²⁸ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 58-59

nelze zastínit, že kancléř osobně zastáncem koloniální expanze nebyl a kdykoliv byl přesvědčován, aby k ní sáhl, vždy odpověděl v tom smyslu, že „není koloniální člověk“.²⁹

V roce 1887 byla sloučením Německého koloniálního spolku a Společnosti pro německou kolonizaci ustavena Německá koloniální společnost (*Deutsche Kolonialgesellschaft*). Prezidentem společnosti byl opět zvolen princ Hohenlohe-Langerburg, viceprezidentem dr. Peters. Společnost si vytyčila tyto základní cíle:

1. Usměrnit německé zdroje směrem ke kolonizaci a za tímto účelem rozšiřovat potřebné technické a jiné znalosti;
2. Nacházet praktická řešení problémů spojených s kolonizací;
3. Povzbuzovat německé koloniální kroky a sledovat jejich rozvoj;
4. Navrhnout praktická řešení emigračních problémů;
5. Udržovat a posilovat ekonomické a morální vazby, které váží Němce doma a v zámoří;
6. Koordinovat všechnu koloniální energii a iniciativy.³⁰

Německá koloniální společnost vydávala vlastní tisk (*Kolonialzeitung*), prostřednictvím něhož silně ovlivňovala cítění Němců a byla ve snaze o popularizaci kolonií velmi úspěšná.³¹

Je možno shrnout, že Bismarck v podstatě sledoval tři cíle. Z čistě ekonomického hlediska šlo o pokus stimulovat prostřednictvím kolonií hospodářskou prosperitu. Dalším, politicko-ekonomickým aspektem, bylo vyhovění tlaku elitám z řad průmyslníků a podnikatelů, čímž dal zároveň Bismarck najevo, že Německo je na mezinárodní scéně silou, se kterou se musí počítat i v oblasti zámořských výbojů. Konečně se expanzí do zámoří pokoušel řešit vzrůstající sociální napětí, tzn., že v podobě kolonií se snažil zajistit prostor pro uplatnění nespokojených domácích elementů. Tato politika, známá jako „sociální imperialismus“, znamenala snahu odvrátit stimulací nacionalismu pozornost od tlaku na liberální a sociální reformy. Pregnantně to vyjádřil jeden ze členů vlády v 90. letech, kdy sociální napětí v Německu nadále rostlo. Podle něj bylo zachování *statu quo* doma závislé na usměrnění revolučních elementů směrem k imperialismu a obrácení zraku směrem k zámořské expanzi.³²

Pozice Velké Británie byla okolo roku 1870 stále vyjímečná. Země byla nadále průmyslovou velmocí číslo jedna, Londýn stále světovým finančním centrem. V důsledku hospodářské prosperity, která se odvíjela od politiky volného obchodu, byla Británie schopna udržovat

²⁹ GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's begining and ending, c. d., s. 10

³⁰ Tamtéž, c. d., s. 23

³¹ GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's begining and ending, s. 23

³² ABRAMS, L. , Bismarck and the German Empire 1871-1918, s. 42

převahu na moři, od níž se dovíjela její moc. Vznik Německa vnímali britští politikové jako zásadní změnu uspořádání na kontinentu.³³ V průběhu 70. let tedy došlo v mezinárodních vztazích ke změnám, které podstatně ovlivnily celkovou koncepci britské koloniální politiky. Objevily se dvě nové velmoci (vedle Německa ještě Itálie), jež poměrně brzy zahájily politiku koloniální expanze a počaly se drát k dosud nezabraným oblastem Afriky a Asie.³⁴ Britská zahraniční politika se v této době opírala o dva základní pilíře: „splendid isolation“ (tzv. „skvělá izolace“ – pozn. P. K.) ve světě a rovnováha sil v Evropě. Princip skvělé izolace spočíval v podstatě v požadavku, aby si Británie byla schopna udržet vlastními silami bez cizí pomoci absolutní převahu na světových mořích, ovládat a úspěšně hájit své zámořské državy a pokračovat v další koloniální expanzi. To ovšem bylo možné jen za předpokladu, že nebude vázána evropskými problémy. Jinými slovy - potřebovala na evropském kontinentu stabilizaci poměrů, založenou na rovnováze sil mezi hlavními mocnostmi.³⁵ Vznik silného sjednoceného německého státu znamenal do této rovnováhy podstatný zásah³⁶, neboť do konce 60. let 19. stol. platily za hlavní evropské velmoci zejména Francie, Rakousko a Rusko. Prostor slabého a rozděleného budoucího Německa pokládali Britové za spíše nárazníkovou oblast, jež měla oddělovat velmoci a tlumit nebezpečí vzniku konfliktů v evropském centru.³⁷ Samotné sjednocení Německa nebylo nicméně v Londýně přijato negativně, spíše naopak. Porážka tradičního britského rivala - Francie, v prusko-francouzské válce, mohla být stěžejí přijata s lítostí.³⁸ Tento postoj byl ovšem přechodný. Francie díky porážce na kontinentu s o to větší razancí odstartovala novou vlnu koloniálních výbojů a to vše s tichou podporou Bismarcka, který francouzskou angažovanost vítal, neboť se děla mimo Evropu.³⁹ Bismarck, jehož zatím zcela uspokojovaly výsledky, jichž dosáhlo Německo v koloniální soutěži, neměl zájem na rozporech s Británií, které by, podle jeho názoru, mohly vést k britsko-francouzskému sblížení. V dubnu a květnu 1885 uzavřely Německo a Británie několik smluv, kterými se Německo vzdalo plánů na navázání přímých styků s búrskými republikami⁴⁰, souhlasilo s rozšířením území Nigérie, vymezením hranic kolonií v jihozápadní Africe a novou úpravou vztahů k zanzibarskému sultánovi. Na jaře se tak podařilo překonat hlavní rozpory a dojít k podstatnému zmírnění napětí mezi oběma velmocemi. Německu nepochybně smlouva vyhovovala, neboť mu umožnila soustředit se na

³³ GOOGLAD, D. GRAHAM., British foreign imperial and imperial policy, 1865-1919, s. 1

³⁴ CĚSAR, J., Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 83

³⁵ CĚSAR, J., Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 25

³⁶ DRŠKA, V., SKŘIVAN, A., STELLNER, F., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914, s. 177

³⁷ CĚSAR, J., Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 26

³⁸ GOOGLAD, D. GRAHAM., British foreign imperial and imperial policy, 1865-1919, s. 1

³⁹ CĚSAR, J., Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 27

⁴⁰ Transvaal a Svobodný oraňský stát –viz níže.

evropské události. Británie na druhé straně dosáhla vlastně jen slibu, že Německo nebude dočasně pokračovat v koloniální expanzi.⁴¹

Území střední a východní Afriky byla Brity považována, stejně jako Egypt a jižní Afrika, za bašty chránící přístup do Indie.⁴² Právě v těchto afrických oblastech se ovšem Německo výrazně angažovalo, především díky aktivitám koloniálních nadšenců, jimž se podařilo zabrat území o rozloze 50 tis. čtverečních mil. Korunovací těchto úspěchů bylo usazení německého konzula na Zanzibaru v roce 1885, kdy také Německo proklamovalo právo mít dohled nad celým obchodem ostrova. Spor byl vyřešen opět smlouvou z října 1886, jež rozdělovala vnitrozemí Afriky mezi Německo a Velkou Británii.⁴³ Německo se snažilo zlepšit své vztahy s Británií i dále, což demonstrovaly tzv. Středomořské dohody z roku 1887⁴⁴, na nichž participovaly vedle Německa i ostatní státy Trojspolku.⁴⁵ Roku 1889 dokonce Bismarck nabídl Británii smlouvu o spojenectví. Ačkoliv byl odmítnut, pozitivní dopad jednání byl v tom, že tak byl činěn nátlak na Rusko, které chtělo Německo k sobě blíže připoutat. Naopak Británie oceňovala vztahy s Berlínem právě kvůli jeho spojenectví s Ruskem. Bismarck tak mohl umně manévrovat a využívat rozporů mezi velmocemi pro svoje cíle, což se mu také dařilo.⁴⁶

2.2. VRCHOL A PÁD. OD DEVADESÁTÝCH LET DO ZAČÁTKU VÁLKY

O 90. letech 19. století lze hovořit jako o období hospodářské prosperity většiny zemí. Nadále fungoval „pojistný ventil“ v podobně koloniální expanze, bylo proto možné vyhnout se velkému válečnému konfliktu.⁴⁷ V roce 1888 nastoupil na německý trůn mladý, velmi ambiciózní císař Vilém II. Jen o dva roky později, pro neshody v názorech na vnitřní i zahraniční politiku s novým císařem, rezignoval na svou funkci kancléř Bismarck. Ten se přikláněl k vyčkávací bezpečnostní politice a v oblasti námořního zbrojení neměl ambice dostihnout Velkou Británii. Jeho hlavním zájem ležel v Evropě a koloniální expanzi chápal spíše jako příležitostnou záležitost. Chtěl také dlouhodobě udržet dobré vztahy s Ruskem. Na této koncepci nehodlal nic měnit a po celá 70. léta také vyhovovala značné části německé buržoazie. Neobyčejně rychlý ekonomický růst ovšem způsobil, že z obchodních kruhů

⁴¹ CÉSAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945) , s. 93

⁴² VALKOUN, J. , Fašodská krize. In: Historický obzor, roč. 21, 2010, č. 7-8, s. 146

⁴³ CÉSAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 98

⁴⁴ STELLNER, F. , Capriviho zahraniční politika v letech 1890-1892. In: Historický obzor, roč. 6, 1995, č. 9-10, s. 204

⁴⁵ CÉSAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 98

⁴⁶ Trojspolek – tajná, německo – rakousko – italská smlouva, podepsaná roku 1882.

⁴⁷ STELLNER, F. , Capriviho zahraniční politika v letech 1890-1892. In: Historický obzor, roč. 6, 1995, č. 9-10, s. 204

⁴⁸ DRŠKA, V. , SKŘIVAN, A. , STELLNER, F. , Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914, s. 185

začaly zaznívat expanzivní požadavky. Vlivem vnitřních ekonomických změn a s rozvojem mezinárodního obchodu Bismarckova zahraničně - politická koncepce zastarala.⁴⁸ Byla tak připravena půda pro „nový kurz“ zahraniční politiky Německa, které posílilo svou pozici a zahájilo s konečnou platností útok na někdejší postavení „dílno světa“ – Velké Británie.⁴⁹

Bismarckovým nástupcem se v březnu stal Leo von Caprivi.⁵⁰ V případě vztahu k Velké Británii se držel linie „železného kancléře“ a snažil se Londýn naklonit ústupky v koloniální sféře. Helgolandskou smlouvou z 1. července 1890 Německo za zisk strategického ostrova Helgoland v Severním moři uznalo britský protektorát nad ostrovy Zanzibarem a Pembou, zřeklo se protektorátu nad sultanátem Witu a zavázalo se respektovat britské pozice v Ugandě a na horním Nilu.⁵¹

Smlouva byla na obou stranách přijata se smíšenými pocity. V Británii byla kritizována admirálovou, nadšeně byla ovšem přijata stoupenci koloniální expanze, kteří ji považovali za zajištění britských držav ve východní Africe. V Německu se jednalo o opačnou situaci. Vojenští stratégové smlouvu přivítali jako zajištění držav při severoněmeckém pobřeží, stoupenci kolonií naopak protestovali proti vyklízení důležitých pozic z Afriky.⁵²

V Německu ve smlouvě spatřovali první krok německo - britského sblížení, jež vyústí ve spojenectví. Smlouvou se Němci snažili Britům rovněž naznačit, že nezamýšlí ohrozit jejich koloniální postavení. Nicméně byt' se na počátku 90. let ocitla Británie v obtížném postavení⁵³, na spojenectví s Trojspolkem zájem neměla a chtěla pouze zabránit tomu, aby se Berlín ocitl na straně jejích nepřátel.⁵⁴ Důsledkem německo - britských námluv bylo sblížení Ruska a Francie, což považovali němečtí diplomaté za vážné porušení rovnováhy. Doufali proto, že se Rusko s Británií zaplete do vážnějšího sporu, což donutí Británii spolupracovat s Trojspolkem. K tomu ovšem nedošlo a základní předpoklad politiky „nového kurzu“ v zahraniční politice – připojení Británie k Trojspolku, se nenaplnil.⁵⁵ Naopak - uplatňováním „nového kurzu“ byly vztahy narušeny na mnoho let, což doprovázelo i několik střetnutí.⁵⁶

Třenice se nejmarkantněji projevovaly v koloniální sféře. Němci se při uplatňování „světové politiky“ nadále pokoušeli rozšířit svá zámořská území a to Britové nesli velice nelibě, zvláště

⁴⁸ STELLNER, F. , Poslední německý císař, s. 81

⁴⁹ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 58-59

⁵⁰ Leo von Caprivi (1831-1899), nástupce Otto von Bismarcka v úřadu německého kancléře. Funkci zastával v letech 1890-1894.

⁵¹ STELLNER, F. , Poslední německý císař, s. 125

⁵² DRŠKA, V. , SKŘIVAN, A. , STELLNER, F. , Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914, s. 186

⁵³ CÉŠAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 108

⁵⁴ STELLNER, F. , „Nový kurs“ a „Světová politika“. Zahraniční politika Německa v 90. letech 19. století. . In: Historický obzor, roč. 1, 1990-1991, s. 180

⁵⁵ DRŠKA, V. , SKŘIVAN, A. , STELLNER, F. , Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914, s. 187

⁵⁶ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 79

v oblastech východní Afriky. Odtud se Německo snažilo proniknout na sever, což přímo ohrožovalo britské zájmy v oblasti. Na konci 80. let totiž převládl v britské vládě názor, že je třeba ovládnout súdánské provincie, sousedící s Egyptem. Jinými slovy - zamýšlela podmanit si celé povodí Nilu. Uskutečnění tohoto plánu mělo znamenat vytvoření „nového impéria v Africe“, které by zahrnovalo všechny britské africké državy a utvořilo z nich souvislý pás od Káhiry po Kapsko.⁵⁷ Tento koncept, i když v modifikované podobě, také později mimo ostatních námitek (prestižní aj. důvody) bránil v navrácení správy nad Tanganyikou (bývalou Německou východní Afrikou) nacistickému Německu, jak bude uvedeno níže.

Pozornost se roku 1896 soustředila do jižní Afriky, konkrétně do Transvaalu.⁵⁸ Krom původních afrických kmenů obývali tuto oblast Búrové, potomci holandských přistěhovalců, kteří se zde usadili již v 50. letech 17. stol. V letech 1880-1881 došlo k první válce mezi Búry a Brity, jejímž výsledkem byla faktická nezávislost Transvaalu. Tento stav byl stvrzen Pretorijskou konvencí z roku 1881.⁵⁹ V roce 1896 došlo ovšem k nalezení zlata ve Witwatersrandu, čímž došlo k rapidnímu nárůstu zájmu o tuto zemi. Zlatá horečka lákala do oblasti nové britské přistěhovalce, známé jako „uitlandery“. Z obavy před získáním majority uitlanderů, přijali Búrové množství administrativních opatření, bránících přistěhovalcům ve snadném etablování.⁶⁰ Zájem o zlato projevoval jak britský syndikát Consolidated Golfields, tak také Němci, jejichž příliv do oblasti také prudce rostl. Britové se pokusili převzít iniciativu a vyvolali v na konci roku 1895 uitlanderské povstání, jež však bylo rychle poraženo. Ačkoliv se britská vláda od podniku distancovala, přerostla záležitost v krizi, jejíž příčinou byl blahopřejný telegram císaře Viléma transvaalskému prezidentovi Paulu Krügerovi⁶¹. Císař se v dopise vyjádřil o povstalcích značně nelichotivě, což Brity velmi popudilo a na dlouhou dobu poznamenalo vzájemné vztahy.⁶²

Britská vláda však neměla zájem jen na nerostném bohatství Transvaalu, ale uvažovala i o přímé anexi, neboť nezávislý Transvaal bránil jejich expanzi na sever a znemožňoval tak výše zmíněné snahy na vytvoření východoafrického impéria mezi Káhirou a Kapskem.⁶³ Nový impuls těmto snahám dodal v roce 1897 příchod nového vysokého komisaře pro

⁵⁷ CÉSAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 118

⁵⁸ Oblast v dnešní Jihoafrické republice.

⁵⁹ GOOGLAD, D. GRAHAM., British foreign imperial and imperial policy, 1865-1919, s. 53

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Paul Krüger (1825 –1904), búrský prezident Jižní africké republiky (Transvaalu) v letech 1883-1900. Známý především díky svému odporu vůči britské agresi v obou búrských válkách (1880-1881; 1889-1902)

⁶² DRŠKA, V. , SKŘIVAN, A. , STELLNER, F. , Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914, s. 187-188

⁶³ CÉSAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 125

Kapsko, sira Alfreda Milnera⁶⁴, který na kolonie v jižní Africe hleděl jako na „*nejslabší článek v imperiálním řetězu*.“⁶⁵ Proto byl připraven podřídit Búry plně britské svrchovanosti a hledal vhodnou záminku. Našel jí v zabití britského osadníka búrským policistou, což předkládal jako důkaz búrského útlaku Britů.⁶⁶ Podporu měl i u Josepha Chamberlaina⁶⁷, který se rovněž obával, že by cizí vlivy, především německé, mohly ohrozit britské zájmy.⁶⁸ Válka vypukla v roce 1899 a zpočátku vítězili Búrové, čímž Brity donutili vyslat do jižní Afriky další posily, kterým nemohly spolu s materiální převahou búrské jednotky konkurovat. Britové dobyli kromě Transvaalu i Oraňský svobodný stát, jenž se v březnu 1897 spojil s Transvaalem ve federaci⁶⁹ a válčil po boku Transvaalu, a oba začlenili do svého impéria. Klasická válka sice skončila v roce 1900, ale ještě dva roky probíhala válka partyzánská. Konečný mír byl podepsán v roce 1902 ve Vereeingingu. Oba státy byly v roce 1910 začleněny do nově vzniklé Jihoafrické unie, která získala status *Dominia*.⁷⁰

Během búrské války došlo ke změně na vedoucím místě německého Zahraničního úřadu, v jehož čele v roce 1897 stanul Bernhard von Bülow.⁷¹ Spolu s vedoucím Námořního úřadu, Alfredem von Tirpitzem⁷², bylo jeho úkolem zajištění námořního zbrojení. Ač nepochybně finančně náročné, v konečném důsledku mělo zajistit hospodářskou prosperitu a samozřejmě i další koloniální expanzi. Loďstvu připadla důležitá úloha v realizaci „světové politiky“, jež měla Německu upevnit přední místo světové a námořní velmoci.⁷³

V roce 1898 byla také zahájena diskuze o dalším směru koloniálních výbojů, při které se projevíly změny priorit průmyslníků a obchodníků. Postupně se hlavní pozornost přesouvala z Afriky na Blízký východ a stavbu Bagdádské dráhy.⁷⁴ Nicméně ten samý rok došlo mezi Německem a Velkou Británií k uzavření tzv. Hatzfeldovy smlouvy o dělení portugalských kolonií v Africe. Portugalci dlužili jak Británii, tak Německu, proto se oba státy dohodly,

⁶⁴ Alfred Milner (1854-1925), státník a zastánce imperiálních myšlenek. Jeho politika a odpor k uzavření dohody s Búrou vládou podstatně přispěly k búrské válce v letech 1899-1902.

⁶⁵ GOOGLAD, D. GRAHAM, *British foreign imperial and imperial policy, 1865-1919*, c. d. , s. 54

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Joseph Chamberlain (1836-1914), v roce 1880 řídil reorganizaci Liberální strany. Velký zastánce britského impéria, v roce 1886 se postavil proti návrhu zákona o irské samosprávě (*Home rule*). V roce 1906 utrpěl záchvat mrtvice a byl tak vyřazen z politického života.

⁶⁸ CÉŠAR, J. , *Britská říše v období imperialismu (1870-1945)*, s. 126

⁶⁹ DRŠKA, V. , SKŘIVAN, A. , STELLNER, F. , *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*, s. 193

⁷⁰ GOOGLAD, D. GRAHAM, *British foreign imperial and imperial policy, 1865-1919*, s. 54

⁷¹ Bernhard von Bülow (1849 –1929), německý diplomat a státník. V letech 1897 – 1900 státní tajemník Zahraničního úřadu, od roku 1900 do roku 1909 německý kancléř.

⁷² Alfred von Tirpitz (1849 –1930), německý admirál a státní tajemník Námořního úřadu. Je považován za zakladatele německého loďstva.

⁷³ STELLNER, F. , „Nový kurs“ a „Světová politika“. *Zahraniční politika Německa v 90. letech 19. století*. In: *Historický obzor*, roč. 1, 1990-1991, s. 183

⁷⁴ Železniční systém, který měl spojit nejvýznamnější střediska Osmanské říše. Dráha měla navazovat na Anatolskou dráhu (spojnice Konstantinopolu s Ankarou). Propojením obou drah měla vzniknout trasa os Konstantinopole až k Basře a nakonec i na pobřeží Kuvajtského zálivu.

že rozhodnou-li se Portugalci řešit své dluhy prodejem kolonií, rozdělí si je oba státy vedle sebe. Mělo jít jak o dělení Angoly, tak Mosambiku. Následně ovšem Britové uzavřeli s Portugalci vlastní smlouvu, ve které potvrdili Portugalsku držbu jejich kolonií a celkový *status quo*.⁷⁵ Celá epizoda jednání mezi Německem a Británií, jak se později několikrát ukázalo, nebyla náhodná. V roce 1911-1914 proběhlo nové kolo jednání, které znovu řešilo rozdělení portugalských kolonií mezi britskou a německou říši.⁷⁶ Také ve 30. letech 20. století došlo k opětovným úvahám o dohodu mezi nacistickým Německem a Velkou Británií o portugalských koloniích. Přes smluvní vztahy, které výslovně Portugalsku vlastnictví kolonií zaručovaly, uvažovala Británie o jednání na úkor svého smluvního partnera, a to v zájmu usmíření Německa (viz níže).

Anexí obou búrských republik skončila pro Británii éra koloniální expanze. K britské imperiální říši nebyla v následujících letech připojeny další významnější území. V následujícím soupeření šlo spíše o vymezení sfér vlivu v zemích, které byly ještě nezávislé, což byla ovšem záležitost diplomatů a nikoliv vojáků.⁷⁷

Také z německého pohledu došlo k definitivní teče za aspiracemi na rozšíření vlivu v jižní Africe. Německo se začalo soustředit na jiné oblasti, především Čínu a Blízký východ.⁷⁸ V Africe se nyní Němci zaměřili na rozvoj a exploataci území. Bismarckovým záměrem bylo přenechat správu kolonií velkým koloniálním společnostem. Ty měly být pod přímým dozorem konzulů (a tedy i Zahraničního úřadu), čímž by nebylo nutné vytvářet speciální správní těleso. Brzy se ovšem ukázalo, že většina společností není schopna využít kolonie k podstatnému prospěchu Říše, ať již z technických či finančních důvodů, a přinutily tak vládu k činu.⁷⁹ První krok směrem k vytvoření nezávislého orgánu se provedl již v roce 1890, kdy došlo k vytvoření Koloniální sekce na Zahraničním úřadu. Vojenské věci byly ovšem nadále ponechány v kompetenci Námořního úřadu a ředitel Koloniální sekce byl podřízen státnímu tajemníkovi Zahraničního úřadu. Později byl ke Koloniální sekci přiřazen i Úřad zabývající se vojenskými záležitostmi (*Oberkommando der Schutztruppen*), čímž byla tato oblast vyjmuta z gesce Námořního úřadu.

Do roku 1905 se na této situaci v podstatě nic nezměnilo. Pokračující rozvoj kolonií si ovšem žádal stále složitější řízení, k čemuž bylo zapotřebí stále větší množství lidí. Na úrovni pouhé sekce Zahraničního úřadu nebylo možno rostoucí množství úkolů odpovídajícím způsobem

⁷⁵ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 86

⁷⁶ Blíže viz. LANGHORNE, R. , Anglo-German Negotiations Concerning the Future of the Portuguese Colonies, 1911-1914. In: The Historical Journal, Vol. 16, No. 2 (Jun., 1973), s. 361-387

⁷⁷ CÉSAR, J. , Britská říše v období imperialismu (1870-1945), s. 127

⁷⁸ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 90

⁷⁹ GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's begining and endings, s. 105 - 107

zabezpečit.⁸⁰ Proto byl ke konci roku 1906 přednesen návrh na vytvoření samostatného Úřadu pro koloniální záležitosti, který byl v lednu 1907 také realizován.⁸¹ Prvním německým tajemníkem Koloniálního úřadu byl poslední vedoucí Koloniální sekce Zahraničního úřadu, dr. Bernhard Denburg.⁸²

Stále vážnější napětí v britsko-německých vztazích vyvolávala stavba Bagdádské dráhy, zostřující se konkurence na světových trzích a především německé námořní zbrojení. Cílem admirála Tirpitz bylo vybudovat tak silné námořní loďstvo, aby jeho velikost a síla odradily Velkou Británii od střetu.⁸³ Již na přelomu století došli v Británii k poznání, že politika „skvělé izolace“ zastarala a je třeba změnit kurz. Jinak řečeno to znamenalo, že bylo třeba uvažovat o spojeneckých smlouvách. Britským ministerským předsedou byl v této době lord Salisbury.⁸⁴ Někteří členové jeho vlády, především Joseph Chamberlain, byli pro úzkou spolupráci právě s Německem. Jednání však ztroskotala na neochotě Německa asistovat Británii v bránění britských dálnévýchodních zájmů před ruskými ambicemi.⁸⁵ Nakonec první smlouvu, kterou prolomila „skvělou izolaci“, podepsala Velká Británie s Japonskem 30. ledna 1902. Dalším milníkem se stal podpis tzv. „srdečné dohody“ mezi Británií a Francií v roce 1904. Rostoucí tlak Německa donutil také sblížit dva dávné nepřátele – Velkou Británii a Rusko. K podpisu dohod o vzájemném urovnání sporů v mimoevropských oblastech došlo v srpnu roku 1907. Ačkoliv se jako v případě smlouvy s Francií nejednalo o smlouvu spojeneckou, bylo jí dokončeno formování základů mocenského bloku Dohody.⁸⁶

Mimoevropské dění podstatně přispívalo ke zvyšování napětí mezi velmocemi. Do konce první dekády 20. století nebyl vznik velkého konfliktu mezi evropskými velmocemi pravděpodobný, neboť jejich expanzivní sílu pohlcovala zámořská území, kde vrcholil proces dotváření světových koloniálních říší.⁸⁷ Na druhou stranu konflikty v těchto oblastech zvyšovaly mezinárodní pnutí, které se dařilo mírnit stále obtížněji. Po druhé marocké krizi

⁸⁰ GIORDANI, P. , *The German colonial Empire. It's begining and endings*, s. 109-112

⁸¹ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , *Opožděná expanze*, s. 113

⁸² Bernhard Denburg (1865 – 1937), německý liberální politik a bankéř, v čele koloniálního úřadu v letech 1907-1910. V roce 1919 také krátce ministr zahraničí a vicekancléř.

⁸³ JANČÍK, D., SKŘIVAN, A. , *Zahraniční politika Německa před první světovou válkou. Vybrané dokumenty*, s. 43 - 44

⁸⁴ Robert Cecil, (1830-1903) od roku 1868 markýz ze Salisbury, konzervativní politik (s krátkou mezihrou členství v liberální straně v letech 1880-1885) a státník, trojnásobný ministerský předseda v letech 1885, 1886 - 1902, 1895 – 1902).. Rozhodně podporoval církev, unii s Irskem a zásady odpovědnosti jednotlivce.

⁸⁵ GOOGLAD, D. GRAHAM, *British foreign imperial and imperial policy, 1865-1919*, s. 68

⁸⁶ DRŠKA, V. , SKŘIVAN, A. , STELLNER, F. , *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*, s. 194, s. 194-195

⁸⁷ BĚLINA, P. , MORAVCOVÁ, D. , PEČENKA, M. , *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914 – 1941*, s. 7

v roce 1911⁸⁸ se to již nezdařilo, neboť konfliktů přibývalo. Především vývoj na Balkáně se ukázal být osudný. Zde došlo také k zavraždění následníka rakouského trůnu, Františka Ferdinanda d'Este. Stalo se tak v Sarajevu 28. června 1914. O měsíc později vyhlásilo Rakousko – Uhersko válku Srbsku, čímž byl spuštěn celý mechanismus aliancí a vypukla první světová válka.⁸⁹

2.3. KONEC IMPÉRIA. VÁLKA V KOLONIÍCH A VERSAILLSKÝ MÍR

Průběh válečných operací v afrických koloniích lze popsat velmi snadno a stručně. Téměř veškerý německý odpor se prakticky zhroutil hned v počátečních měsících války. Britské válečné loďstvo okamžitě přerušilo spojení Německa se zámořskými državami a téměř všechny byly rychle ovládnuty dohodovými mocnostmi. Pouze v Německé východní Africe trvaly bojové operace od počátku války do vyhlášení příměří.⁹⁰

Již během války bylo jasné, že vítězství Spojenců bude znamenat odebrání všech zámořských území Německu. Dobová literatura stanoví tento požadavek naprosto jasně.⁹¹ Mlhavou nadějí se stalo 14 bodů⁹² prezidenta USA Woodrowa Wilsona⁹³, které zveřejnil při projevu před americkým Kongresem 8. ledna 1918. V 5. bodu uváděl: „*Svobodná, velkorysá a absolutně neustranná úprava veškerých koloniálních nároků spočívající na přesném respektování zásad tak, aby při rozhodování jakýchkoli otázek suverenity musely být zváženy zájmy příslušného obyvatelstva spolu s oprávněnými nároky vlád, o jejichž právu držby se rozhoduje.*“⁹⁴

Mírová konference začala za předsednictví francouzského ministerského předsedy George Clemenceaua⁹⁵ 18. ledna 1919. Britskou delegaci vedl ministerský předseda Lloyd George⁹⁶, americkou prezident Wilson. Tito tři pánové reprezentovali nejsilnější vítězné velmoci. Vedle nich se na důležitých rozhodnutích konference podílel i zástupce Itálie, premiér Vittorio

⁸⁸ Krize vyvolaná vplutím německého dělového člunu do marockého přístavu Agadir. Maroko bylo citlivou oblastí, kde měly své zájmy Španělsko, Francie i Německo. Krize byla potlačena tím, že Francie získala od Německa uznání svých nároků v Maroku výměnou za část Francouzského Konga.

⁸⁹ DRŠKA, V. , SKŘIVAN, A. , STELLNER, F. , Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648 - 1914, s. 194, s. 199 – 200

⁹⁰ KŘIVSKÝ, P. , SKŘIVAN, A. , Opožděná expanze, s. 133; s. 136

⁹¹ viz. např. GIORDANI, P. , The German colonial Empire. It's beginning and endings, s. 125

⁹² Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona byl program amerického prezidenta Wilsona vyřčený na zasedání Kongresu 8. ledna 1918. Týkal se mezinárodního uspořádání světa po první světové válce z hlediska postoje Spojených států.

⁹³ Woodrow Wilson (1856- 1924), 28. prezident Spojených států. představitel demokratické strany. Přišel s ideou vytvoření Společnosti národů a principem kolektivní bezpečnosti jako nových prvků v uspořádání mezinárodních vztahů.

⁹⁴ KLÍMA, J., Pod německou vlajkou, c. d. , s. 376

⁹⁵ George Clemenceau (1841 – 1929), francouzský státní, novinář a lékař. Francouzským ministerským předsedou byl v letech 1906-1908 a znovu v letech 1916-1920.

⁹⁶ David Lloyd George (1863-1945), liberální politik a ministerský předseda. V letech 1915-1916 ministr financí, v roce 1916 ministr války. V letech 1916-1922 ministerským předsedou. V letech 1926-1931 vedl Liberální stranu. Jako ministr financí provedl radikální sociální reformu, zavedl starobní důchody a národní pojištění.

Orlando⁹⁷. Posledním členem Rady pěti byl Kimmoči Saiondži⁹⁸, který vystupoval při jednání o Dálném východu a Pacifiku. Při účasti ministrů zahraničí byla Rada pěti rozšířena na Radu deseti. Oficiálně bylo nejvyšším orgánem konference plenární zasedání všech zúčastněných států, které již jen pro svou velikost (při zahájení 28, později 32 států) bylo nepružné a fakticky jen formálně schvalovalo návrhy předložené Radou čtyř (vítězné velmoci bez Japonska).⁹⁹

Celá mírová konference se nesla v duchu, že „*Německo a jeho spojenci zodpovídají jako původci války za všechny škody, které utrpěly spojenecké a přidružené vlády a jejich státní příslušníci v důsledku válečného konfliktu vyvolaného Německem a jeho spojenci.*“¹⁰⁰ (čl. 231 *Versaillské mírové smlouvy – pozn. P. K.*). Konkrétní aplikací tohoto ustanovení v zámoří bylo zabránění německých kolonií. Navzdory 14 bodům viděli Britové a Francouzi příležitost k rozšíření koloniálního panství, kterou také patřičně využili. Již 23. ledna byla na tajném zasedání Rady deseti pod předsednictvím Lloyda George vytyčena jasná strategie: zabránit Německu v návratu do kolonií¹⁰¹. Tak se také stalo. Byl vypracován a schválen systém mandátní správy bývalých německých kolonií a bývalých součástí Osmanské říše. Mandáty byly rozděleny do tří skupin. Mandáty typu „A“ zahrnovaly ta území, která byla nejrozvinutější a u nichž se v budoucnu předpokládala samostatnost (např. Sýrie či Palestina). Mandáty typu „B“ zahrnovaly většinu afrických kolonií, v nichž se zakazoval obchod s otroky, alkoholem, zbraněmi, byl zakázán vojenský výcvik domorodců a budování opevnění. V těchto případech se s vyhlášením samostatnosti nepočítalo (např. Kamerun, Togo). Poslední typ „C“ zahrnoval nejméně rozvinutá území, především v Tichém oceánu.¹⁰² Pokud jde o konkrétní rozdělení německých kolonií, Německá východní Afrika připadla z větší části jako Tanganyika Velké Británii, z menší části pak Belgii a Portugalsku jako mandát typu „B“. Německou jihozápadní Afriku spravovala pod mandátem typu „C“ Jihoafrická unie. Správa Toga a Kamerunu připadla z velké části Francii pod mandátem „B“, menší části Velké Británii.¹⁰³

Německá vláda se snažila proti tvrdým ustanovením smlouvy protestovat, což se týkalo i kolonií. Již 14. ledna protestovala proti zprávám v dohodovém tisku o konci německých

⁹⁷ Vittorio Orlando (1860 – 1952), italský diplomat a státník, premiér Itálie v letech 1917-1919. Itálii zastupoval na Versaillské mírové konferenci a byl členem Rady čtyř.

⁹⁸ Kimmoči Saiondži (1849 – 1940), japonský politik, min. předseda v letech 1901-02, 1906-08, 1911-12, od roku 1912 poradce císaře. Vedl japonskou delegaci na pařížské mírové konferenci 1919-20; v roce 1933 doporučil, aby Japonsko vystoupilo ze Společnosti národů

⁹⁹ BĚLINA, P., MORAVCOVÁ, D., PEČENKA, M., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914 – 1941, s. 26

¹⁰⁰ KLÍMA, J., Pod německou vlajkou, c. d., s. 378

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² KŘIVSKÝ, P., SKŘIVAN, A., Opožděná expanze, s. 140

¹⁰³ DBFP, Series 2, Volume XVI, C 4275/97/18, s. 758-797

zámořského impéria. Také národní shromáždění ve Výmaru vzneslo 1. března námitku proti ztrátě kolonií.¹⁰⁴ Na německá stanoviska však nikdo nebral ohled a všeobecně převládl názor, že „*se zločincem se přece musí jednat jinak, než s obětí.*“¹⁰⁵ Proto byla do Versaillské mírové smlouvy vtělena část IV. s názvem „Práva a zájmy německé mimo Německo“, která zakládala legalitu odebrání německých kolonií Německu. Článek 119 výslovně pravil: „*Německo rezignuje ve prospěch Spojenců a k nim přidružených mocností na všechna svá práva a nároky vůči svým zámořským územím.*“¹⁰⁶ Versaillský mír podepsali zástupci Německa 28. června 1919, čímž historie německého zámořského impéria definitivně skončila. V meziválečném období však byla nadále v Německu přítomna touha po návratu do bývalého koloniálního panství.

¹⁰⁴ KLÍMA, J., Pod německou vlajkou , s. 379

¹⁰⁵ MORAVCOVÁ, D. , Výmarská republika, s. 36

¹⁰⁶ KLÍMA, J., Pod německou vlajkou , c. d., s. 380

3. NĚMECKÉ KOLONIÁLNÍ Hnutí A VÝMARSKÁ REPUBLIKA

Zámořská expanze původně zvláště důležitou součástí programu Nacionálně-socialistické strany nebyla. Přijala ji za svou až postupně a v pozmeněné podobě. Přesto je důležité vědět, jaké pozadí má koloniální revizionismus a proč mohl být ve 30. letech seriózně zvažován britskými politiky jako prostředek usmíření Německa. Z tohoto důvodu je užitečné přiblížit si blíže koloniální hnutí, které bylo v Německu vlastním nositelem touhy po koloniální revizi za doby trvání Výmarské republiky. Stejně tak užitečné je i přiblížit si jejich vůdce, aktivity, programy a dosažené výsledky.¹⁰⁷

Po roce 1918 se v Německu zformovalo množství organizací, jejichž společným cílem byla revize v koloniální oblasti. Tak uspořádala mimořádné shromáždění nejvýznamnější z těchto organizací, Německá koloniální společnost, založená již v roce 1887, aby rozhodla o pokračování své činnosti. Jejím cílem bylo udržení německého charakteru bývalých německých kolonií a snaha o jejich opětovné získání. K roku 1926 měla okolo 30 000 členů a již v roce 1924 byla dost silná na to, aby zorganizovala koloniální kongres k připomenutí 40. výročí založení německé koloniální říše. Jejím předsedou byl po celá 20. léta Theodor Seitz,¹⁰⁸ nástupcem se následně stal Heinrich Schnee,¹⁰⁹ bývalý guvernér Německé východní Afriky. V roce 1936 byla Německá koloniální společnost nahrazena novou organizací pod záštitou Nacionálně-socialistické strany.¹¹⁰

Všechny tyto skupiny se v roce 1921 formálně sdružily pod zastřešující organizaci Koloniální říšské pracovní společenství (*Koloniale Reichsarbeitsgemeinschaft*), kde měla být idea osídlování zámoří udržována spíše jako nostalgická vzpomínka. V březnu 1922 byl v Berlíně založen Svaz přátel kolonií (*Bund der Kolonialfreunde*), aby více propagoval potřebu koloniálních majetků. A konečně, v červnu téhož roku se spojili do spolku s názvem Německý svaz koloniálních bojovníků (*Deutscher Kolonialkriegerbund*) afričtí veteráni.¹¹¹

Členové koloniálních spolků se rekrutovali ze čtyř větších profesních skupin: bývalí koloniální úředníci a vojáci; profesionálové, jako např. inženýři, fyzici, učitelé, misionáři,

¹⁰⁷ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 1

¹⁰⁸ Theodor Seitz (1863-1949), německý koloniální politik, v květnu 1907 jmenován guvernérem Kamerunu, v srpnu 1910 Jihozápadní Afriky

¹⁰⁹ Heinrich Albert Schnee (1871-1949), právník, politik a koloniální úředník. Od roku 1912 do roku 1919 guvernér Německé východní Afriky.

¹¹⁰ CROZIER, ANDREW, J. , *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 15

¹¹¹ KLÍMA, J., *Pod německou vlajkou. Příběh jedné koloniální říše.*, s. 383

zemědělci či experti z průmyslových oborů; kupci a obchodníci, vlastníci přepravních linek, farmáři; a konečně patrioti a nacionalisté, kteří v kolonii nikdy nebyli.¹¹²

Pokud se zaměříme na hnací motivy jednání, které sami členové spolků vyjadřovali ve vydávané literatuře, lze nalézt v podstatě dva hlavní.

První je čistě psychologický. Vedle univerzálně sdílené touhy Němců zbavit se obvinění z rozpoutání války, kladli kolonialisté dlouho důraz na smytí stigmatu špatných koloniálních správců. Toto obvinění vznesly dohodové mocnosti jako záminku pro ospravedlnění odebrání kolonií Německu. Když ke konci války Spojenci kolonie do mandátní správy převzali, oficiálním zdůvodněním bylo, že tento krok bylo nutné učinit kvůli zanedbání administrativního řízení; a to zanedbání tak zřejmému, že by nemohli převzít odpovědnost za znovuupuštění 13 či 14 mil. domorodých národů a ponechat je osudu, ze kterého je vyvedla válka. Spojenci neopomněli doprovodit tvrzení několika dalšími výtkami na adresu německého koloniálního řízení, jako např. přílišná krutost, nucené práce, otroctví, militarismus, apod. To ovšem způsobilo, že Němci (nejen kolonialisté) cítili, že pouze návrat kolonií smyje stigma z jejich národní hrdosti.¹¹³

Druhý motiv, a bezpochyby silnější, vychází z politicko-ekonomického pozadí. Němečtí kolonialisté si bezpochyby přáli podílet se společně s Velkou Británií, Francií, Japonskem a Itálií na zcivilizování „zaostalých národů“. Touha ještě zesílila po přijetí Německa do Společnosti národů¹¹⁴, kde získalo místo v Mandátní komisi Společnosti národů. Ovšem i když kolonialisté cítili, že politická prestiž země utrpěla ránu díky neúčasti na kontrole zámořského území, daleko více akcentovali ekonomické důvody. Stejně jako v mnoha jiných koloniálních národech i němečtí kolonialisté považovali za samozřejmé, že „*imperialismus je suverénním právem mateřské země získávat z kolonií surovinové a potravinové zdroje, znamená možnost investovat tržní, kapitálové a jiné přebytky a rovněž je vhodným místem pro populační přebytky.*“¹¹⁵

¹¹² TOWNSEND, MARY, E., The German colonies and the Third Reich. In: Political Science Quarterly, 1938, Vol. 53, No. 2. s. 187

¹¹³ TOWNSEND, MARY, E., The Contemporary Colonial Movement in Germany. In: Political Science Quarterly, 1928, Vol. 43, No. 1, s. 66

¹¹⁴ Společnost národů (anglicky *League of Nations*, francouzsky *Société des Nations*) byla mezinárodní organizace založená po skončení první světové války na základě výsledků pařížské mírové konference. Vzešla z idealistických představ amerického prezidenta Wilsona o novém uspořádání mezinárodních vztahů. Hlavním úkolem Společnosti bylo zachovávat mezinárodní mír. Přes značný vliv Francie a Británie ve Společnosti národů nebyla organizace schopna důrazně prosadit své cíle, naprosto neefektivní byla její činnost proti agresivním krokům fašistické vlády v Itálii (okupace Etiopie), nacistické v Německu (účast ve španělské občanské válce, anšlus Rakouska, uzavření Mnichovské dohody), ani militaristické v Japonsku (válka v Číně).

¹¹⁵ TOWNSEND, MARY, E., The Contemporary Colonial Movement in Germany. In: Political Science Quarterly, 1928, Vol. 43, No. 1., c. d., s. 67

Po provedené centralizaci do organizace Koloniální říšské pracovní společenství se hnutí soustředilo na základě výše uvedených motivů na 4 hlavní cíle:

1. Na kampaň proti „koloniální lži“, ztělesněnou ve Versaillské mírové smlouvě a boj za revizi této smlouvy;
2. Na podporu zámořského obchodu a osídlování;
3. Na podporu domácí koloniální propagandy;
4. Na vyvíjení stálého tlaku na vládu za aktivnější prosazování koloniální otázky na mezinárodním fóru.¹¹⁶

Praktické uskutečňování a naplňování takto stanovených cílů na sebe bralo rozličné podoby. Veteráni a úředníci především obhajovali své působení v zámoří. V odpověď na knihu sira Hugh Clifforda¹¹⁷ *German Colonies*, kde odsoudil počínání Němců v zámoří, sepsal bývalý guvernér Toga Hans Georg Döring anglicky psanou polemiku *Kolonie a pomlvy*. Podobně přispěl do sporu v roce 1926 Heinrich Schnee knihou s názvem *Německá kolonizace – minulost a budoucnost*.¹¹⁸

Obchodníci a podnikatelé se svými zájmy v zámoří udržovali v bývalých koloniích obchodní kontakty a poskytovali rovněž koloniálnímu hnutí finanční podporu. Takovou společností byla např. Německá zemědělská společnost (*Deutsche Landwirtschaft – Gesellschaft*).¹¹⁹

Na domácím poli se příslušníci koloniálního hnutí projevovali rovněž velmi aktivně. Důkazem toho jsou např. programy v rádiu, obrazové projekce, „koloniální dny“ a výstavy. To vše kvůli udržování povědomí o krásách a hodnotě ztracených území. Neméně důležité bylo zařazení výuky o koloniální minulosti ve školách a na univerzitách. Tak Spolek žen (*Frauenbund*) ve svých výukových programech stále připravoval dívky na roli sester, učitelek a domácích služebných v zámořských oblastech. Univerzitní kurzy stále nabízely mladým studentům přednášky o historii, jazycích, fauně a flóře a ekonomických zdrojích ztracených území. Vědecký Institut v Hamburku rovněž nikdy nepřestal se svým výzkumem tropických nemocí.¹²⁰

Jestliže tři ze čtyř vytčených cílů se dařilo plnit úspěšně, poslední, a to tlak na vládu pro větší angažovanost v koloniální revizi v mezinárodním měřítku, byl problematičtější. Hlavním důvodem byla nevelká důležitost v porovnání s mnoha naléhavějšími problémy, které musela

¹¹⁶ TOWNSEND, MARY, E., The German colonies and the Third Reich., In: Political Science Quarterly, 1938, Vol. 53, No. 2, s. 188

¹¹⁷ Hugh Clifford (1866 –1941), britský koloniální správce mnoha kolonií (např. Trinidad, Severní Borneo, Ceylon, Zlaté pobřeží, Nigérie).

¹¹⁸ KLÍMA, J. , Pod německou vlajkou. Příběh jedné koloniální říše., s. 383

¹¹⁹ CROZIER, ANDREW, J. , Appeasement and Germany's last bid for colonies, s. 15

¹²⁰ TOWNSEND, MARY, E., The German colonies and the Third Reich., In: Political Science Quarterly, 1938, Vol. 53, No. 2, s. 188

německá vláda řešit, ať už to byly reparace, okupace Porýní (a např. i Porúří) či hyperinflace. Jednalo se tak spíše o otázku vedlejšího či podpůrného významu. Dalším důvodem byl fakt, že koloniální hnutí mělo své příznivce spíše v bohatších společenských třídách, a také mezi lidmi s přímými zájmy v zámoří. Na druhou stranu nebude příliš velkou nadsázkou říci, že problematika nebyla nikdy lépe zpracována a hlučněji prezentována, než v časech Výmarské republiky.¹²¹

Za typický příklad agitace koloniální myšlenky lze považovat dopis Heinricha Schnee bývalému guvernérovi Samoy Wilhelmu Solfovi.¹²² Dopis je významný z toho důvodu, že umožňuje nahlédnout na cíle a techniky koloniálního hnutí:¹²³

1. Rovná práva pro Němce žijících v bývalých koloniích;
2. Ochrana německé kultury v mandátních územích, volný přístup pro německé misionáře, doktory, atd.;
3. Vytrvání v kritice lži o tzv. koloniální vině;
4. Boj proti pokusům mandátních mocností anektovat mandátní území *de jure* jako kolonie;
5. Povzbuzování vlády v pokusech získat mandátní území jako kolonie, podobných pokusu Stresemanna;
6. Zintenzívnění propagandy, zejména mezi dělníky, mířené k posílení pozice vlády, která činí koloniální požadavky;

Ačkoliv nebyla koloniální revize pro množství jiných naléhavějších úkolů na seznamu vládních priorit, stoupence mezi mnoha politiky měla. Zvláště v Říšském sněmu bylo mezi všemi stranami (kromě Komunistické) mnoho stoupců této myšlenky.

Německá lidová strana (*Deutsche Volkspartei*) reprezentovala zájmy průmyslu a vyšší střední třídy. Jak bylo naznačeno, právě v těchto kruzích měla myšlenka koloniální revize silné zázemí. Není proto také náhoda, že Heinrich Schnee, jedna z nejdůležitějších postav mezi kolonialisty, reprezentoval v Říšském sněmu právě tuto stranu. Také mnoho dalších bývalých koloniálních úředníků bylo členy této strany.

Německá nacionalistická strana (*Deutschnationale Volkspartei*) programově stála za koloniální revizí, ale zvláštní aktivitu nevyvíjela. Jako nástupce Konzervativní strany Říše se zájmy primárně na kontinentu byla základnou jen mála členů s vazbami na kolonie.

¹²¹ CROZIER, ANDREW, J. , *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 15

¹²² Wilhelm Solf (1862 –1936), německý právník, diplomat a státník, v letech 1911-1918 německý státní tajemník pro kolonie.

¹²³ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 9

Německá demokratická strana (*Deutsche Demokratische Partei*) byla v tomto ohledu rozdělená. Jako strana liberální byla volbou pro mnoho antikolonialistů z přesvědčení, a také pro mnoho zastánců volného obchodu přesvědčených o ekonomické bezcennosti kolonií. Paradoxně však byli členy i mnozí ekonomové, především bankéři, kteří měli názor přesně opačný. Asi nejvýraznějším představitelem tohoto proudu byl Hjalmar Schacht, průkopník a představitel koloniální revize. Do roku 1926 byl členem této strany. Protože sehrál významnou úlohu i v budoucích jednáních ve 30. letech, bude užité přiblížit si Schachta trochu blíže. Narodil se v roce 1877 v Tinglefu v Šlesvicku-Holštýnsku. Po získání doktorátu z ekonomie byl zaměstnán v Drážďanské bance, kde se roku 1908 stal zástupcem ředitele. V letech 1916-1923 působil jako ředitel soukromé Národní banky Německa. V roce 1923 se stal ředitelem Říšské banky. Z tohoto postu pomáhal stabilizovat ekonomiku Německa, což mu vyneslo velké uznání. O rok později mu připadla vedoucí úloha při vyjednávání o reparacích. V roce 1930 na post prezidenta Říšské banky rezignoval pro neshody s vládními představiteli. Tyto neshody jej také posouvaly stále více směrem k politické pravici. Pomáhal Hitlera představit průmyslníkům a finančníkům a hrál roli i při vyvíjení tlaku na presidenta Paula von Hindenburga,¹²⁴ aby jmenoval Hitlera kancléřem. Za jeho pomoc byl odměněn opětovným ustavením do křesla prezidenta Říšské banky, kterou vykonával do roku 1939. V letech 1935-1937 byl také ministrem pro ekonomické záležitosti a zmocněncem pro válečnou ekonomiku. Postupně však rostly neshody mezi ním a Hitlerem, neboť Schacht nechtěl upřednostnit zbrojní programy na úkor zdraví ekonomiky. Nicméně zůstal ministrem bez portfeje až do roku 1943. V červnu 1944 byl uvězněn v koncentračním táboře kvůli podezření, že věděl o atentátu na Hitlera. Norimberským tribunálem byl zbaven obvinění a v 50. letech počal úspěšnou kariéru jako poradce v ekonomických záležitostech rozvojových zemí. Zemřel v roce 1970.¹²⁵

Ještě více nejednoznačná byla pozice Socialistické strany Německa (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*). Většina uvnitř strany koloniální revizi oponovala. Zčásti z přesvědčení, z části kvůli vysokým nákladům. Menšinu reprezentoval proud, který si před první světovou válkou ustavil orgán *Sozialistische Monatshefte*, jenž byl již v této době prokolonialistický, a zůstal jím i po konci války. Také Mezinárodní socialistický kongres, který se

¹²⁴ Paul von Hindenburg (1847 –1934), německý polní maršál, politik a státník. V letech 1925-1934 druhý prezident Výmarské republiky. Přes svůj pokročilý věk kandidoval proti Hitlerovi v roce 1932 v prezidentských volbách a porazil jej. Nakonec jej však v lednu 1933 jmenoval kancléřem.

¹²⁵ *JEWISH VIRTUAL LIBRARY : Division of the American-Israeli Cooperative Enterprise* [online]. 2010 [cit. 2011-07-26]. Hjalmar Schacht. Dostupné z WWW: <<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Holocaust/Schacht.html>>.

sešel v roce 1919 v Lucernu, odsoudil odebrání kolonií Německu, resp. konkrétní články ve Versailleské mírové smlouvě.

Strana Centrum a její bavorský spojenec, Bavorská lidová strana (*Bayerische Volkspartei*), projevovaly jen malý zájem o koloniální problematiku.

Pouze Komunistická strana Německa (*Kommunistische Partei Deutschlands*) byla proti kolonialismu v jakékoliv podobě. To se projevilo i v jejím nesouhlasu se členstvím Německa ve Stálé mandátní komisi SN. V odpověď na argumenty ekonomické potřeby kolonií komunisté navrhovali úzkou spolupráci s Ruskem jako možnost více výhodnou.¹²⁶

O programu Nacionálně-socialistické strany Německa (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*) bude pojednáno podrobněji níže. Je ovšem užitečné zdůraznit, že navzdory Hitlerově osobní rezervovanosti v této otázce, pokračovali někteří představitelé strany na půdě parlamentu v agitaci za návrat bývalých německých kolonií pod německou správu. Jako reprezentanty lze uvést Ernsta hraběte von Reventlow, Franze Ritter von Eppa či Otto Strassera.¹²⁷

Jak již bylo naznačeno výše, koloniální otázka nebyla pro německou vládu na prvním místě. Podle množství spolků, vydaných publikací či sympatizantů mezi množstvím důležitých by se mohlo zdát, že otázka kolonií je pro Německo otázkou mimořádného významu. Opak byl však pravdou. Masovou podporu koloniální hnutí nikdy nezískalo a vliv hnutí na vládu byl minimální.¹²⁸

Poněkud jiný názor měla nejznámější postava Výmarské republiky, Gustav Stresemann.¹²⁹ Tento politik, jenž zastával funkci ministra zahraničí, si vytkl za cíl návrat Německa mezi velmoci. Metodou k dosažení tohoto cíle se mu stala mezinárodní spolupráce, především se západními velmocemi. Spoluprací chtěl dosáhnout několika cílů, v důsledku jejichž splnění by došlo k obnovení Německa jako přední světové velmoci (*Weltmacht*). Bezprostředními cíli byly¹³⁰:

1. Revize Dawesova plánu;¹³¹
2. Konec spojenecké okupace Porýní;
3. Stažení Mezispojenkové kontrolní vojenské komise;

¹²⁶ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 10

¹²⁷ Tamtéž, s. 11-14

¹²⁸ TOWNSEND, MARY, E., *The German colonies and the Third Reich*,. In: *Political Science Quarterly*, 1938, Vol. 53, No. 2, s. 189

¹²⁹ Gustav Stresemann (1878 –1929), německý liberální politik a státník, během let Výmarské republiky zastával funkce kancléře a především ministra zahraničí. V roce 1926 obdržel Nobelovu cenu míru za podíl na usmíření mezi Německem a Francií.

¹³⁰ ENSSLE, MANFRED, J. , *Stresemann's Diplomacy Fifty Years after Locarno: Some Recent Perspectives*, In: *The Historical Journal*, Vol.20, No. 4, s. 941

¹³¹ Dawesův plán měnil režim plateb německých reparací vůči vítězům první světové války.

Další cíle v dlouhodobějším horizontu byly tyto:

4. Revize versailleského uspořádání západních hranic;
5. Brzké navrácení Sárska;
6. **Dosažení kolonií;** (*v originále nezvýrazněno – pozn. P. K.*)
7. Anšlus Rakouska;
8. Navrácení Eupen – Malméd od Belgie;
9. Obrana a podpora německých menšin za hranicemi.

A jak je zřejmé z jeho činnosti, Stresemann skutečně jistou aktivitu v koloniální otázce vyvíjel. Setkáme se tak s odpověďmi na urgence představitelů z řad koloniálního hnutí, s prohlášeními učiněnými v tisku, jako např. při návštěvě Stresemanna v Jižní Americe v roce 1926.¹³² Navíc bylo na ministerstvu zahraničních věcí zřízeno k 1. dubnu 1924 Koloniální oddělení, v listopadu téhož roku schválil Stresemann Směrnici německé koloniální politiky, žádající převod mandátní správy na Německo a udržování koloniálního povědomí v národě. V memorandu německé vlády Radě Společnosti národů z 20. září 1929 vyjadřuje vláda připravenost k podílení se na mandátním systému.¹³³ Další příležitostí projevit ambice v koloniálním ohledu byla Stresemannova schůzka s britským velvyslancem v Berlíně sirem Ronaldem Lindsayem¹³⁴ v roce 1928. I jemu vysvětloval potřebnost vlastnictví kolonií.¹³⁵

Marginálního významu byla tzv. Kühlmannova mise. Richard von Kühlmann byl diplomat a průmyslník, který v letech 1917 – 1918 zastával funkci státního tajemníka ministerstva zahraničí. Při jednání o tzv. Youngově plánu, jež probíhala v Paříži od 11. února do 7. června 1929 a týkala se německých válečných reparací¹³⁶, oslovil Kühlmann dopisem britského vyslance v Paříži, sira Williama Tyrrella¹³⁷ s návrhem na částečné obnovení německé koloniální říše v Africe. Stresemann ovšem Kühlmannovu iniciativu formálně odmítl.¹³⁸

Německá vláda jako celek se oficiálně celá 20. léta soustředila na aktivitu, kterou nelze nazvat revizí v pravém smyslu slova. Spíše šlo o prozatímní snahu o udržení *statu quo*.

¹³² TOWNSEND, MARY, E. , The Contemporary Colonial Movement in Germany. In: Political Science Quarterly, 1928, Vol. 43, No. 1, . 73

¹³³ KLÍMA, J., Pod německou vlajkou. Příběh jedné koloniální říše., s. 383

¹³⁴ Ronald Lindsay (1877 – 1945), britský diplomat. V letech 1928-1930 stálý tajemník Úřadu pro zahraniční záležitosti. Velvyslanec v Turecku v letech 1925-1926, v Německu v letech 1926-1928 a ve Spojených státech v letech 1930-1939.

¹³⁵ CROZIER, ANDREW, J. , Appeasement and Germany's last bid for colonies, s. 15

¹³⁶ *Digitální parlamentní knihovna* [online]. 25. 8. 2003 [cit. 2011-07-26]. NS RČS 1929-1935, PS, 12. schůze, část 2/6 (30. 1. 1930). Dostupné z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/012schuz/s012002.htm>>.

¹³⁷ William Tyrrel (1866-1947), britský diplomat. V diplomatické službě od roku 1889. V roce jmenován soukromým tajemníkem Edwarda Greye, tajemníka *Foreign Office*. Před rokem 1914 podporoval politiku Dohody a nepovažoval za možné usmíření s Německem. Jako velvyslanec v Paříži se snažil posílit britsko-francouzskou spolupráci.

¹³⁸ DBFP, Series 1A, Volume VI, n. 113, s. 232

Tak již v listopadu 1920 adresovala vláda memorandum generálnímu tajemníkovi Společnosti národů a vládám členských zemí, ve kterém odmítla převzetí správy nad koloniemi jako mandáty, tvrdíc, že tato správa pod záštitou Společnosti národů je pouze formální a faktický výkon by případně jednotlivým spojeneckým vládám. Není bez zajímavosti, že se memorandum setkalo s pozitivním ohlasem na britském ministerstvu zahraničí. Ovšem nehledě na sympatie tohoto úřadu, postoj britské vlády byl přesně opačný. Nejlépe jej asi demonstroval Arthur Balfour¹³⁹, když v prohlášení adresovaném Společnosti národů 17. května 1922 mj. prohlásil, že mandáty nejsou výtvorem Společnosti národů a nemohou jí být za žádných okolností měněny. Povinností Společnosti národů je omezit se na dohled nad specifickými záležitostmi a detailní podmínky a provedení jsou kompetenci spojeneckých velmocí. Tento postoj zachovávali britští představitelé po celá 20. léta. Další ilustrací uvedeného postoje je dopis z ministerstva kolonií, určený ministerstvu zahraničí a datovaný na 28. duben 1928, ve kterém tehdejší ministr kolonií Amery¹⁴⁰ jasně deklaruje, že jakékoliv přerozdělení současných mandátních území ve prospěch Německa či Itálie je nemyslitelné. Převod kontroly Palestiny, Tanganyiky, Britského Kamerunu a Toga z britských rukou jakékoliv jiné mocnosti by byl údajně vážnou ranou pro prestiž Británie a neštěstím pro původní obyvatelstvo.¹⁴¹

Podobně demonstrovala německá vláda zájem na dění v bývalých koloniích v případě snahy Belgičanů pohltnout Ruandu-Urundi do svého Belgického Konga v roce 1926. I tentokrát šlo o oficiální protest u Společnosti národů.¹⁴²

V Británii existovalo nicméně několik vlivných lidí, kteří byli ochotni myšlenku revize podpořit. V tisku se např. objevovaly názory, které připomínaly, že světová válka se vedla mj. o surovinové zdroje. Bylo by proto prozíravé, kdyby se v celé centrální Africe uplatňoval princip „otevřených dveří“ pod patronací Společnosti národů. Takový názor zastával editor listu *Observer* L. J. Garvin a vyjádřil jej již v roce 1919. O dva roky později psal Norman Angel, žurnalista a politik, „o pokrytectví Spojenců, kteří za války tvrdili, že bojují proti morálnímu ospravedlnění moci, aby po vyhrané válce mohli uplatnit svou moc nad přístupy

¹³⁹ Arthur James Balfour (1848-1930), britský konzervativní politik a státník. V letech 1902-1905 ministerským předsedou Velké Británie. V letech 1916-1919 státním tajemníkem pro zahraniční záležitosti. Člen Parlamentu v letech 1874-1922.

¹⁴⁰ Leopold Charles Amery, známý také jako Leo Amery (1873-1955). Britský konzervativní politik, imperialista a novinář. Funkci ministra kolonií zastával v letech 1924-1929.

¹⁴¹ DBFP Series 1A, Volume V, n. 50665/28, s. 37

¹⁴² TOWNSEND, MARY, E., The Contemporary Colonial Movement in Germany. In: *Political Science Quarterly*, 1928, Vol. 43, No. 1, s. 73

k bohatství světa, ze kterého ostatní vyloučili“. Podle něj by mělo být Německo přizváno k účasti na systému mezinárodní koloniální vlády a dostat velký díl odpovědnosti.¹⁴³

Jisté výsledky a odstup od válečných událostí přinesly malé posuny v postojích Britů v tom smyslu, že při příležitosti podpisu Locarnské smlouvy¹⁴⁴ německé delegaci britský ministr zahraničí sir Austen Chamberlain¹⁴⁵ řekl, že Německo jako člen Společnosti národů je možným kandidátem na správce mandátního území jako kterýkoliv jiný člen. Jak později ovšem britská vláda upřesnila, neznamenal tento výrok potvrzení nároku Německa na jejich bývalá zámořská území, ale pouze to, že pokud v budoucnu vznikne jakékoliv další mandátní území, Německo bude mít možnost za rovných podmínek získat mandátní území.¹⁴⁶

Koloniálnímu hnutí se během trvání Výmarské republiky nepodařilo dosáhnout svého cíle, totiž změnit postoj německé vlády ke koloniálnímu revizionismu. Německo sice v Locarnu vzneslo „*morální nárok na právo na kolonie*“, ale administrativa nepodnikla žádné akce, či neučinila žádné oficiální prohlášení, kterým by koloniální revizi označila jako jeden ze svých cílů.¹⁴⁷

Cílem vlády zatím bylo spíše bránit *status quo*, tj. zachovat bývalé německé kolonie jako mandátní území, pod formální správou Společnosti národů, byť fakticky v moci vítězných velmocí. Děly se totiž pokusy o přímé začlenění mandátních území ke koloniím (viz výše). Nutno přiznat, že se to německým politikům dařilo. Z této snahy je možné usoudit, že ani výmarským ministrům nebyl osud bývalých kolonií zcela lhostejný.

Koloniální hnutí po dobu Výmarské republiky rozhodně nebylo mrtvé.¹⁴⁸ Důkazem je samotné množství spolků, pořádaných akcí a vydaných publikací. Velmi nápomocné bylo, že mnoho kolonialistů zastávalo význačné pozice v politických stranách či ve veřejném životě.

Pokud bylo možno vůbec uvažovat o změně poválečných poměrů v koloniích, Velká Británie jako první koloniální velmoc byla klíčovým partnerem. Oficiální postoj britské vlády se však nezměnil po celá 20. léta a znamenal odmítnutí jakýchkoliv úvah o předání bývalých

¹⁴³ CROZIER, ANDREW, J., *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, c. d., s. 18

¹⁴⁴ Locarnské smlouvy sjednané v roce 1925 na konferenci v Locarnu měly bezpečnostní charakter mezinárodních záruk německých západních hranic prostřednictvím Rýnského garančního paktu, ovšem východní hranice Německa smluvně zaručeny nebyly.

¹⁴⁵ Austen Chamberlain (1863-1937), liberální unionista a konzervativní politik, syn Josepha Chamberlaina a nevlastní bratr Nevilla Chamberlaina. V roce 1924 ministr zahraničí v Baldwinově vládě. V roce 1925 se podílel na vyjednávání Locarnských dohod, za což obdržel Nobelovu cenu míru.

¹⁴⁶ DBFP Series 1A, Volume V, n. 50665/28, s. 36 - 37

¹⁴⁷ TOWNSEND, MARY, E., *The German colonies and the Third Reich*, In: *Political Science Quarterly*, 1938, Vol. 53, No. 2, s. 187

¹⁴⁸ TOWNSEND, MARY, E., *The German colonies and the Third Reich*, *Political Science Quarterly*, 1938, Vol. 53, No. 2, s. 187

německých kolonií zpět Německu. Ač byla ve srovnání s Francií Británie stále více ochotná uvažovat o úpravě poválečných poměrů a nápravě učiněných chyb, tato ochota nezahrnovala otázku zámořských území. Stoupence měla revize spíše u jednotlivců, ve vládních kruzích se objevila ochota věcí se oficiálně zabývat až ve 30. letech. Přesto, jak se ukázalo v Locarnu, ústně západní diplomaté a jmenovitě i Britové právo Německa na správu mandátů (ovšem nikoliv stávajících, ale potenciálně nově vytvořených) uznávali. To bylo důležité pro budoucí vývoj, kdy obě vlády (německá i britská) pojaly koloniální revizionismus za oficiální téma mezinárodní politiky. Jestliže si němečtí kolonialisté vytkli za jeden z cílů připomínat koloniální minulost a zabránit tak jejímu zapomenutí širokou veřejností, byli úspěšní. Hlavní záměr, totiž návrat bývalých zámořských území zpět do německých rukou, byl ovšem možný až po oficiální vládní podpoře, které se hnutí dostalo až s příchodem nacistů k moci.

4. PO PŘÍCHODU HITLERA K MOCI

4.1. HLEDÁNÍ VÝCHODISEK. LÉTA 1933-1936

Prvním vládním představitelem, který po uchopení moci nacisty projevil zájem o kolonie, byl Franz von Papen,¹⁴⁹ Hitlerův vicekancléř. Londýnskému tisku sdělil, že „*Německo si přeje rozvíjet Afriku, stejně jako to dělají Anglie, Francie, Itálie, Belgie či Portugalsko.*“¹⁵⁰ Dalším, kdo veřejně otázku kolonií zmínil, byl Alfred Hugenberg¹⁵¹, ministr hospodářství a vůdce nacionalistů v koaliční vládě s nacisty, která byla jmenována v lednu 1933. Jako německý delegát na Hospodářské konferenci v Londýně 14. června 1933 prohlásil, že Německo musí expandovat, aby obnovilo svou solventnost. Jedním z kroků, jak toho dosáhnout, mělo být opětovné vybudování koloniálního impéria v Africe. Západní velmoci na toto prohlášení oficiálně nereagovaly. Reagoval na ně a oficiálně protestoval ovšem Svaz sovětských socialistických republik (SSSR), kterému se nelíbil výrok o expanzi východním směrem, jenž také zazněl. Německé ministerstvo v odpovědi jakékoliv nároky vůči SSSR odmítlo a označilo všechny Hungerbergovy výroky jako čistě soukromého rázu. Jedno z prvních oficiálních vystoupení vládního představitele v zahraničí, při němž zazněl požadavek na obnovení německého koloniálního postavení, tak skončilo poměrně neslavně a Hungerberg krátce na to na svůj úřad rezignoval.¹⁵²

Incident naznačuje, že německá vláda nebyla v roce 1933 ještě připravena vznést či postavit se oficiálně za požadavky na kolonie. Nehledě na mnohem důležitější úkoly spojené s upevněním právě získané moci, lze vystopovat úvahy směrem k vyčkávání na příhodnější situaci, kdy vláda bude moci nároky oficiálně přednést. Proto v dubnu 1933 ministr zahraničí Konstantin von Neurath¹⁵³ definoval postup v otázce kolonií v tom smyslu, že je prozatím nutné omezit se na věci propagandy a namířit jí proti současnému stavu mandátního uspořádání.¹⁵⁴

Je zajímavé, že britské ministerstvo zahraničí vznesení koloniálního tématu na londýnské konferenci předpokládalo a vybavilo své zástupce memorandem s patřičnými protiargumenty. Příznačně to nebyl Hugenberg, o kom se soudilo, že na konferenci vystoupí, ale dr. Schacht,

¹⁴⁹ Franz von Papen (1879-1969), německý křesťansky orientovaný politik a diplomat. V začátcích politické kariéry spojen se stranou Centrum. V roce 1946 souzen Norimberským tribunálem, který jej zprostil obvinění.

¹⁵⁰ GILBERT, M., GOTT, R., *The Appeasers*, c. d., s. 92

¹⁵¹ Alfred Hugenberg (1865-1951), německý nacionalistický a konzervativní politik a podnikatel. Po válce v britské internaci, ve které také zemřel.

¹⁵² GILBERT, M., GOTT, R., *The Appeasers*, s. 92

¹⁵³ Konstantin von Neurath (1873-1956), německý nacistický politik a diplomat. Ministr zahraničních věcí Německa v letech 1932-1938. V letech 1939-1943 zastával funkci protektora v Protektorátu Čechy a Morava.

¹⁵⁴ SCHMOCKEL, WOLF, W., *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 88

toho času prezident Říšské banky. Autorem memoranda¹⁵⁵ byl M. X. Huxley z ústředního oddělení *Foreign Office*, který poukazoval na to, že otázka na konferenci může opět zaznít. Buď na základě souvislosti s německým průmyslem, který musí čelit narůstajícímu nacionalismu v chování koloniálních velmocí, jež potřebují vlastní zdroje surovin, nebo na základě skutečnosti, že německému splácení dluhů by v mnohém ulehčil přístup k surovinám uvnitř vlastního měnového pásma. Huxley použil protiargumenty, které se během 30. let staly v takových sporech běžnými:

1. Transfer mandátu není jen otázka Británie samotné, bylo by třeba souhlasu ostatních velmocí;
2. Německo mělo z kolonií v minulosti velice mizivý ekonomický užitek;
3. Německé kolonie nikdy nepřitahovaly mnoho kolonistů, nelze tedy mluvit o nutnosti jejich vlastnictví z důvodu území vhodných pro emigraci populačních přebytků;
4. Pozornost zasluhuje fakt, že současná rasová politika nacistického Německa z principu vylučuje jeho angažmá v koloniích.¹⁵⁶

Kolonie byly ovšem jednou z otázek, kde se, alespoň jak se na první pohled zdálo, protínaly zájmy Německa i Velké Británie. Oproti stavu ve 20. letech, kdy dochází k oficiálnímu odmítání možnosti předat bývalé kolonie zpět Německu, došlo na počátku 30. let k posunu. Důvodem byla neuspokojivá politická situace v Evropě, která se ani po jedné dekádě uplynulší od války nedokázala stabilizovat. Navíc, s počínající hospodářskou krizí nebyly vyhlídky, že dojde ke zlepšení. Velká Británie stála před dilematem, jaká bude její politika. Stálý tajemník britského ministerstva zahraničí, sir Robert Vansittart¹⁵⁷, uvažoval nad situací v memorandu¹⁵⁸ o vývoji mezinárodních vztahů v roce 1930. Úvahy se týkaly především iniciativy Francie, která přišla s návrhem „úzkého franko-německého partnerství“. (v memorandu „*close Franco-German partnership*“ – pozn. P. K.). Pokud by došlo k jeho uskutečnění a stalo se základem „Organizace Evropy“, přemítal Vansittart nad pozicí Británie v případě její neúčasti na takovém projektu. Naopak, pokud by se Británie účastnila, Vansittart se ptal, co by bylo s Dominii a Impériem (v originále – „*if so, what of the Dominions and the Empire?*“ – pozn. P. K.).¹⁵⁹

¹⁵⁵ CROZIER, ANDREW, J. , *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, str. 56

¹⁵⁶ CROZIER, ANDREW, c. d., s. 56

¹⁵⁷ Sir Robert Gilbert Vansittart (1881 – 1957), britský diplomat v období mezi světovými válkami. Osobní tajemník ministerského předsedy v letech 1928-1930 a stálý náměstek tajemníka na ministerstvu zahraničí v letech 1930-1938. Poté zastával funkci hlavního diplomatického poradce britské vlády.

¹⁵⁸ DBFP, Series 1A, Volume VII, n. C 3358/3358/62

¹⁵⁹ DBFP, Series 1A, Volume VII, n. C 3358/3358/62

Jestliže chtěla Británie přispět ke stabilizaci poměrů na pevnině, měla díky vnitropolitické stabilitě nejlepší pozici k tomu převzít vůdčí roli. Problémem bylo, že pokud by tak učinila, musela by mít něco, co by bylo praktickým příspěvkem k takovému míru. Zde tedy leží klíč v odpovědi na otázku, proč se názory na koloniální revizi počaly v myslích britských politiků měnit a proč našly značnou odezvu. Po zkušenostech z 20. let bylo nemálo britských představitelů přesvědčeno, že kolonie jsou pro Německo důležitou otázkou a lze s její pomocí přispět ke zklidnění mezinárodně-politické situace. Je ovšem třeba mít na paměti, že hlavním cílem britské politiky nebylo primárně usmíření Německa, ale zachování míru a stability na kontinentu.¹⁶⁰ Prostředkem, jak toho dosáhnout, byla právě dohoda s Německem na celkovém mírovém uspořádání, neboť Německo bylo hlavním (a potenciálně nejsilnějším) nespokojeným. Ani to ovšem nebyl nový prvek v britské zahraniční politice. Jak kdosi poznamenal, „*Británie začala být revizionistická v momentě, kdy byla podepsána mírová smlouva.*“¹⁶¹ Po roce 1930 ovšem připouštěla stále hlubší a dalekosáhlejší opravy, byla ochotná hrát v tomto procesu aktivní roli a uvažovat o vzdání se některých mandátních území, pokud to opravdu přispěje ke stabilizaci. Že je získání kolonií stále jedním z cílů německé vlády, bylo Britům zřejmé.¹⁶²

Paradoxně tedy došlo k výměně rolí. Ve 20. letech zaznívaly hlasy požadující revizi koloniálního uspořádání především z Německa (hlavně pod vlivem koloniálního hnutí a také Stresemannovým) a Británie se staví k této revizi negativně. Především od 2. pol. 30. let prosazuje usmíření i za pomoci kolonií Británie, zatímco Německo je příjemcem a taktizuje. Hitler se v letech 1933-1934 soustředil převážně na prohlášení v tisku a na umírněnost ve vyjádřeních. Po uchopení moci, 11. března 1933, např. řekl britskému novináři, že „*pokud jde o kolonie, nemá v úmyslu vzdát se touhy po nich. Problém by však musel být vyřešen spravedlivě.*“¹⁶³

Pro Hitlera samotného byla otázka kolonií vedlejší. Svou vizi popsal v knize *Mein Kampf*, v níž odmítl předválečnou politiku kolonií a obchodu a vyhlásil politiku získání životního prostoru (*Lebensraum*) ve východní Evropě. To potvrdil i britský velvyslanec v Moskvě v depeši z 9. srpna 1933, když rozebíral německo-sovětské vztahy po nástupu Hitlera.¹⁶⁴ Hitler v knize odsoudil koloniální politiku císařského Německa, neboť podle něj nebyla prováděna správně. Kolonialismus byl v jeho očích prostředek k získání území vhodného pro

¹⁶⁰ Blíže k tomu viz např. GILBERT, M., *The roots of Appeasement*; dále např. ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 34

¹⁶¹ CROZIER, ANDREW, J., *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, c. d., s. 23

¹⁶² DBFP, Series 1A, Volume VII, n. C 3358/3358/62

¹⁶³ SCHMOCKEL, WOLF, W., *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, c. d., s. 88

¹⁶⁴ DBFP, Series 2, Volume VII, n. 532, str. 599

německé osídlení, samozřejmě po vyhnání či zotročení původního obyvatelstva. Takové území bylo ovšem možno nalézt pouze ve východní Evropě, neboť všechny vhodné oblasti pro osídlení byly v zámoří již zabrány. Z tohoto pohledu bylo vybudování impéria v 19. století pouze záležitostí obchodní, ovšem se škodlivými dopady na diplomatickou pozici Německa, především ve vztahu k Británii.¹⁶⁵

Hitler byl i z posledního zmíněného důvodu co se týče kolonií ve výrocích opatrný, neboť jedním z jeho cílů, popsáným v *Mein Kampf*, bylo právě britsko-německé porozumění. Na druhé straně byly kolonie vhodným nástrojem, jak získávat od Británie ústupky, dostávat jí pod tlak a umně manévrovat. Rozhodně však nemínil spor vyhrocovat, jak opět potvrdil v sériích rozhovorů pro tisk.¹⁶⁶ Koloniální optikou končí rokem 1934 „politika prohlášení v tisku“¹⁶⁷ a na řadu přichází přímá jednání s britskými politiky. Z množství rozhovorů, které Hitler poskytl a ve kterých opakovaně zdůraznil touhu po přátelství s Británií a odhodlání nepřipustit obtíže v případě britského nesouhlasu s koloniální revizí, je zřejmé, že německý kancléř skutečně dobré vztahy s Británií považoval za důležité.¹⁶⁸ Pravděpodobně se mu zdálo, že nemohl své úmysly vyjádřit jasněji, než v rozhovorech s novináři. Přesto však na britských ostrovech stále vládlo přesvědčení, že koloniální otázka je nadále živá a Hitler ji udržuje na neoficiální úrovni, aby s ní mohl ve vhodný čas konfrontovat vládu Jeho Veličenstva.¹⁶⁹

Na příchod Hitlera do čela vlády britská zahraniční politika nereagovala výraznou změnou kurzu. Ačkoliv v dubnu 1933 poslal britský velvyslanec v Berlíně Horace Rumbold¹⁷⁰ do Londýna obsáhlou depeši, ve které identifikoval nacismus jako ideologii, jež je hrozbou pro zachování míru v Evropě, britský establishment nerozpoznal v nové ideologii něco z podstaty naprosto nového a hleděl na nacismus jako na další z řady autoritativních režimů. Sám ministerský předseda Stanley Baldwin¹⁷¹ viděl v Hitlerovi „dalšího Filipa II., v horším případě Napoleona“¹⁷². Někteří jiní spatřovali v Hitlerově režimu přechodný fenomén, který se nemůže dlouho udržet. Další si mysleli, že *Führer* je jen loutka ovládaná průmyslníky a generály. Ale i pro ty, kteří si byli nebezpečí a cílů režimu vědomi, nebylo snadné nalézt

¹⁶⁵ WEINDBERG, G., *The foreign policy of Hitler's Germany 1933-1936*, s. 278

¹⁶⁶ CROZIER, ANDREW, J., *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 60

¹⁶⁷ Pojem „politika prohlášení v tisku“ užívá CROZIER, blíže viz *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 61

¹⁶⁸ Blíže k Hitlerovým zahraničně-politickým plánům viz. WEINDBERG, G., *The foreign policy of Hitler's Germany (1933-1936; 1937-1939)*

¹⁶⁹ HENDERSON, N., *Failure of a mission*, s. 63

¹⁷⁰ Horace Rumbold (1869 – 1941), britský diplomat, velvyslancem v Berlíně v letech 1928-1933. Kritik nacistického režimu.

¹⁷¹ Stanley Baldwin (1867-1947). Britský konzervativní politik, ministerský předseda v letech 1924-1929 a 1935-1937.

¹⁷² DOERR, PAUL, W., *British foreign policy 1919-1939*, c. d., s. 158-159

odpovídající řešení. Politika tvorby aliancí, které by udržovaly rovnováhu sil, selhala, jak ukázala první světová válka.¹⁷³ Namísto toho se Británie snažila vrátit k politice, která, jak se věřilo, byla tradiční v 19. století. Británie měla jednat jako zprostředkující síla, jež by napomáhala hledat řešení konfliktů¹⁷⁴. Versailleské uspořádání bylo v materiálech ministerstva zahraničí opakovaně označováno za neudržitelné a nebránitelné. Ačkoliv byl nacistický režim pro mnohé odporný, bylo důležité s Německem jednat, napravit nejhorší křivdy a podnítit v Německu zájem na udržení míru. Hitler úspěšně vzbudil v Britech dojem, že právě toto je jeho cílem. Dalším důležitým faktorem byla skutečnost, že proněmecké sympatie (na rozdíl od pronacistických) byly v Británii široce rozšířené. Bez významu nebylo ani to, že britská ekonomika byla po doznívavší krizi slabá a v roce 1933 nemohla podporovat rozsáhlejší zbrojení.¹⁷⁵

Po konsolidaci vnitropolitické pozice začal být Hitler aktivnější směrem do zahraničí. Již v říjnu 1933 vystoupilo Německo ze Společnosti národů, v lednu 1934 uzavřelo pakt o neútočení s Polskem a 16. března 1935 formálně znovu zavedlo brannou povinnost. Hned na tuto událost navazovala britsko-německá jednání, konaná v Berlíně ve dnech 25. a 26. března. V memorandu k těmto rozhovorům se řešila mj. i otázka, jaký má být postup v případě, že Hitler vznesl problém kolonií v jakékoliv formě. V úvahu přicházely tyto podoby:

1. Přímé postoupení bývalé kolonie, která je nyní pod kontrolou vlády Jeho Veličenstva či jiné velmoci;
2. Přejedání bývalé kolonie pod správu Německa ve formě mandátu;
3. Povolení ustavit výsadní společnost v teritoriu pod správou britskou nebo jiné vlády;
4. Podpora či alespoň nevměšování v zabezpečení přístupu do jedné z portugalských kolonií, ať již formou postoupení, koupí nebo ustavením výsadní společnosti.¹⁷⁶

Námítky byly ovšem proti všem zmíněným formám.

Pokud se týče prvních dvou možností, bylo zopakováno, že vláda několikrát odmítla opustit území pod mandátní správou. I kdyby to však byla ochotna učinit, bylo by nutné získat souhlas všech Spojenců, v jejichž prospěch se německá vláda vzdala zámořských území podle článku 119 Versailleské mírové smlouvy.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ ELLINGER, J. , Neville Chamberlain, s. 33

¹⁷⁵ DOERR, PAUL, W., British foreign policy 1919-1939, s. 158-159

¹⁷⁶ DBFP, Series 2, Volume XII, n. 564, s. 632-642

V případě třetího bodu bylo konstatováno, že takový návrh byl nedávno učiněn skrze neoficiální německé zdroje a byl odmítnut jako obtížně proveditelný v teorii a prakticky nefunkční v praxi.

Konečně čtvrtý bod byl zamítnut z důvodu celé řady smluv s Portugalskem, vrcholící smlouvou z Windsoru z roku 1899.¹⁷⁷ Ta zavazovala Británii bránit všechna dobytá území a državy Portugalska proti všem nepřítelům, a to jak v současnosti, tak v budoucnu. To je důležité z hlediska budoucích britských úvah o uspokojení německých koloniálních ambicí mj. i prostřednictvím portugalských afrických držav (*především šlo o území, které je součástí dnešní Angoly, neboť sousedilo s bývalou Německou jihozápadní Afrikou – dnešní Namibií – pozn. P. K.*).

Za všech okolností měla být odpověď na Hitlerovy požadavky ohledně kolonií málo povzbudivá, mj. i z toho důvodu, že si britští představitelé dokázali obtížně představit vhodnou protihodnotu za postoupení koloniálního území.¹⁷⁸

Při samotných rozhovorech v Berlíně byla otázka kolonií opravdu vznesena. Hitler na ní zavedl řeč odkazem na méněcenné postavení Německa, což demonstroval následujícím příkladem. *„Za předpokladu, že by se Německo vrátilo do SN a Japonsko by zůstalo nadále stranou, Německo by stále nemělo možnost spravovat kolonie, zatímco Japonsko by spravovalo bývalá německá zámořská území v Pacifiku. Jaký to důkaz méněcennosti Německa!“* Dále Hitler pokračoval argumentací v tom smyslu, že jde o morální a právní aspekt situace a žádá „absolutní minimum“. Nakonec Hitler řekl to, na čem mu pravděpodobně záleželo nejvíce: *„Moje návrhy jsou velice odvážné, ale stejně jako Německo ví, že nemůže ubránit svoje kolonie samo, tak i Britská říše může jednoho dne uvítat německou pomoc a německé síly. Pokud je možné takové řešení nalézt a uspokojit naléhavé a základní německé požadavky, povede to zpět ke spolupráci Německa a přátelským vztahům s Velkou Británií.“*¹⁷⁹

V této souvislosti je možné upozornit na jednání, která vedl Anthony Eden¹⁸⁰ s Benitem Mussolinim¹⁸¹ v červnu 1935 v Římě. Již nějakou dobu probíhalo italsko-britské sblížování, jež bylo pro Londýn důležité jako protiváha rostoucí síle Německa. V dubnu se proto sešli zástupci Britů, Francouzů a Italů v severoitalské Strese na jednání, jež vyústilo v prohlášení,

¹⁷⁷ KŘIVSKÝ, P., SKŘIVAN, A., Opožděná expanze, s. 86

¹⁷⁸ DBFP, Series 2, Volume XII, n. 564, s. 632-642

¹⁷⁹ DBFP, Series 2, Volume XII, n. 651, s. 703-746

¹⁸⁰ Anthony Eden (1897-1977), britský politik a diplomat, trojnásobný státní tajemník ministerstva zahraničí (1935-1938; 1940-1945; 1951-1955). Člen Konzervativní strany a v letech 1955-1957 britský premiér.

¹⁸¹ Benito Amilcare Andrea Mussolini (1883-1945), italský politik a diktátor, průkopník a spoluvůdce fašismu. V červnu 1945 zastřelen partyzány.

kteře se vyslovovalo proti jakýmkoliv jednostranným popřením smluv, kteře by mohly ohrozit mír v Evropě. Mussolini slovní spojení „mír v Evropě“ ovšem chápal po svém a považoval jej za tichý souhlas západu s jeho agresí v Africe. Měl za to, že britská či francouzská vláda, kteře obě kolonie v Africe vlastní, ocení italskou participaci na evropské politice západních států benevolencí v záležitostech koloniálních. Při rozhovorech v Římě skutečně Eden Mussolinimu v zájmu pokračující spolupráce nabídl koloniální obchod.¹⁸² Podle tohoto návrhu se měla Habeš vzdát podstatné části svého území ve prospěch Itálie výměnou za zisk přístupu k moři odstoupením jednoho z britských přístavů. Mussolini ovšem nakonec britské návrhy odmítl.

Stejný přístup nehodlali v březnu roku 1935 zaujmout Britové vůči Německu. Odpovědi na Hitlerovi požadavky ohledně kolonií se ujal ministr Simon¹⁸³, kteřý otevřeně prohlásil, že „návrhy Hitlerovy se zdají mít za účel oddělit Anglii od obecné spolupráce v Evropě a vypadají téměř jako snaha přimět Británii, aby se cítila být připoutána k Německu více, než k Francii“. Proto prohlásil, že „britská vláda si přeje mít co nejužší vztahy s Německem, ale přeje si toho dosáhnout bez předsudků k Francii. Britská vláda si nepřeje nahradit jedno přátelství druhým, neboť jejím přáním je být loajálním přítelem se všemi“.¹⁸⁴

Jak vidno, nebyl zatím Hitler ve své snaze o navázání bilaterálního úzkého vztahu s Británií stoprocentně úspěšný. Nicméně zjistil, že britská vláda je připravena s ním jednat, což v něm nadále budilo pocit, že může požadovat jistou cenu za jakoukoliv dohodu. Oproti vládám Výmarské republiky cítil, že je v pozici, kdy může efektivně klást požadavky Spojencům, jež byli stále více ochotni platit za to, co nebyli schopni si vynutit – mír v Evropě.¹⁸⁵ Stalo se tedy výše popsané. Hitler začal hrát koloniální kartu kdykoliv, když se západní velmoci snažily o všeobecnou dohodu a zklidnění situace. A je možné rovněž pozorovat posun při jednáních o zámořských územích; místo dřívějšího využívání koloniální otázky ve snaze přimět Brity k navázání užšího dvoustranného vztahu, pojal nyní kolonie jako záminku pro vznášení stále nových požadavků. Zároveň ovšem trvalé řešení vědomě odsouval, a to tak dlouho, dokud to pro něj bylo výhodné. V momentě, kdy již koloniální téma vyčerpal, jednoduše jej odstavil na vedlejší kolej a přišel s jiným naléhavým problémem.

¹⁸² ELLINGER, J., Neville Chamberlain, s. 85 - 86

¹⁸³ John Allsebrook Simon (1873 –1954), britský politik, člen Liberální, Národně liberální a nakonec Konzervativní strany. Zastával funkce státního tajemníka pro zahraniční záležitosti (1931-1935), vnitřní záležitosti (1935-1937), Kancléře pokladu (1937-1940), a Lorda kancléře (1940-1945)

¹⁸⁴ DBFP, Series 2, Volume XII, n. 651, s. 703-746

¹⁸⁵ SCHMOCKEL, Wolf W. , Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945, s. 94

V březnu 1935 vyšel v novinách *Daily Mail* článek s titulkem „Německo musí mít volné pole působnosti“.¹⁸⁶ Autorem článku byl vlastník těchto novin, lord Rothermere¹⁸⁷, a opakoval v něm všechny již známé argumenty, proč by mělo mít Německo kolonie. Krom toho Rothermere tvrdil, že revize mírového uspořádání již začala německým znovuvyzbrojováním a zbavením se reparací.

Neboť byl Hitler právě uprostřed citlivých jednání s Edenem a Simonem, celá záležitost mu musela být krajně nepříjemná a trapná. To samé ovšem cítili na britských nejvyšších místech, když dokonce sám král Jiří V. intervenoval, zda by nebylo možné učinit v parlamentu prohlášení ohledně britského postoje ke koloniální revizi. Nakonec k tomu nedošlo, neboť ve vládě převážil zájem na uklidnění situace ve prospěch nadcházejících rozhovorů o námořní dohodě.¹⁸⁸

Rozhovory v Berlíně v březnu 1935 přijal Hitler koloniální politiku definitivně za svou. Dal britským vrcholným představitelům oficiálně a jasně najevo, že Říše má v úmyslu znovu otevřít otázku zámořských území. Tento výrok potvrdil a posílil Hitler v prosinci stejného roku i britskému velvyslanci siru Ericu Phippsovi.¹⁸⁹

Mussolini v roce 1935 spustil svoji vojenskou kampaň v Habeši. Na to konto sir Samuel Hoare¹⁹⁰ v Ženevě v říjnu 1935 pronesl řeč, ve které předložil návrh na mezinárodní diskuzi o úpravě přístupu surovinám v zámořských územích. Prozrazením tzv. Hoare-Lavalova¹⁹¹ plánu v prosinci 1935, týkajícího se rozdělení Habeše na italskou a nezávislou část se otevřela možnost pro vznesení podobných nároků na území Afriky i ze strany Německa. Na podporu tohoto požadavku nevystoupil rovněž nikdo jiný, než samotný Lloyd George, který prohlásil, že „v Evropě nebude mír, dokud nebudou Německu vráceny kolonie.“¹⁹²

¹⁸⁶ CROZIER, ANDREW, J., *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, c.d., s. 59

¹⁸⁷ H. S. Harmsworth, (1868-1940), první vikomt a tiskový magnát. Společně se svým bratrem Notrhcliffem zakladatel listu *Daily Mail* (1869). V následujících letech se prudce rozvíjelo jeho tiskové impérium *Associated Press*. Jako lord Rothermere (od roku 1914) zastával méně významné ministerské funkce. Viděl mnoho dobrého na Mussoliniho a Hitlerově režimu a snažil se přispět k porozumění mezi Británií a diktátory.

¹⁸⁸ CROZIER, ANDREW, J., *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 60.

¹⁸⁹ Eric Claire Phipps (1875-1945), diplomat. Do diplomatických služeb vstoupil v roce 1899 a v letech 1928-1933 působil jako vyslanec ve Vídni. V roce 1933 jmenován velvyslancem v Berlíně, kde setrval až do roku 1937. Tvrdě odsoudil nacistický režim. V letech 1937-1939 velvyslancem v Paříži a varoval před nebezpečím francouzské demoralizace.

¹⁹⁰ Samuel John Hoare (1880-1959), konzervativní politik a diplomat. Raný propagátor leteckých sil, za svůj život třikrát ministrem letectví. Také ministrem pro Indii, návrh jeho zákona o Indii prošel úspěšně parlamentem v roce 1935. Usiloval o britskou participaci na systému kolektivní bezpečnosti, ale při tajných jednáních o habeši dal přednost ústupkům agresorovi. V letech 1940-1944 velvyslancem ve Španělsku, kde napomohl tomu, že Španělsko zůstalo v 2. světové válce neutrální.

¹⁹¹ ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 87. Itálie měla získat krom habešského území i další ekonomické výhody na ostatních územích Habeše. Plán byl britskou vládou schválen na dvou zasedáních 9. a 10. prosince 1935

¹⁹² GILBERT, M., GOTT, R., *The Appeasers*, c. d., s. 92

V počátečních měsících roku 1936, konkrétně v březnu, došlo k obsazení demilitarizované zóny v Porýní německým vojskem. Ať již byl vojenský a politický dopad této události jakýkoliv, z pohledu britské vlády znamenal zbavení se zatěžujícího závazku. Stále však zůstávala otázka, co s koloniemi.¹⁹³ Kampaň za návrat kolonií byla v Německu v roce 1936 znovu oživena a tiskem s přestávkami neustále předkládána.¹⁹⁴

Jak rostla moc Německa, Hitler pravděpodobně pomýšlel na možné ústupky ze strany západních mocností v koloniální oblasti, a to bez výrazného ústupku na německé straně, kromě opětovného vstupu Německa do Společnosti národů. Signály v tomto smyslu počali vysílat němečtí diplomaté a samozřejmě, jak výše uvedeno, tisk. Svou roli při znovu nastolení otázky koloniální revize hrál jistě i konečný úspěch Itálie při tažení v Habeši. Zde je tedy pravděpodobně potřeba hledat odpověď na otázku, proč Hitler poskytl volný prostor Schachtovi a dovolil mu pokusit se získat kolonie pro Německo.¹⁹⁵

V srpnu 1936 odjel Schacht do Paříže na jednání s francouzským ministerským předsedou Léonem Blumem.¹⁹⁶ Poukázal na hospodářské obtíže Německa, které byly podle jeho názoru zapříčiněny z velké části absencí vlastnictví kolonií. Také prohlásil, že jedná s Hitlerovým souhlasem a navrhl zahájení jednání mezi Německem, Británií a Francií o koloniálním tématu. Pokud bude dohoda dosažena, Německo garantuje odzbrojení a pokusí se dosáhnout dohody i v ostatních sporných otázkách, týkajících se Evropy.¹⁹⁷ Blum byl nanejvýš zaujat možnostmi sjednat s Německem dohodu o trvalém a pokojném urovnání vzájemných sporů a byl za to ochoten zaplatit jistou cenu. Tou měl být právě návrat některých bývalých německých kolonií zpět do německých rukou. Konkrétním francouzským příspěvkem se měl stát Kamerun. Dokud se Berlínu zdálo, že věc se vyvíjí nadějně, ustala kampaň v tisku.¹⁹⁸

Oficiálně se sama německá vláda rozhodla připomenout, že se nesmířila se stavem ztráty zámořských území již v memorandu ze 7. března (tedy při příležitosti obsazení Porýní!).

V něm mimo jiné uvedla, že „*věří v rovnost koloniálních práv*“.¹⁹⁹

Britové byli ovšem v této době k celé věci skeptičtí. Jak uvedl britský velvyslanec v Berlíně Phipps, „*Německo je zuřivě rozpínající se svět a v současnosti nelze vidět žádnou hranici*

¹⁹³ NEVILLE, P., Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce. , s. 96

¹⁹⁴ HENDERSON, N., Failure of a mission, s. 63

¹⁹⁵ WEINDBERG, G., The foreign policy of Hitler's Germany 1933-1936, s. 279

¹⁹⁶ Léon Blum (1872 – 1950), francouzský židovský politik a novinář, jako vedoucí Lidové fronty se v letech stal francouzským ministerským předsedou

¹⁹⁷ ROGER, LOUIS, W. Colonial Appeasement, 1936-1938. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 49 fasc. 4, 1971.. s. 1176

¹⁹⁸ WEINDBERG, G., The foreign policy of Hitler's Germany 1933-1936, s. 280

¹⁹⁹ ROGER, LOUIS, W. Colonial appeasement. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 49 fasc. 4, 1971. , c. d., s. 1176

v cílech oné proklamované rovnosti.²⁰⁰ (v originále „*Gleichberechtigung*“ – pozn. P. K.) Návrat bývalých kolonií by k ní byl pouze prvním krokem. Hitler, jak bude Německo slít, se jistě zaměří na malé země jako Portugalsko a Belgie s jejich rozsáhlými a bohatými koloniemi. V dalším obsahu zprávy uváděl, že dokud má Německo zájem na dohodě s Velkou Británií, bude se držet zpět. Jakmile se ale dohoda ukáže nedosažitelnou, bude hlasitě horovat pro „rovnost“ v koloniální a surovinové sféře. Zdůraznil, že se obává, že se ještě dobře nechápe pravý význam onoho slova.²⁰¹

Britská vláda, minulý rok sama podniknuvší dvoustranné vyjednávání s Německem ohledně námořní smlouvy, nechtěla podobný krok tentokrát opakovat a o celé věci byla ochotna jednat pouze v rámci dohody o obecném evropském uspořádání. Nato byly německo-francouzské rozhovory přerušeny. Když se francouzská vláda pokoušela rozvory v rámci širší dohody opět otevřít, bylo jí Londýnem sděleno, že brzy vyjde najevo, že Německo nemá na věci skutečný zájem.²⁰²

Při bližším pohledu však zjistíme, že Britové nebyli ve svém postoji zdaleka jednotní. Ještě před obsazením Porýní německými silami proběhla 5. března v britském parlamentu debata o koloniální revizi. Návrat mandátů pod německou správu hájil opět mj. Lloyd George. V odpověď na výzvu o „rovnosti v koloniálních právech“, učiněnou 7. března, ustavil britský ministerský předseda Stanley Baldwin podvýbor Výboru imperiální obrany za předsednictví lorda Plymoutha²⁰³, parlamentního tajemníka pro oblast kolonií, aby se zabýval možností transferu mandátních území Německu.²⁰⁴ Jeho členy byli zástupci ministerstva kolonií, války, zahraničí, dominií, admirality, letectva a obchodní komory.²⁰⁵ Na počátku dubna pronesl v parlamentu projev kancléř pokladu v Baldwinově vládě, Neville Chamberlain²⁰⁶, v němž tvrdil, že „*mandáty nejsou kolonie*“²⁰⁷. Podle něj byly mandáty součástí Impéria pouze v „*hovorovém smyslu*“. Jak uvedl státní tajemník pro kolonie Amery, jednalo se o poznámku, která „*nemohla než povzbudit německé naděje*“²⁰⁸. Parlamentní debata pokračovala i 21. dubna, kdy vláda čelila tlaku opozice nepostupovat žádné území pod současnou britskou správou. Zazněly názory, které upozorňovaly na Hitlerovu rasovou politiku a nemožnost

²⁰⁰ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. 177, s. 238

²⁰¹ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. 177, s. 238

²⁰² WEINDBERG, G. , The foreign policy of Hitler's Germany 1933-1936, s. 281

²⁰³ Ivor Miles Windsor-Clive, druhý earl z Plymouthu (1889 –1943), konzervativní politik, spolupředseda Mezinárodního výboru pro Neintervence ve Španělské občanské válce.

²⁰⁴ ROGER, LOUIS, W. Colonial Appeasement, 1936-1938. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 49 fasc. 4, 1971.. s. 1177

²⁰⁵ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4275/97/18

²⁰⁶ Neville Chamberlain (1869-1940), člen Konzervativní strany a premiér v letech 1937-1940. Stal se symbolem politiky appeasementu.

²⁰⁷ GILBERT, M., GOTT, R., The Appeasers. c. d., s. 97

²⁰⁸ Tamtéž.

z tohoto důvodu předat správu nad obyvateli zámořských území Německu. Vedle toho někteří projevíly paternalistické postoje: údělem imperiálního národa je totiž pozvednout národy, kterým vládou, na vyšší úroveň. Naproti tomu Hitler se v tomto ohledu vyjádřil jasně: „Čas od času slýcháme, že negr se stal právníkem, učitelem, tenorem, či něčím podobným. To je hřích naprosto proti všemu; je čiré šílenství učit poloopici stát se právníkem. Jde o hřích proti Všemohoucímu, učit Hottentoty a Kaffiry (africké kmeny – pozn. P.K.) intelektuálním profesím.“²⁰⁹

Zpráva Plymouthova výboru byla hotova 9. června.²¹⁰ Velmi podrobně se zabývala všemi aspekty problému, od historie německého zámořského impéria, přes důvody, které vedly k opakovaným nárokům na kolonie, až po navrhovaná řešení.

Rozsah německých nároků byl analyzován jako proměnlivý. Nejprve se podle zprávy zdálo, že cílem je získat Togo a Kamerun, jindy to byla Tanganyika. Nyní byla propaganda zaměřena na návrat všech bývalých německých kolonií v plném rozsahu pod německou suverenitu. A je jistě také možné, že ani to plně neuspokojí německé nároky.

Nakolik požadavky reprezentovaly skutečné národní cítění bylo podle členů výboru obtížné říci. Moderní německá propaganda totiž jednak skrývala, a jednak vytvářela veřejné mínění. Návrat kolonií by bezpochyby byl vítán a napomohl by prestiži vlády. Tvůrci zprávy se ovšem domnívali, že mimo velmi omezený okruh nadšenců byla rostoucí touha po koloniích dílem umělých stimulů, a pravděpodobně nejde o skutečně hluboce zakořeněné tužby.

Také bylo obtížné říci, jaké minimum v podobě transferu by bylo pro Německo přijatelné. Zdálo se ovšem, že pokud by dostalo zpět jednu či dvě kolonie, bralo by to pouze jako první krok k navrácení všech.

Důvody koloniálních nároků byly rozděleny do tří skupin – ekonomické, strategické a psychologické, přičemž poslední byly klasifikovány jako nejdůležitější.

- a) Pokud šlo o ekonomické důvody, členové výboru se domnívali, že Německo hledělo závistivě na prosperitu Spojeného království a věřilo, že kdyby rovněž vlastnilo kolonie, bylo by na tom hospodářsky stejně.
- b) Strategické důvody nebyly na veřejnosti často zmiňovány, ale bezpochyby měly v uvažování Němců také svoji váhu. Šlo především o lepší pozici v případě vypuknutí války.
- c) Nejdůležitější faktor byl ovšem psychologický. Německo na sebe podle zprávy hledělo jako na jednu z největších velmocí a cítilo se již jen tím oprávněno vlastnit

²⁰⁹ GILBERT, M., GOTT, R., *The Appeasers*. c. d., s. 97

²¹⁰ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4275/97/18

kolonie. Konečně, Německo považovalo kolonie za svůj vlastní majetek, který mu byl neprávem odebrán ve Versailles. To ještě zhoršuje tzv. lež o koloniální vině, což byl v očích Říše relikv válečné propagandy, která tvrdila, že Německo není hodno toho mít kolonie. Ve jménu „rovnosti práv“ tedy požadovalo odstranění této lži a obnovení impéria.

Zpráva se také nažila předpovědět v případě, že by Německu byly kolonie vráceny.

Psychologický efekt by byl zřejmý. Padla by lež o koloniální vině a rozsah impéria by byl srovnatelný s ostatními koloniálními zeměmi krom Francie a Británie.

Ekonomické dopady byly zkoumány podrobněji. Návrat kolonií by představoval významný stimul v oblasti obchodu a částečně by uspokojil poptávku po zaměstnání ve správních a komerčních pozicích. Naopak pouze malá část území Tanganyiky byla vhodná pro osídlení evropským obyvatelstvem a stejně mizivou výhodou by Německo získalo v případě surovin. Celkově by shledalo kolonie nákladné, zvláště v případě, pokud by se pokoušelo o jejich intenzivní rozvoj.

V další části zpráva tvůrci předložili vládě v podstatě tři varianty, jak se zachovat.

- a) První možností bylo prosté odmítnutí německých nároků či jen diskuze o nich. Bylo zdůrazněno, že při jakákoliv diskuzi nelze podcenit možné obtíže, které během jednání mohou vzniknout. Přesto nebylo doporučeno diskuzi jednoduše odmítnout, pokud bylo možné pomocí ní dosáhnout všeobecné dohody. Podle tvůrců analýzy nebylo pochyb o tom, že v Německu bylo mnoho lidí, kteří se skutečně cítili poškozeni, a jakékoliv odmítnutí by tento pocit jen zhoršilo. Kolonie by tak jako tak přišly na řadu po opětovném vstoupení Německa do Společnosti národů, proto by bylo dobré se touto otázkou zabývat již nyní.
- b) Druhou možností bylo postoupení kolonií Říši, která přinášela výhody i nevýhody. Za předpokladu, že by k transferu došlo, předpokládalo se oteplení vztahů mezi Británií a Německem a posun Německa z nespokojené velmoci na uspokojenou (*v originále „satisfied“ – pozn. P. K.*). Bylo ovšem také možné, že těchto cílů transferem dosaženo nebude a naopak bude jen posílena její chuť po dalších. Tím bylo přistoupeno k popsání nevýhod. Ty byly rozděleny do následujících skupin.
 1. Právní nevýhody;
 2. Nevýhody s ohledem na zájmy a práva původních obyvatel;
 3. Politické nevýhody;
 4. Strategické nevýhody;

- a. Z pohledu mezinárodního práva by byl nutný souhlas mnoha zainteresovaných velmocí, jenž by byl jen velmi obtížně dosažitelný.
 - b. Stejně tak byl z pohledu práv domorodců nežádoucí přesun teritorií z britské na německou správu. Transfer by byl návratem ke staré doktríně vykořisťování a ústupem od doktríny důvěry, která byla základem mandátního systému po první světové válce.
 - c. Díky mnohokrát opakovanému slibu britské vlády, že mandátní správa pod britskou kontrolou je trvalá, bylo by krajně obtížné obhájit vzdání se mandátů a jejich předání Německu. A to i v případě, že cenou za to by měla být všeobecná dohoda s Německem. Odpor by se zvedl nejen ve veřejném mínění, ale i ze strany Dominií, jakož i Francie a Belgie, pokud by mandáty pod jejich správou byly součástí dohody. Neméně závažnou politickou námitkou byl argument, že přechod správy mohl být vnímán jako gesto dobré vůle, ale mohl být stejně tak chápán i jako znak slabosti a úpadku. To by mělo zvláště negativní dopady na situaci v Egyptě a na Středním východě.
 - d. Konečně, ze strategického hlediska by zejména v případě ztráty Tanganyiky bylo nutné přijmout nové vojenské závazky, a to jak v době války, tak i míru. Šlo by především o přerušování souvislého pásu britských teritorií na východoafrickém pobřeží, a tím znemožnění přesouvání leteckých sil z jižní části Afriky (Kapské město) na sever (Káhira).²¹¹ Došlo by rovněž k ekonomickým škodám, ať již v menším či větším rozsahu.
- c) Třetí nabízenou možností vládě bylo doporučení pokusit se o kompromisní řešení pomocí pestré palety opatření, od politických, přes právní až k ekonomickým. Z předcházejícího výkladu je zřejmé, že členové výboru nedoporučovali vládě odmítnout jednání o možné revizi poválečného koloniálního uspořádání. Zároveň si ovšem uvědomovali rozsah překážek, které by způsobila. Proto se tedy nabízela třetí cesta, jak urovnat spory v koloniální oblasti.

Pokud přistoupíme k závěrečnému shrnutí, zpráva dochází k těmto závěrům:

1. Německo bude požadovat návrat plné suverenity nad koloniemi, přičemž nebude naléhat na navrácení bývalých držav v Pacifiku. Zbavit se německých požadavků

²¹¹ CROZIER, ANDREW, J. , *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 144

v koloniální oblasti pravděpodobně nebude možné bez předání některých jejích bývalých území;

2. Důvody pro nároky na kolonie jsou strategického, politického a ekonomického charakteru;
3. I návrat všech bývalých kolonií neuspokojí Německo v rozsahu, který očekává;
4. Odmítnutí diskuze o návratu kolonií je nepraktické, jestliže chce vláda dojít k všeobecné dohodě;
5. Námitky jsou jak v případě navrácení mandátů pod plnou německou kontrolu, tak v případě předání při zachování mandátního statusu;
6. V případě Toga a Kamerunu by převážnou část území odstoupila Francie, proto by se od Británie bezpochyby očekával další významný ústupek;
7. Německé tužby, ať politické či ekonomické, nelze uspokojit cestou koloniálních ústupků. Požadavek na takové ústupky bude kladen společně s dalšími a podstatnějšími požadavky, jenž jsou skryté v současných politických a ekonomických sporech ve světě.²¹²

Je zřejmé, že Plymouthova zpráva jasně demonstrovala praktické, právní a ekonomické překážky a obtíže, které stály v cestě uskutečnění německých koloniálních nároků. Současně bylo ovšem také jasné, že pokud chce vláda dojít k dohodě s Německem, nelze se této otázce vyhnout. Problémem ovšem nebyla samotná koloniální revize, jako spíše ochota Německa upřímně participovat na dohodě a dodržovat podmínky, které budou smlouvou nastaveny.²¹³

O měsíc později po předložení Plymouthovy zprávy se kabinet zabýval celkovými vyhlídkami na dohodu s Německem.²¹⁴ Kvůli následkům krize v Habeši byla pozice Británie obtížná. Během ní nedokázala podpořit principy Společnosti národů a udržet v chodu nadějně italsko-britské sblížování. Toho mělo být dosaženo Hoare-Lavalovým plánem. Po jeho prozrazení však byla Společnosti národů, stejně jako Británie, zdiskreditována a proces sblížování s Itálií nenávratně narušen. Další ranou byl odklon britského veřejného mínění od víry v kolektivní bezpečnost, její posun k izolaci vůči problémům na kontinentu, a také nedůvěra v britsko-francouzské vztahy.²¹⁵ Vláda se 6. července 1936 všemi těmito problémy zabývala.²¹⁶ Státní tajemník pro zahraniční záležitosti Eden vyjádřil přesvědčení, že mezinárodní situace je tak vážná, že nelze vyloučit lokální vážné potyčky či dokonce propuknutí války. Konkrétní důvody, kterými dokládal svá tvrzení, byla např. slabost Společnosti národů či zbrojení

²¹² DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4275/97/18, s. 758-797

²¹³ CROZIER, ANDREW, J. , *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 148

²¹⁴ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4975/4/18, s. 752-757

²¹⁵ DOERR, PAUL, W., *British foreign policy 1919-1939*, s. 187

²¹⁶ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4975/4/18, s. 752-757

Německa. Na základě toho vyvodil závěr, že nelze spoléhat na to, že mír bude v příštích letech zachován. Alternativy, jak čelit stávající situaci, nabízel Eden dvě:

- a) Pracovat na nové smlouvě, podobné té Locarnské a současně oznámit, že v nové smlouvě budou vypuštěny čl. 10 a 16 Paktu Společnosti národů²¹⁷
- b) Návrat k politice zakotvené v Ženevském protokolu.²¹⁸

Zřejmě nevyhnutelná byla nicméně jakási třetí cesta, kdy bude nutné modifikovat fungování Společnosti národů a zároveň přijmout něco z návrhů na sérii regionálních závazků kombinovaných s ekonomickými sankcemi, jež by byly uvaleny na agresora.²¹⁹

Úvahy Edena značí znatelné lavírování mezi politikou kolektivní bezpečnosti a dvoustranných či vícestranných přímých jednání. Ač byl v prosinci 1935 právě Eden nominován do vlády jako jeden z největších zastánců Společnosti národů a kolektivní obrany²²⁰, jak ukazuje jeho osobní angažmá v habešské krizi, byl zároveň realisticky uvažujícím mužem, který se nebál praktikovat pragmatickou politiku, když si to situace žádala. Nicméně se na přelomu let 1935 - 1936 rozhodla britská vláda pokračovat v zesíleném důrazu na dodržování závazků vůči Společnosti národů, čehož budiž důkazem skutečnost, že 26. února 1936 schválila na svém zasedání Edenův návrh, aby byly Společností národů vůči Itálii zavedeny ropné sankce, což by situaci Itálie podstatně ztížilo.²²¹ Ač při habešské krizi vkládali běžní Britové Společnosti národů veškerou důvěru, admirálové a konzervativní politici v ní měly důvěru naopak velmi malou. Také neexistoval reálný předpoklad, že by Británii podpořili Francouzi. Pro ně představovala habešská krize vedlejší problém, neboť u nich narůstaly obavy z možné agrese ze strany Německa. Nový francouzský ministr zahraničí Pierre Flandin²²² také Brity v tomto smyslu informoval. Jestliže tyto dvě velmoci, tj. Velká Británie a Francie, nedospěly ke shodě, zůstala Společnost národů bezmocnou.²²³ Situace v Porýní v březnu pak válku v Habeši zcela zastínila a v květnu 1936 tak mohlo být dobyto habešské hlavní město Addis Abeba.

Charakteristické pro situaci je stanovisko, které k celé krizi zaujal kancléř pokladu a budoucí ministerský předseda N. Chamberlain. Při úvahách o koncepci kolektivní bezpečnosti

²¹⁷ Článek 10 mj. stanovil, že „...členové Společnosti se zavazují, že budou šetřiti a hájiti nynější územní celistvosti a politické nezávislosti všech členů Společnosti proti každému vnějšímu útoku...“. Článek 16 stanoví mj.: „Uchýlí-li se některý člen Společnosti k válce,má se ipso facto za to, jako by se byl dopustil válečného činu proti všem ostatním členům Společnosti...“

²¹⁸ Jedná se o protokol z 2. října 1924 o pokojném vyřizování mezinárodních sporů.

²¹⁹ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4975/4/18, s. 752-757

²²⁰ ELLINGER, J., Neville Chamberlain, s. 88

²²¹ Tamtéž, s. 89

²²² Pierre Étienne Flandin (1889 – 1958), francouzský konzervativní politik, vůdce Demokratické republikánské aliance. Ministerský předseda v letech 1934-1935. Po 2 měsíce ministr zahraničí a vicepremiér ve vládě maršála Petaina.

²²³ NEVILLE, P., Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce. , s. 75

v dubnu 1936 dochází k závěru, že Společnost národů nedokázala zabránit válce či ochránit napadeného, čímž bylo demonstrováno její selhání. Kolektivní bezpečnost totiž závisí na individuálních akcích jednotlivých členů Společnosti, jejichž zájmy se hluboce liší. Proto je nutné opustit stanovisko, že by mohla Společnost použít sílu a státy by se měly soustředit na systém regionálních paktů, které by Společnost schvalovala. Touto politikou chtěl Chamberlain mj. také přesněji vymežit britské životní zájmy.²²⁴ V názoru na regionální pakty a vůbec v modifikaci Společnosti národů se Chamberlain možná poněkud překvapivě v celku shoduje s Edenem, jak je zřejmé z výše uvedeného zápisu z jednání britské vlády z 6. července 1936.²²⁵

Při tomto jednání byla zmíněna i otázka kolonií. Pokud by došlo na setkání s německými představiteli, byla by pravděpodobně vznesena otázka revize celé Versailleské mírové smlouvy, zahrnující i kolonie. V takovém případě se nedoporučovalo pokoušet se otázku upozadit. Naopak bylo doporučováno přímé jednání. Buď mělo dojít k dohodě o pomoci Německu v přístupu k surovinovým zdrojům, což by ovšem pravděpodobně neuspokojilo touhu Německa po *navrácení* kolonií. Druhou možností bylo jasně a přímo říci, že Británie se kolonií nikdy nevzdá. Také byl posouzen postoj Francie, která by zřejmě byla ochotná v zájmu dohody některá svá zámořská území odstoupit. Poslední návrh doporučuje předejít německým požadavkům včasným prohlášením o britském postoji ke koloniím, což silně podporovaly místní kruhy ve východní Africe.

V každém případě došla vláda k závěru, že Hitler bude ochoten zúčastnit se jednání o širším mírovém uspořádání za předpokladu, že se britská vláda vyjádří ke třem otázkám:

1. Budoucnost Společnosti národů;
2. Britská politika ve východní Evropě;
3. Německé kolonie;

Po rozhovorech s velvyslancem v Berlíně byl Eden přesvědčen, že Hitler by byl ochoten podepsat novou Locarnskou smlouvu, ovšem bylo by to na účet východní a jihovýchodní Evropy. Británie by tak byla postavena před stejné dilema, jakému čelila již při habešské krizi. Ovšem jak Eden říká, pokud by se Velká Británie snažila Hitlera přimět k jakémukoliv závazku ohledně východní Evropy, byla by odmítnuta. Pro Británii by bylo nicméně nesmírně obtížné vzhledem ke stavu vyzbrojování a také k postoji britského veřejného mínění čelit válce ve východní Evropě. Pokud by byla dána záruka pomoci Francii v případě jejího

²²⁴ ELLINGER, J. , Neville Chamberlain, s. 90-91

²²⁵ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4975/4/18, s. 752-757

napadení, mohlo by jí to odradit od aktivní politiky. Jinak řečeno, okolnosti nutí Británii opustit zcela politiku Společnosti národů.²²⁶

V závěrečném shrnutí došla vláda k závěru, že cílem britské politiky by měl být na prvním místě světový mír a na druhém snaha udržet zemi mimo válku. Pokud by byla země dostatečně silná a stálo při ní veřejné mínění, mohlo by být možné mír v Evropě udržet. Nicméně stav vyzbrojení a odpor veřejnosti zatím nedovoloval takovou politiku přijmout. Proto zahraniční politika vycházela z předpokladu, že Británie pomoci východní Evropě nemůže. Měla by nicméně bojovat proti jakémukoliv pokusu o narušení Impéria či při konfliktu ve Flandrech.²²⁷ (*oblast severní Francie – pozn. P. K.*)

V letech 1933 – 1936 došlo nejen k nástupu a stabilizaci moci nacistů v Německu, ale i k upevnění jejich mezinárodního postavení. Odmítnutím kolektivních závazků a soustředěním se na bilaterální smlouvy (polsko-německý pakt o neútočení; námořní dohoda s Velkou Británií) se Říši podařilo úspěšně naleptat a stále více rozkládat Versailleský mírový systém, vytvořený po první světové válce. Ač byl Hitlerovým ultimativním cílem *Lebensraum* ve východní Evropě, zabýval se i myšlenkou na restituování německého panství v bývalých koloniích. Vyjednávání sloužilo nejprve jako prostředek sblížit se s Británií a ukázat dobrou vůli poukazem na sekundární význam problému ve srovnání s touhou po společném dorozumění. Poté, co tato taktika nevyšla, soustředil se na stupňování diplomatického tlaku, vznášeje přitom stále nové a nové požadavky, ve kterých sehrála svou roli i koloniální otázka. Britská zahraniční politika tedy čelila další revizionistické velmoci, která si přála změnu poválečných pořádků. S tímto faktem by Britové problém neměli, neboť se sami domnívali, že systém byl vytvořen špatně a ve stávající podobě je nehájitelný. Problémem byla forma a rozsah, ve kterém byly požadavky vznášeny. Samostatnou kapitolou byl pak nacistický režim sám o sobě. V letech 1933-36 především *Foreign Office* jeviló pramalé nadšení pro britsko -německé sblížení. Pokud mělo dojít ke sblížení s nějakým autoritativním revizionistickým státem, měla to být v očích *Foreign Office* Itálie, čímž by se zabránilo jejímu vtažení do německé sféry vlivu a ochránily by se také námořní trasy Středomořím a Suezský průplav.²²⁸ Došlo tedy k posunu. Zatímco dříve bylo za hlavního protivníka impéria považováno Japonsko, především díky jeho aspiracím na Dálném východě, během let 1933-1936 zaujalo tuto pozici Německo.²²⁹ Navíc se nepodařilo zabránit jeho námluvám

²²⁶ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4975/4/18, s. 752-757

²²⁷ DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4975/4/18, s. 752-757

²²⁸ GILBERT, M., *The roots of Appeasement*, s. 149

²²⁹ DBFP, Series 2, Volume XVII, n. C 8998/8998//18, s. 775-801

s Itálií, které po počátečních neshodách ohledně Rakouska pokročily natolik, že v listopadu 1936 byla vyhlášena tzv. Osa.²³⁰ Vážným problémem představoval slib Itálie Německu podporovat jeho koloniální ambice. Ač sám Hitler o kolonie zvláštní zájem neměl, např. říšský maršál Herman Göring²³¹ prohlásil, že „*kdyby mohl, podpořil koloniální požadavek bajonety.*“²³² Také podle německého velvyslance v Londýně Joachima von Ribbentropa²³³ bylo Německu potřeba kolonií, což potvrdil v řeči pronesené 15. prosince 1936 na setkání společnosti Britsko-německého přátelství. Zjevným cílem všech těchto nároků bylo podle *Foreign Office* učinit Británii odpovědnou za hospodářské těžkosti Německa ve chvílích, kdy se počínají objevovat příznaky selhání čtyřletého plánu.²³⁴ Koloniální požadavky tak měly silné zázemí také v domácí politice. Nejednalo se ovšem jen o podobné alibistické výroky, ale mnozí byli skutečně přesvědčení o hospodářské hodnotě kolonií a jejich potřebě Německu, pokud se má vyvíjet hospodářsky zdravým směrem. Hlavním představitelem této myšlenky byl Hjalmar Schacht. Jeho argumenty byly založeny především na tom, že Německo musí mít volný přístup k surovinovým zdrojům, a to brzy, neboť životní úroveň Němců neustále klesá. Jediné, co může tento vývoj zastavit, je více volného obchodu a zvláště přístup k potravinovým a jiným komoditám. Pokud tento vývoj nebude zastaven, hrozí katastrofa, která může mít i podobu války. Nezbytný je nákup takových komodit ve vlastní měně a nezbytné jsou koloniální trhy, kam bude možno vyvážet průmyslovou produkci. Podle Schachta je to, co Německo potřebuje, území jako Angola, které by mohlo rozvíjet. V případě, že Německu kolonie navraceny nebudou, může být Německo přinuceno k válce.²³⁵ Schacht musel přesvědčovat obě strany, jak Brity, tak Hitlera. Říšského kancléře o potřebě kolonií pro Německo a Brity o tom, že je třeba Německu kolonie dát a zabránit tak Hitlerově expanzi do východní Evropy. Hitler se přirozeně od své představy „životního prostoru“ na východě odradit nenechal, ale Schacht a jiní koloniální nadšenci (např. říšský maršál Göring, syn prvního německého guvernéra Jihozápadní Afriky) uspěli v tom smyslu, že Hitler koloniální otázku nevyloučil ze svých plánů. Naopak byla přijata teze „*Ostpolitik und Kolonialpolitik*“. Toto heslo se také stalo hlavním mottem koloniální agitace. Rovněž zaujalo

²³⁰ ELLINGER, J., Neville Chamberlain, s. 119

²³¹ Herman Göring (1893–1946), německý a nacistický politik, válečný pilot za 1. světové války a od roku velitel německých leteckých sil (*Luftwaffe*). V roce 1946 souzen Norimberským tribunálem za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti a odsouzen k smrti. Den před popravou spáchal sebevraždu, když spolku ampulku s kyanidem.

²³² DBFP, Series 2, Volume XVII, n. C 8998/8998//18, s. 775-801

²³³ Joachim von Ribbentrop (1893–1946), německý diplomat a politik, v letech 1938-1945 ministr zahraničí. Velvyslancem v Británii v letech 1936-1938. V roce 1946 odsouzen Norimberským tribunálem za válečné zločiny a oběšen.

²³⁴ DBFP, Series 2, Volume XVII, n. C 8998/8998//18, s. 775-801

²³⁵ CROZIER, ANDREW, J., *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, s. 177

své místo v německé zahraniční politice. Nicméně je třeba mít stále na zřeteli, že hlavním cílem expanze zůstávala Evropa. Na kolonie pohlížela většina nacistických lídrů, a v první řadě Hitler, jako na vedlejší, i když žádoucí produkt kontinentální expanze.²³⁶

Britská zahraniční politika prošla během tří let zajímavým vývojem. V roce 1933-34 přežívá v jednání paradigma z 20. let, které se staví odmítavě byt' jen k myšlence na vzdání se mandátů pod britskou správou. Po navázání přímých jednání v roce 1935 dochází k obratu, ke kterému přispěla notnou měrou válka v Habeši. Do této doby bylo hlavním cílem britské zahraniční politiky sblížit se s Itálií, v zájmu čehož byla ochotná přimhouřit oči při italských výbojích v Africe. Ten samý postoj prozatím nechtěla zaujmout vůči Německu a to do té doby, dokud byla naděje, že dojde s Itálií k trvalému sblížení. Naděje zhasla ve chvíli, kdy byly Společností národů přijaty vůči Itálii sankce, na čemž měla Británie lví podíl.²³⁷ Ač tedy tato politika selhala, byla Británie ochotná přispět k jejímu úspěchu ústupky v koloniální sféře, např. na území Britského Somálska.²³⁸

Podobný postup zvolila britská politika i k Německu když bylo jasné, že se s Itálií nepodaří dohodnout v očekávaném smyslu. Proto během let 1935 – 1936 došlo k fundamentální změně v britském postoji ke koloniím, která vrcholí Plymouthovou zprávou, jež oficiálně a zcela jasně doporučuje o otázce jednat a uvádí možná řešení i s předpokládanými výsledky. Jednání tedy pokračovala po celý rok 1937 a vyvrcholila v březnu 1938. Rozdíl mezi Mussolinim a Hitlerem byl ovšem v tom, že nejvyšší Mussoliniho touhou byla obnova římského impéria, čehož nešlo samozřejmě dosáhnout v Evropě, ovšem v Africe ano. Naopak Hitler o kolonie ve skutečnosti nestál a jen je užíval ve své diplomatické hře.

4.2. JEDNÁNÍ VRCHOLÍ. LÉTA 1937-1938

První polovina roku 1937 uplynula bez vážnějšího výbuchu, ale i bez výraznějšího uvolnění napětí v Evropě. Klíčovým problémem zůstávalo Německo. Obě země stále doufaly, že dojde k pokroku ve vzájemném porozumění, ale ani jedna z nich nebyla přesvědčena, že pro to druhá strana udělala dost. Britové stále hledali řešení, které by vedlo k „všeobecnému uspořádání“ vztahů v Evropě, za nímž si představovali odstranění nejvážnějších zdrojů německé nespokojenosti, což povede k opuštění expanzivní politiky. To mělo Německo dokázat opravdovým vstřícným gestem, např. podstatným snížením zbrojení.²³⁹

Naopak britské zbrojení bylo nutným předpokladem k dobré vyjednávací pozici Británie. Ve funkci kancléře pokladu zastával N. Chamberlain zpočátku ortodoxní a tradiční

²³⁶ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 88

²³⁷ ELLINGER, J. , *Neville Chamberlain*, s. 86

²³⁸ NEVILLE, P., *Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce*, s. 71

²³⁹ DBFP, Series 2, Volume XVIII, PREFACE, s. v-xiv

rozpočtovou politikou vyrovnanosti státních financí, při které může být zbrojení financováno pouze běžnými prostředky, tedy z daňových výnosů. Tehdy se snažil přesvědčit odpůrce tvrzením, že jen vyrovnaný rozpočet může zajistit ekonomickou obnovu a rychlejší hospodářský růst. Navíc pouze na sílící výkonnosti průmyslu, odvíjejícího se od zdravých financí, mohlo být zbrojení uskutečňováno. Po necelých třech letech však již zbrojení plně podporoval, a to i proti mnohým členům Konzervativní strany, jíž byl členem.²⁴⁰

Německo bylo v roce 1937 bezpochyby nejmocnějším státem Evropy. Ačkoliv se jeho vyzbrojování neobešlo bez problémů, bylo daleko před všemi ostatními evropskými velmocemi, což mu poskytovalo více než jen vojenskou převahu. Šlo především o sebevědomí a vědomí vlastní síly, které z Říše vyzařovalo a jehož si byli v zahraničí dobře vědomi. Mezinárodní postavení země bylo ovlivněno jak vlastní zahraniční politikou, tak akcemi ostatních. Německo opustilo již v roce 1933 Společnost národů, ale nevýhody, které mohly plynout z tohoto kroku, byly znegovány chováním Francie i Británie během habešské krize. Naopak, důsledkem bylo opuštění dosavadní spolupráce s Itálií a její připoutání k Německu.²⁴¹ Do této krize byla německým cílem dohoda s Británií. Po ní v očích Německa britská prestiž rapidně klesla a důvody rozporů se stávaly stále zřejmějšími. Hitler neměl důvod měnit cíle, které si vytkl a za kterými směřoval od ledna 1934. Těmi byly *anschluss* Rakouska, anexe českého pohraničí, expanze na východ a po přímluvách vlivných osob kolonie. V každém směru byla Velká Británie překážkou.²⁴² Zatím však v Berlíně nepřevládá zájem na vyostření situace a koloniální požadavky se zdály být vhodnými nejen pro vytváření tlaku a napětí, ale i pro jejich případný zisk. Samozřejmě roli stále hrála možnost, že v případě zřeknutí se nároků ze strany Německa mu Británie poskytne volné ruce na východě. To však nebyla Británie zatím ochotna učinit.

Ačkoliv si byli úředníci z *Foreign Office* vědomi malých nadějí na toužebně očekávanou „všeobecnou dohodu“, jedním tónem dodávali, že je nutné pokračovat v jednáních a získat tak čas, dokud vyzbrojení země nedosáhne bodu, kdy se bude cítit bezpečná. Podle britských náčelníků štábů tato situace nastane v roce 1939.²⁴³ Podle stálého tajemníka *Foreign Office* Vansittarta byla propaganda proti komunismu krycím manévrem pro německé plány proti střední a jižní Evropě. Také se podle něj mohlo stát, že propagandistická kampaň se místo SSSR zaměří proti Británii. Jedinou efektivní obranou proti tomu bylo přijetí argumentu,

²⁴⁰ ELLINGER, J. , Neville Chamberlain, s. 105

²⁴¹ WEINDBERG, G. , The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 4

²⁴² DBFP, Series 2, Volume XVIII, PREFACE, s. v-xiv

²⁴³ DBFP, Series 2, Volume XVIII, PREFACE, s. v-xiv

kterému Němci rozumí nejvíc – argumentu síly.²⁴⁴ To však bude možné, jak výše řečeno, až v roce 1939 a do té doby je na diplomacii, aby získala potřebný čas. Právě proto je nutné seriózně zvažovat možnost postoupení některých bývalých německých kolonií. S nastíněnou strategií souhlasil i A. Eden. Další ve *Foreign Office* také souhlasili a jejich návrhy je možné shrnout takto:

1. Země se musí vyzbrojit;
2. Využít pozice světové velmoci k manévrování v maximálním rozsahu;
3. Udržování úzkých vztahů s Francií;
4. Poskytnout Německu liberální hospodářské podmínky;
5. Dát jasně najevo, kvůli čemu je země ochotná bojovat; ohledně zbytku neříkat ani že země bojovat nebude, ani, že bude.²⁴⁵

Cokoliv mohlo být Německu nabídnuto, mělo být ovšem ve smyslu *quid pro quo* (tj. něco za něco – pozn. P.K.). Němci měli být jasně konfrontováni s otázkou, co jsou ochotni nabídnout na oplátku. Současně to ale znamenalo vyjasnit si vlastní pozici (tj. britskou). V první řadě to znamenalo krotit Francouze, kteří se zdáli být ochotni činit dvoustranné (franko-německé) ústupky. Britové se také rozhodli hlouběji prozkoumat rozsah Schachtova oprávnění jednat. Na to navazovala otázka, zda by nebylo lepší přesunout vyjednávání na oficiální úroveň. Jasně však bylo řečeno, že jednostranné ústupky činěny nebudou. Koloniální appeasement mohl být přijatelný pro britské veřejné mínění a mít smysl, jen pokud Německo poskytne na oplátku garance změny politiky a zaručí se za bezpečnost a mír v Evropě.²⁴⁶ Možná jako odpověď na britské pochyby o oprávnění dr. Schachta jednat jeho jménem, vystoupil Hitler 20. ledna 1937 s projevem, v němž se ke koloniím znovu přihlásil, když řekl, že „požadavky na kolonie budou předkládány znovu a znovu.“²⁴⁷

Britové nicméně měli především zájem na „Západním Locarnu“, jehož možnost nastínil Hitler v memorandu ze 7. března 1936. Ten o něm ovšem uvažoval především z toho důvodu, že se domníval, že mu jím západní velmoci umožní realizaci jeho ambicí ve střední a východní Evropě. To však Britové nehodlali připustit.²⁴⁸

Pravděpodobně z důvodu převážně ekonomických argumentů našly Schachtovy názory odezvu spíše na britském ministerstvu obchodu. Vládní ekonomický poradce sir Frederick

²⁴⁴ DBFP, Series 2, Volume XVII, n. C 8998/8998//18, s. 775-801

²⁴⁵ DBFP, Series 2, Volume XVIII, PREFACE, s. v-xiv

²⁴⁶ WEINDBERG, G. , The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 68

²⁴⁷ NEVILLE, P. , Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce, c.d., s. 97

²⁴⁸ DBFP, Series 2, Volume XVII, n. 389

Leith-Ross²⁴⁹ a kancléř pokladu Chamberlain příznivě hodnotili návrhy a poskytli jim svou podporu.²⁵⁰

V lednu 1937 se Eden s Chamberlainem dohodli, že stojí za to pokusit se Schachta vyslechnout a že tak učiní právě sir Leith-Ross, od kterého se očekávalo, že vysvětlí pozadí politických záruk v případě přijetí jeho návrhů. Britům šlo především o změnu německé hospodářské politiky, konkrétně opuštění politiky hospodářské soběstačnosti a tím nutné expanze, neboť ne všechny potřebné suroviny a potraviny se Německu dostávaly.²⁵¹

K tajné schůzce došlo 2. února a zápis z jednání obdrželi i Francouzi. Leith-Ross uvedl, že hlavním ospravedlněním Schachtových návrhů byl nedostatek některých komodit v Německu, především olejů, jejichž produkce je možná v Tanganyice. Schacht tvrdil, že Německo nemůže být nadále ponecháno v pozici, kdy hrozí, že bude od těchto komodit odříznuto. Kolonie musí být pod německou kontrolou a musí užívat německou měnu. Podstatné podle něj bylo, aby byly kolonie uvnitř německého měnového pásma. Na druhou stranu připustil možnost politiky „otevřených dveří“. Leith-Ross odpověděl zdůrazněním faktu, že z kolonií je nejen užitek, ale také stojí náklady a ty budou pravděpodobně vyšší, než předpokládaný zisk. Celá záležitost se mu proto zdá býti spíše politickou než ekonomickou, spíše věcí prestiže.²⁵² Schacht dále tvrdil, že je dostatečně obeznámen s názory Hitlera i Schachta a to natolik, že je schopen zaručit nevměšování se do věci Československa, poskytnout závazek neagrese vůči Rusku a potvrdil ochotu Německa vrátit se do „reformované Společnosti národů“. Také přislíbil omezení zbrojení jako součást všeobecné dohody mezi Británií, Francií a Německem. Dále navrhoval přenést vyjednávání z tajné do veřejné roviny a předal pozvání ministra Neuratha na návštěvu Británie.²⁵³ Zdálo by se, že vše, oč Britům jde, tj. především záruky míru a bezpečnosti, je Schacht schopen poskytnout. Krátce poté ovšem sám Hitler sdělil britskému velvyslanci, že nevidí žádnou vyhlídku na dohodu o „Západním Locarnu“, odzbrojení, nebo téměř kdekoliv jinde.²⁵⁴

²⁴⁹ Frederick Leith-Ross (1887-1968), hlavní ekonomický poradce vlády v letech 1932-1939 a tajemník úřadu pro řízení válečného hospodářství v letech 1939-1946.

²⁵⁰ DBFP, Series 2, Volume XVIII, PREFACE, s. v-xiv

²⁵¹ WEINDBERG, G., The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 69

²⁵² ROGER, LOUIS, W. Colonial Appeasement, 1936-1938. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 49 fasc. 4, 1971.. s. 1179

²⁵³ WEINDBERG, G., The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 69

²⁵⁴ Tamtéž, str. 70

Z plánů dr. Schachta tedy zatím nic nebylo. Při schůzce s lordem Halifaxem²⁵⁵ 11. února Ribbentrop opět otázku kolonií vznesl. Halifax mu vysvětlil, že vláda Jeho Veličenstva může uvažovat o koloniálních ústupcích pouze v rámci širší dohody, zatímco Ribbentrop trval na tom, že kolonie by měly být vráceny bez jakýchkoliv koncesí z německé strany a že britsko-německá dohoda by neměla obsahovat jakékoliv závazky neintervence vůči ČSR či jiné zemí střední nebo východní Evropy. Naopak by měla Německu poskytnout volné ruce. Jakákoliv britsko-německá dohoda by se měla omezit pouze na západní Evropu.²⁵⁶

Navzdory vážným pochybám smyslu dalších jednání se Schachtem, které měly základ v neuspokojivé odpovědi německé a italské vlády na jednání o „Západním Locarnu“²⁵⁷, Eden přednesl celý problém 18. března 1937 ve Výboru pro zahraniční politiku.²⁵⁸ V podstatě se dotazoval kolegů, zda mají být jednání ohledně všeobecné dohody vedena na základě Schachtových návrhů či nikoliv. Shrnul je do tří bodů, které byly následující:

1. Německo bude vlastnit kolonie; Schacht zmínil výslovně Togo a Kamerun;
2. Německo požaduje množství ústupků v ekonomické sféře;
3. V politické oblasti by Německo bylo smířlivé ke všem evropským státům, směrem k omezení zbrojení, a také svolné k návratu do Společnosti národů.

Až dosud ovšem Hitler neprojevil žádné nadšení v garanci požadovaných záruk ohledně všech tří bodů. Omezení zbrojení dokonce odmítl z důvodu vojenské síly SSSR. Eden proto doporučoval nebrat Schachtovy návrhy jako základ diskuze. Problémem zůstalo, jak tedy měla britská vláda na Schachtovy návrhy reagovat. Vše záleželo na tom, zda se rozhodne, že kolonie budou součástí rozhovorů s Německem. Pokud by k tomu došlo, znamenalo by to, že se kolonie stanou jádrem jednání. To by podle Edena znamenalo, že Německo otázku kolonií oficiálně přednese a Británie ji akceptuje jako základ dalších rozhovorů. To by ovšem bylo v rozporu s dosavadní britskou politikou a veřejnými projevy. Dále navrhoval, že pokud by vláda Schachtovy návrhy nepřijala, měla by mu to neprodleně oznámit. Na schůzi bylo nakonec dohodnuto, že by měly proběhnout předběžné rozhovory Britů a Francouzů s Němci. Chamberlain také trval na podmínce, že Německo musí místo Locarna podepsat smlouvy o neútočení a znovu vstoupit do Společnosti národů. Na druhé straně Británie nesouhlasila

²⁵⁵ Edward Frederick Wood (1881-1959), britský konzervativní politik, koloniální správce, ministr a diplomat. V roce 1925 byl již jako lord Irvin jmenován správcem a vicekrálem v Indii. ve funkci setrval 5 let. Po demisi Edena převzal vedení zahraničního úřadu. V něm setrval i po vyhlášení války. Po rezignaci Chamberlaina se o něm uvažovalo jako o kandidátovi na premiéra. Podpořil však Churchilla. Od prosince 1940 do roku 1946 byl britským velvyslancem ve Washingtonu.

²⁵⁶ WEINDBERG, G. , The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 70

²⁵⁷ DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. C 2303/37/18 , s. 449-459

²⁵⁸ CROZIER, ANDREW, J. , Appeasement and Germany's last bid for colonies, str. 198

s navrácením Tanganyiky Němcům. Chamberlainova strategie byla přesně popsána jako „*nenápadné odsouvání koloniální otázky do pozadí*.“²⁵⁹

Eden svůj postoj shrnul v memorandu z 22. března.²⁶⁰ V něm vysvětluje, že není plně spokojen s instrukcemi, jež byly předány vyslanci v Paříži. Podle nich se Britové dotazovali, zda jsou Francouzi ochotni vzdát se mandátů nad Togem a Kamerunem, zatímco britská vláda dala jasně najevo, že sama není připravena rovnocenné ústupky ve prospěch Německa přijmout. V případě Toga a Kamerunu by totiž největší část území odstoupila Francie.²⁶¹

Mezitím pokračovala kampaň v německém tisku. V depeši státnímu tajemníku Edenovi referoval velvyslanec Phipps o článku, v němž autor popisoval britské zbrojení.²⁶² Článek jasně demonstroval posun od německé zdrženlivosti v prohlášeních směrem ke konfrontaci. Jak již bylo výše řečeno, v Německu veřejné mínění vytvářel tisk a ten byl ovládán ministrem propagandy. Je tedy zřejmé, že podobné články nemohly vyjít bez posvěcení z nejvyšších míst.

Přesto 2. dubna 1937 psal N. Chamberlain ve svém memorandu o britsko-německých vztazích, „*že vláda si nemůže dovolit promeškat jedinou příležitost snížit mezinárodní napětí*.“²⁶³ Ačkoliv vládci Německa a Itálie připravovali své země na válku, byly podle Chamberlaina v obou zemích skupiny lidí, kteří si přáli nastolit dobré vztahy se svými sousedy. Důkazem toho podle něj bylo Hitlerovo posvěcení Schachtovy mise. Cílem jednání by tedy měla být snaha o získání politických záruk, které Británie po Německu chce jako součást obecné dohody. Pokud by taková snaha selhala, ležela by vina na Německu.

Jak vidno, nejen že Chamberlain „*nenápadně odsouval koloniální otázku do pozadí*“ (viz výše), ale vyvíjel značnou iniciativu na poli zahraniční politiky, které nebylo podle funkce, kterou zastával, jeho kolbištěm. Projevila se tak jeho tendence vystupovat v zahraniční politice velmi aktivně.²⁶⁴

Při jednání Výboru pro zahraniční politiku 7. dubna 1937²⁶⁵ byla opět probírána možnost všeobecné dohody s Německem a místo kolonií v ní. Byl přijat názor, že s ohledem na zachování míru v Evropě bude nutné jisté ústupky učinit. A. Eden nastolil dvě otázky: otázku principu a otázku, jak princip uvést do praxe. Pokud by byly přijaty návrhy N. Chamberlaina, znamenalo by to podle něj fundamentální změnu v britské zahraniční politice.

²⁵⁹ NEVILLE, P. , Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce, s. 98

²⁶⁰ DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 326 , s. 483-488

²⁶¹ NEVILLE, P. , Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce, s. 98

²⁶² DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 301 , s. 442-444

²⁶³ DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 366 , s. 555-561

²⁶⁴ ELLINGER, J. , Neville Chamberlain, s. 113

²⁶⁵ DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 379 , s. 574-582

Neboť v minulosti bylo opakovaně zdůrazněno, že britská vláda se mandátů nevzdá (viz výše). Takový postoj by ovšem nebylo možné udržet po zahájení rozhovorů s dr. Schachtem či s francouzskou vládou. Pokud by se tyto rozhovory měly přece jen konat, Eden navrhol, aby byly vedeny s von Neurathem. To z důvodu, že Schacht nebyl pro Edena dost důvěryhodný a neposkytl potřebné záruky. Na to Chamberlain opakoval již uvedené argumenty s tím, že si myslí, že by se Schachtovi mělo odpovědět, pokud má dodat přesnější informace. Nakonec se Výbor dohodl na následujícím:

1. Připravit instrukce pro velvyslance v Paříži pro jednání ohledně kolonií.
2. Během jednání v Paříži se sir Leith-Ross nemá prozatím znovu setkat se Schachtem.

O 14 dní později byla vypracována konečná verze instrukcí týkající se jednání se Schachtem.²⁶⁶ Po krátkém zrekapitulování proběhnuvších rozhovorů bylo znovu zdůrazněno, že není zcela jisté, jaké má dr. Schacht pověření od své vlády. Ačkoliv tedy Schacht tvrdil, že jeho názory jsou v souladu s názory německé vlády, německá vláda takové známky nejevila.²⁶⁷ Navzdory obtížím však chtěla v souladu s Chamberlainovými názory britská vláda prozkoumat možnosti všeobecné dohody s Německem. Cíle jednání by měly být následující:

1. Dohoda na smlouvě nebo smlouvách o neútočení a garance západní Evropy, které by nahradily Locarno;
2. Závazek Německa, ať již ve formě smlouvy či jiné, který uspokojí vlády států střední a východní Evropy s ohledem na německé záměry respektovat územní integritu a nezávislost;
3. Návrat Německa do Společnosti národů;
4. Mezinárodní dohled nad zbrojením;²⁶⁸

Problém ovšem byl, která teritoria měla být předána a v jaké formě. Mnoho překážek již bylo popsáno, proto se zaměříme pouze na otázku, o jaká území konkrétně mělo jít. Bylo známé, že Japonsko se nikdy nevzdá svého dílu bývalého německého impéria a podobně se vyjádřila i britská dominia. Další na seznamu území, kterých se nelze vzdát, byla Tanganyika, pro svůj již popsaný strategický účel. Zbývala bývalá Německá západní Afrika, Togo a Kamerun. Dvě posledně jmenovaná území byla pod francouzskou kontrolou. Při několika příležitostech dal premiér Blum najevo, že nevyklučuje možnost návratu těchto území Německu. Pokud by byla Francie k předání ochotná, Británie by rovněž souhlasila s převodem svých dílů těchto zemí. Bylo ovšem zjevné, že plán počítal s mnohem většími ústupky na francouzské než na

²⁶⁶ DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 445, s. 676-682

²⁶⁷ WEINDBERG, G., The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 72

²⁶⁸ DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 445, s. 676-682

britské straně. Další ústupky by musely vzít podobu ekonomických nástrojů, jako např. ujištění Německa a rovném přístupu k surovinám nebo doložka výhod pro přebytek německé výroby do britských kolonií.²⁶⁹ To by tedy byl britský příspěvek. Britský pohled na věc zde vystupoval jako naprosto jasný. Nebezpečí války bylo v tuto dobu již natolik velké, že Británie byla ochotná vyvinout značné úsilí k tomu, aby k ní nedošlo. Vyhlídky nebyly příliš nadějně, ovšem pokud mohl koloniální appeasement přivést Německo zpět do SN a usmířit jej, stál by za to.

Na počátku května došlo k setkání lorda Lothiana²⁷⁰ s Hermanem Göeringem. Probírali spolu německo-britské vztahy a zazněla i otázka kolonií.²⁷¹ Göering zopakoval, že Říše si nepřeje nic jiného než přátelství s Británií. Existence britského impéria byla pro Říši natolik důležitá, že byla ochotna jej garantovat, dokonce i proti útoku Japonska či Itálie. Lord Lothian v odpovědi uvedl, že kolonie jsou složitým problémem. Nic také nebránilo Německu ekonomicky expandovat do východní a jihovýchodní Evropy. Mělo by však ujistit své sousedy, že jejich suverenita není ohrožena. Jakmile toto bude učiněno, sousedé se budou cítit bezpečni a nebudou se bát vstoupit v užší obchodní styky. Tímto způsobem může Německo rozšířit obchodní prostor, podobný tomu, který má k dispozici britské impérium a vyřeší se tím i problém se surovinami. Lothian poté vyjmenoval věci, kvůli kterým by Británie byla ochotná jít do války. Jednalo se o:

1. Obranu Impéria;
2. Obranu Nizozemí, Belgie a Francie před nevyprovokovaným útokem;
3. Ochrana britských obchodních tras;

V ten samý den se setkal Lothian i s Hitlerem. Hitler zopakoval, Německo kolonie chce, zvláště, když je mají i takové státy jako Belgie či Portugalsko. Lothian se dotázal, zda měl Schacht pověření od Hitlera zastupovat německou vládu. Hitler odpověděl, že Schacht má pověření jednat v ekonomických otázkách, ale dříve, než by jednal o otázkách politických, musel by mu Hitler dát svůj osobní souhlas.²⁷²

Je zřejmé, že Hitler mínil využívat koloniální otázku nadále jako prostředek k vytváření tlaku a neměl žádný zájem na jejím rychlém řešení. Na jedné straně zde tedy byla neochota Británie vzdát se svých mandátů, na druhé straně neochota Hitlera věcí se vážněji zabývat. V takovém

²⁶⁹ WEINBERG, G. , The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 74-75

²⁷⁰ Narodil se jako Philip Kerr (1882-1940), britský liberální politik a novinář. Zakladatel a vydavatel *Round table* (1910-1916), soukromý tajemník Lloyda George v letech 1916-1921. Ve 30. letech proslul jako zastávce politiku *appeasementu*, po podpisu Mnichovské dohody však změnil názor. V letech 1939-1940 velvyslanec v USA.

²⁷¹ DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 480 , s. 727-731

²⁷² WEINBERG, G. , The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 77

stavu nebylo divu, že nemohlo dojít ke smysluplnému řešení, které si přál dr. Schacht či Chamberlain.

Za takových okolností nemohla Schachtova další návštěva Paříže v květnu 1937 přinést praktické výsledky.²⁷³ Francouzi vyjádřili ochotu o věci jednat kdykoliv, ovšem pouze pod podmínkou, že takové jednání iniciují Němci a budou ochotni jej vést ve smyslu *quid pro quo*. Schacht se zdál být myšlenkou zaujat, ovšem německá vláda do konce roku žádné takové kroky nepodnikla. Nabídky, které učinil Hitler v březnu předchozího roku, byly již dávno pasé, neboť prvotní šok z obsazení Porýní pominul, západ jej přijal jako fakt, se kterým nic nezmuže a začínalo se tedy jakoby „od nuly“.

Na konci měsíce, přesněji 28. května 1937, se stal ministerským předsedou Velké Británie Neville Chamberlain.²⁷⁴ Tím dosáhla koloniální otázka svého zenitu ve vztazích mezi Velkou Británií a Německem.²⁷⁵ Zdá se, že Chamberlain by jistě jednal, kdyby Němci předložili jakoukoliv nabídku, která by zároveň obsahovala nabídku na mírové všeobecné upořádání. „*Osobně nevěřím, že jakýkoliv trvalý mír může být získán vzdáním se Tanganyiky. Ovšem kdybych tomu věřil, neváhal bych tak učinit.*“²⁷⁶ Naopak německá vláda neudělala nic pro to, aby Chamberlainovi dala na srozuměnou, že taková víra je žádoucí.

Chamberlain měl v plánu prosazovat zahraniční politiku dvěma nástroji²⁷⁷:

- a) Zbrojením;
- b) Zlepšením vztahů s Itálií a Německem.

Změnou oproti dřívějšímu období byla skutečnost, že Chamberlain dával přednost dohodě s Německem, oproti dřívějšímu důrazu na Itálii. „*Kdybychom se mohli dohodnout s Němci – nestaral bych se ani za mák o Mussoliniho.*“²⁷⁸ Pokusem, jak toho dosáhnout, bylo pozvání ministra von Neuratha do Británie. Po počátečním souhlasu z cesty nakonec sešlo a prozatím se Británie musela soustředit opět na italskou kartu. Tato iniciativa však skončila neúspěšně, zvláště poté, co Itálie v listopadu vystoupila ze Společnosti národů.²⁷⁹

V listopadu dostala koloniální revize novou dynamiku. Na setkání vojenských špiček, kterému byl přítomen i dr. Schacht, Hitler ministru hospodářství sdělil, že koloniální otázka bude muset počkat, až bude Británie v potížích, neboť pouze tehdy bude připravena činit reálné ústupky. Pravděpodobně tak chtěl dát na srozuměnou, že problém bude odsunut

²⁷³ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 103

²⁷⁴ ELLINGER, J. , *Neville Chamberlain*, s. 111

²⁷⁵ CROZIER, ANDREW, J. , *Appeasement and Germany's last bid for colonies*, str. 207

²⁷⁶ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, c. d. , s. 103

²⁷⁷ ELLINGER, J. , *Neville Chamberlain*, s. 116

²⁷⁸ Tamtéž, c. d., s. 116

²⁷⁹ ELLINGER, J. , *Neville Chamberlain*, s. 116

do pozadí ve prospěch naléhavějších úkolů. Ostatně 7. listopadu sdělil Hitler přítomným vojákům, že by Německo mělo být připraveno využít výhodné situace v Rakousku, Československu a dokonce i ve Francii, kde někteří počítali díky polarizaci společnosti na levici a pravici dokonce s občanskou válkou.²⁸⁰

To ovšem západní velmoci nevěděly a rozhodly se pokračovat v jednání. Bylo tomu tak ze dvou důvodů:

1. Stále věřily, že Schacht představuje umírněnější proud v Německu a chtěly tento proud podpořit;
2. Obě země, jak Británie, tak Francie, si přály zachovat mír a dokud se zdálo, že tak je možno učinit skrze kolonie, byly ochotné o problému jednat.²⁸¹

V této době také přebrala zahraničně-politickou iniciativu v jednáních Velká Británie. Zatímco první kontakty proběhly s Paříží, ve které se i v jednáních pokračovalo a Francie jevila daleko větší nadšení při vidině možnosti dohody s Německem, v roce 1937 se role obrátily. Nová administrativa Nevilla Chamberlaina měla ve sněmovně solidní většinu, ekonomika se úspěšně zotavovala z krize a do povědomí světové veřejnosti také vešel fakt, že Británie zahájila velký přezbrojovací program, což posilovalo její mezinárodní pozici.²⁸²

Dále Chamberlain usiloval o to, aby na práci jeho kabinetu bylo poznat, že jej neřídí pasivní, nikam nespěchající Baldwin, ale muž, pro nějž jsou iniciativa, pracovitost a výkonnost základem pro účinnou politiku.²⁸³ Také se hodlal soustředit spíše na politiku „osobních kontaktů“ místo konferenčních setkání.²⁸⁴

Naproti tomu francouzská domácí politika se zmítala v problémech, během léta procházela vláda Lidové fronty vážnými problémy, které vyvrcholily jejím pádem a nastolením nové. Ačkoliv se osoba ministra zahraničí nezměnila, nepřišla Francie s žádnou další širší iniciativou, která by se pokusila uklidnit rozbouřené mezinárodní vody.²⁸⁵

Tzv. Hossbachovo memorandum,²⁸⁶ které je tak podstatné pro pochopení Hitlerových zahraničně politických záměrů, ukazuje, že prvotním záměrem Říše bylo vybudovat pevné impérium v Evropě, a až poté se soustředit na kolonie. Podle memoranda byl vývoz a dovoz prováděn po obchodních námořních trasách, které jsou pod kontrolou Británie. Šlo tedy spíše o otázku bezpečnosti než měny. V případě války by se jednalo o slabinu s ohledem na

²⁸⁰ NEVILLE, P. , Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce, s. 98-99

²⁸¹ WEINDBERG, G. , The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939, s. 95

²⁸² Tamtéž, s. 96

²⁸³ ELLINGER, J. , Neville Chamberlain, s. 116

²⁸⁴ DOERR, PAUL, W. , British foreign policy 1919-1939, s. 215

²⁸⁵ WEINDBERG, G., The foreign policy of Hitler's Germany, 1937-1939, s. 96

²⁸⁶ Jednání 5. listopadu, kterému byli přítomni Göring, Reader, generálové Blomberg a Fritsch zachytil plukovník Hossbach, podle kterého je memorandum pojmenováno.

potravinovou situaci. Tuto situaci chtěl vyřešit Hitler dobytím území v Evropě, čímž by nebyl závislý na využívání kolonií jako Británie. Ta nemohla Německu postoupit žádnou z kolonií díky odporu Dominií. Po ztrátě prestiže v habešské krizi díky dobytí Habeše Itálií nešlo očekávat předání bývalé Německé západní Afriky. Podle Hitlera bude Británie v nejlepším případě usilovat o řešení, kterým by byly Německu předány kolonie, které v současnosti nejsou pod její kontrolou, ale pod kontrolou např. Portugalska.²⁸⁷ Ve světle těchto názorů bylo jednání lorda Halifaxe na konci listopadu 1937 odsouzeno k neúspěchu od samého počátku.²⁸⁸ Do Německa přijel vysoký představitel britského establishmentu, aby se setkal s rovněž vysoce postavenými představiteli Říše. Halifax se na cestu připravoval pečlivě už od počátku měsíce. Toužil hlouběji proniknout do problémů, a proto si prostudoval memorandum nového britského velvyslance v Berlíně Hendersona. V něm Henderson odmítl jednoznačnou izolaci od kontinentálních problémů, ale varoval před přílišným sepětím s jakoukoliv mocností na kontinentu. Tato politika by vedla k vytváření bloků, což bylo jednou z příčin první světové války. V tomto názoru se tedy neshodoval s Chamberlainem, který naopak, jak výše řečeno, politiku bloků doporučoval. Cíle Německa jsou podle Hendersona následující:

1. Připojení území obývaných Němci k Říši
2. Expanze na východ
3. Obnova zámořské říše.

Henderson zdůrazňoval, že mír na západě nesmí být obětován teoreticky možnému, avšak prakticky pomýlenému idealismu na východě.²⁸⁹ Takto vyjádřené názory nebyly jistě v rozporu s názory samotného Halifaxe. Je to zřejmé např. z jeho poznámky o politice *Foreign Office*, ze které „nebyl příliš šťastný“ a „osobně by šel ještě dál“.²⁹⁰

Podhoubí pro Halifaxovu cestu je možné vystopovat do října 1937, kdy Edvard Milch, druhý ve velení *Luftwaffe*, neoficiálně navštívil Londýn. Vše šlo dobře a při odjezdu předal Halifaxovi osobní pozvání od Göeringa zúčastnit se Mezinárodní lovecké výstavy v Berlíně. Chamberlain si od cesty sliboval prodiskutování britsko-německých vztahů, naproti tomu Eden nadšen nebyl a instruoval Halifaxe, aby „více poslouchal, než mluvil“. Chamberlain doufal v poněkud více.²⁹¹

²⁸⁷ BĚLINA, P. , MORAVCOVÁ, D. , PEČENKA, M. , Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914 – 1941, s. 90

²⁸⁸ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 104 - 105

²⁸⁹ ELLINGER, J. , *Neville Chamberlain*, s. 130

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ DOERR, PAUL, W. , *British foreign policy 1919-1939, c. d..*, s. 215

Do Berlína dorazil Halifax 17. listopadu, oficiálně na neoficiální návštěvu.²⁹² Toho dne poobědval s von Neurathem a jeho rodinou a setkal se také s Göeringem. O dva později dorazil spolu s Hendersonem do Berchtesgadenu. Halifax řekl Hitlerovi, že ačkoliv je několik oblastí, ve kterých nacistický režim naráží na odpor britského veřejného mínění (např. zacházení s církví, s Židy, s odbory), on sám „není slepý k tomu, co pro Německo Hitler vykonal a čeho dosáhl z pohledu zadržování komunismu a jeho postupu na západ.“²⁹³ Hitler toto podle Halifaxe řekl, že „je nutné zbavit se Versaillské mentality a uznat, že svět nemůže zůstat v současnému statu quo.“²⁹⁴ Na to Halifax odpověděl, že „nikdo si nepřeje s Německem zacházet jinak než jako s velmocí a nikdo také nepředpokládá, že svět zůstane takový, jaký je, na věky. Podstata problému je, jak změny provést“.²⁹⁵

Koloniální otázka byla vznesena v několika formách.²⁹⁶ Hitler o řešení zájem projevil, ale nenaléhal na něj. Halifax mu sdělil, že „pro současnou či kteroukoliv jinou vládu je nemožné vzdát se kolonií, ledaže by taková oběť byla součástí všeobecné dohody o mírovém uspořádání v Evropě. Británie je ovšem v každém ohledu připravena na jednání a jakákoliv další otázka vznesená během něj může být krokem ke konečné dohodě. Neštěstím by bylo, kdyby rozhovory nikam nevedly, neboť váhání by vyvolalo nepříznivý dojem v Británii.“²⁹⁷

Na jednání v Německu se Halifax sešel také se Schachtem.²⁹⁸ Podle něj by Německu měly být navráceny Togo a Kamerun a také území vytvořené z částí Belgického Konga a Angoly, které by bylo pod mandátem. V reakci na to se Halifax zeptal Schachta, co soudí, že si o návrhu budou myslet Portugalci a Belgičané. Schacht odpověděl, že „by se jednalo o příspěvek v rámci usmíření, k čemuž by dotčené země přivedl vlastní rozum.“²⁹⁹

Halifax získal z celého jednání pocit, že kromě kolonií nechce Hitler od Británie nic, nebo velmi málo a že, pokud jde o evropské uspořádání, čas je na jeho straně. Co se týče kolonií, nenechal Hitler Halifaxe na pochybách, že kvůli nim do války nepůjde. Osobní pocit Halifaxe byl ovšem takový, že „pokud chce mít Británie s Německem dobré vztahy, je nutno tuto otázku vyřešit“.³⁰⁰

Většina členů kabinetu hodnotila Halifaxovu cestu jako úspěšnou. Chamberlain osobně byl výsledky cesty nadšen, neboť podle něj byla vytvořena atmosféra, „v níž bude možné s Němci

²⁹² GILBERT, M. , GOTT, R. , The Appeasers, s. 102

²⁹³ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 336 , s. 540-555

²⁹⁴ ELLINGER, J. , Neville Chamberlain, c. d., s. 133

²⁹⁵ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 336 , s. 540-555

²⁹⁶ SCHMOCKEL, WOLF, W. , Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945, s. 109

²⁹⁷ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 336 , s. 540-555

²⁹⁸ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 336 , s. 540-555

²⁹⁹ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 354 , s. 590-621

³⁰⁰ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 336 , s. 540-555

*prodiskutovat praktické otázky evropského uspořádání.“*³⁰¹ Pokud jde o kolonie, Chamberlainův postřeh byl, že „*Němci netrvají na Tanganyice, pokud budou odškodněni rovnocenným územím na západním pobřeží.*“³⁰²

Na konci listopadu se sešli Britové a Francouzi v Londýně, aby mj. projednali otázku koloniálního appeasementu. Hlavní závěr, který lord Halifax učinil, byl návrh, aby se Britové a Francouzi dohodli na řešení, které následně předloží Hitlerovi. Také dodal, „*že pro vládu Jeho Veličenstva je nemožné jednat o této otázce izolovaně. Pokud se mělo dojít k nějakému řešení, bylo možno jednat o řešení jen v rámci všeobecného mírového uspořádání.*“³⁰³ Celé jednání v listopadu mezi Francouzi a Brity skončilo neslavně. Francouzi dali jasně najevo, že nevěří v možnosti uspokojení Hitlera touto cestou. Nápad předhodit Němcům portugalské a belgické kolonie jim připadal nechutný, pročež navrhovali, aby přestaly být předkládány návrhy podobného typu. Jediného, čeho ovšem tímto postojem Francouzi dosáhli, byla skutečnost, že přestali být informováni o dalším vývoji jednání. Britové byli nadšeni představou, že Portugalci a Belgičané mají učinit hlavní ústupky.³⁰⁴

V memorandu z 1. ledna 1938³⁰⁵ Eden uvedl další kroky, které měli být učiněny a v jakém rozsahu měli být německé požadavky splněny. Poslední požadavek směřoval na kolonie. Britská vláda v minulosti zaujala postoj, že se nelze vzdát Tanganyiky. Pokud jde o konkrétní území, uvádí Eden, že jestliže je francouzská vláda ochotna postoupit Togo a Kamerun, měla by Británie učinit oběť ve stejném rozsahu. Co má Eden přesně na mysli, ovšem v depeši nespécifikoval. Problémem bylo, jak se zachovají ostatní koloniální mocnosti, jmenovitě Belgie a Portugalsko.

Ať již měly být učiněny jakékoliv změny, stále byl zastáván názor, že se má jednat o stav *quid pro quo*. Tento názor vyjádřil zcela jasně Vansittart. „*Dokud nebudeme zcela spokojeni, zvláště pokud se střední Evropy týče, bylo by nanejvýš nebezpečné navrátit Německu kolonie, byť v jakémkoliv rozsahu. Tak bychom byli konfrontováni nejen německou dominancí v Evropě, ale i na námořních komunikacích.*“³⁰⁶

Na druhou stranu Chamberlain řekl Ribbentropovi, že konečný návrh ohledně kolonií bude učiněn buď během února nebo března a že Parlament je takovému řešení nakloněn. Francouzi informovali německé zástupce, že nyní závisí otázka kolonií jen na nich a na jejich ochotě

³⁰¹ ELLINGER, J. , Neville Chamberlain, c. d., s. 138

³⁰² GILBERT, M. , GOTT, R. , The Appeasers, c. d., s. 103

³⁰³ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 354 , s. 590-621

³⁰⁴ GILBERT, M. , GOTT, R. , The Appeasers, s. 103

³⁰⁵ DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 354 , s. 706 -709

³⁰⁶ ROGER, LOUIS, W. Colonial Appeasement, 1936-1938. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 49 fasc. 4, 1971..s. 1185

příspěť k uspořádání nějakými zárukami. Zvláště požadovali, aby Německo znovu zvážilo vstup do Společnosti národů. Jak vidno, cena za kolonie stále klesala. Za takové situace Hitler cítil, že je jen otázka času, kdy mu kolonie spadnou do klína a nebude na oplátku muset učinit vůbec nic. Vše, co bylo podle něj nutné, bylo pouze urgovat požadavky a zvyšovat napětí. K tomu dodal: „*Budeme vznášet požadavky na životní prostor v koloniích stále hlasitěji, dokud svět nebude moci jinak, než naše požadavky uznat. Co dnes slyší neradi, na to budou zvyklí o rok později. Čím se dnes odmítají zabývat, to budou během příštích tří let zvažovat. Po dalších třech letech budou hledat způsoby, jak problém vyřešit.*“³⁰⁷

Nabídky, které měl Chamberlain v rozmluvě s Ribbentropem na mysli, předložil v lednu na půdě Výboru pro zahraniční politiku. Domníval se, že koloniální appeasement je prostředek velmi efektivní a navrhl vytvoření široké zóny ve střední Africe, na které by se významně podíleli i Němci. Návrh se setkal s jasnou podporou Výboru.³⁰⁸ Chamberlain návrh představil ne jako návrat Německa do kolonií, kterých bylo zbaveno, ale jako „*zcela novou kapitolu v dějinách afrického rozvoje*“. Dále tvrdil, že „*Německo by mělo být do uspořádání přizváno a mělo být mít pod svou správou určitá teritoria.*“³⁰⁹ Každá mocnost by tedy měla svoje vlastní správní území, ale musela by dodržovat následující podmínky:

1. Ochrana práv původních obyvatel;
2. Svobodný pohyb napříč teritorií;
3. Svobodný obchod napříč teritorií a to v takovém rozsahu, jaký bude možný;
4. Závazek nestavět ponorkové základny, letecké základny ani vojsko na těchto teritoriích.³¹⁰

Ne všichni reagovali na Chamberlainův plán s nadšením. Eden tvrdil, že současná situace je taková, že ani Britové ani Francouzi nejsou ochotni uvažovat o koloniální otázce, dokud nebude vyřešena dohoda o principech řešení ostatních problémů, což musí být součástí všeobecného uspořádání. Také dodal, že koloniální appeasement ztrácí na smyslu, neboť se neshoduje se současným německým postojem, který oponuje možnosti všeobecného uspořádání. Podle Edena mělo být pořadí kroků následující: nejdříve všeobecná dohoda, poté koloniální ústupky.³¹¹

³⁰⁷ SCHMOCKEL, WOLF, W., *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, c. d., s. 114

³⁰⁸ ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 150

³⁰⁹ ROGER, LOUIS, W. *Colonial Appeasement, 1936-1938*. In: *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 49 fasc. 4, 1971., c. d., s. 1186

³¹⁰ ROGER, LOUIS, W. *Colonial Appeasement, 1936-1938*. In: *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 49 fasc. 4, 1971., s. 1186

³¹¹ ELLINGER, J., *Neville Chamberlain*, s. 151

Eden se obával oprávněně. Dne 20. února přednesl Hitler řeč, ve které na kolonie opět zabrousil. Jasně odmítl, že by kolonie měly být prostředkem obchodu mezi Německem a západními mocnostmi. Přesně v intencích tohoto projevu informoval Ribbentrop britského velvyslance, že Německo není ochotno slíbit cokoliv za návrat vlastních kolonií. Von Neurath jasně odmítl možnost návratu do Společnosti národů za navrácení kolonií. To samé zaznívalo z úst německých představitelů v tuto dobu opakovaně.³¹²

Pozice německé vlády na přelomu let 1937-1938 byla taková, že sice stojí o návrat do Afriky, ale není ochotna jej vykoupit dohodu o všeobecném uspořádání v Evropě, neboť by si tak svázala ruce při výbojích do východní Evropy.³¹³

Od února bylo známo 1938, že Británie předloží štědrú nabídku v koloniální sféře. Koncem ledna 1938 byl z Berlína do Londýna na konzultace povolán Neville Henderson, aby obdržel instrukce, jak má dále postupovat. Při této příležitosti se zúčastnil schůze Výboru pro zahraniční politiku, na které bylo rozhodnuto, že iniciativa koloniálního appeasementu má pokračovat, ač Henderson varoval, že Hitler není tomuto řešení nakloněn, přesněji řečeno, nelze od něj očekávat žádný protiústupek.³¹⁴

Nicméně 1. března jednal Henderson s novým německým ministrem zahraničí Ribbentropem a žádal ho, zda by mohl domluvit audienci u Hitlera s tím, že mu může přednést pozitivní návrh ohledně koloniální otázky týkající se Afriky. Británie ovšem musí trvat na protiústupku, který zabezpečí mír v Evropě. Ribbentrop odpověděl ve smyslu, že Německo má na kolonie právní nárok a nemohou být tedy předmětem jakéhokoliv obchodu. Henderson ujistil Ribbentropa, že nemá v plánu trvat na jakékoliv ceně, pouze má v úmyslu se zeptat, zda by na oplátku mohl Hitler učinit pozitivní gesto k uklidnění situace.³¹⁵

K přijetí Hendersona Hitlerem došlo 3. března. Na počátek Henderson zdůraznil, že si přeje zachovat rozhovor v tajnosti, neboť Francouzi, a tím méně Portugalci, Belgičané a Italové by nebyli nadšeni představou, že se jedná o jejich majetku bez nich.³¹⁶ Nicméně optimisticky informoval Hitlera, že Portugalci a Belgičané budou s návrhy Britů souhlasit. Zpočátku se Hitler nechtěl o koloniích vůbec bavit a stěžoval si na protiněmeckou kampaň v britském tisku. Když se konečně podařilo Hendersonovi vrátit hovor zpět ke koloniím, vysvětlil Hitlerovi Chamberlainův plán. Ten spočíval v nové správní kontrole území, které lze vymezit povodím řeky Kongo. Všem mocnostem by byly zaručeny rovné podmínky. Ač by každá mocnost spravovala vlastní území, zavázala by se dodržovat několik principů (viz výše).

³¹² SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 116

³¹³ WEINDBERG, G. , *The foreign policy of Hitler's Germany 1937-1939*, s. 138

³¹⁴ NEVILLE, P. , *Hitler a appeasement. Britský pokus zabránit druhé světové válce*, s. 100

³¹⁵ SCHMOCKEL, WOLF, W. , *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 116

³¹⁶ Tamtéž.

Na to se Henderson dotázal, zda by byl Hitler ochoten účastnit se nového uspořádání a jaký příspěvek je ochoten dát pro mír v Evropě. Hitlera ovšem návrhy nezaujaly a odvětil, že vše, co chce, je navrácení německého majetku. Problém by mohl být snadno vyřešen prostým vrácením německých kolonií místo vytváření nového komplikovaného systému.³¹⁷ „*Pokud takové řešení Francouzi s Brity odmítnou, prostě usoudím, že ještě nenastala vhodná doba pro řešení koloniální otázky. Jsem ochoten čekat čtyři, šest, osm nebo i deset let.*“³¹⁸ Tím jednání o koloniální revizi v podstatě skončilo. Německo právě obsazovalo Rakousko a bylo zřejmé, že je pro něj na prvním místě Evropa. Jak řekl Hendersonovi Göering: „*I kdybyste nám nabídli celou Afriku, nebyli bychom ochotni se za tu cenu vzdát Rakouska.*“³¹⁹ Dokonce i sám Henderson, velký zastánce dorozumění s Německem, přiznal, že je zřejmé, že Hitler o kolonie nemá zájem a používal je pouze pro propagandistické účely. Zčásti, aby věc nebyla zapomenuta a byla připravena pro budoucí použití, jakmile budou německé aspirace v Evropě uspokojeny a zčásti proto, aby lidé věřili, že je to absence kolonií, kvůli které mají nedostatek másla a jiných potravin, a ne extenzivní zbrojení.³²⁰

Také Neville Chamberlain byl pobouřen. „*Poté, co natropilo tolik povyku kvůli koloniím, odpoví Německo, že problém může počkat čtyři, šest, osm nebo i deset let, během kterých se usadí ve střední Evropě.*“³²¹

Ačkoliv „právní nárok“ na kolonie trval dál, otázka „usnula“ a nikdy již nebyla prosazována s takovou energií a s vírou, že lze pomocí ní dosáhnout usmíření. Britská vláda poznala, že bezprostřední cíle Německa se nacházejí v Evropě a nelze jej od nich odradit pomocí ústupků ve vzdálených zemích. Jak napsal Hitler v knize *Mein Kampf*: „*Německý národ nemá žádné morální právo provozovat koloniální politiku, dokud nesjednotí v jednom státě všechny své děti.*“³²²

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ HENDERSON, N. , Failure of a mission, s. 118

³¹⁹ ROGER, LOUIS, W. Colonial Appeasement, 1936-1938. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 49 fasc. 4, 1971.. c. d., s. 1190

³²⁰ HENDERSON, N. , Failure of a mission, s. 58

³²¹ ROGER, LOUIS, W. Colonial Appeasement, 1936-1938. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 49 fasc. 4, 1971. c. d., s. 1190

³²² Tamtéž. , s. 1191

5. ZÁVĚR

Kolonie byly čas od času stále předmětem úvah rozličných osob, především průmyslníků a diplomatů. Např. ještě po obsazení zbytku Čech a Moravy v březnu 1939 se britský diplomat a obchodník Asthon Gwatkin zmiňuje ve své zprávě po návratu z Německa o tom, „že kolonie nejsou zdůrazňovány nikde a v žádném ohledu. Pokud se přesto někde zmínka objeví, jedná se o okrajové téma.“ Podle Gwatkina přesto běžní Němci očekávají, že dříve či později budou kolonie nebo něco z kolonií obnoveno. Stále existuje africké oddělení ministerstva zahraničí, které se na návrat připravovalo.³²³ Také vyslanec Henderson stále zahrnoval do cílů Německa zisk kolonií, a to dokonce ještě v březnu 1939.³²⁴ Plány na vybudování *Mittleafriky* se v Německu vypracovávaly až do roku 1943.³²⁵ Přesto již nikdy jednání nedosáhly intenzity z let 1937-1938 a samozřejmě již nebylo možné uvažovat o jakýchkoli ústupcích ze strany západu. Myšlenka na usmíření Německa přežívala v myslích mnoha západních politiků ještě dlouho po Mnichovské dohodě³²⁶. To se týkalo i koloniálního appeasementu. Hitler se však již naplno soustředil na svůj plán ovládnutí Evropy a jakákoliv nabídka v podobě zámořských území jej nemohla od jeho záměru odradit.

Koloniální appeasement byl součástí obecné politiky usmiřování. Během 30. let 20. století došlo k postupné gradaci a vystoupení otázky koloniálního revizionismu do popředí. Počátky je však třeba hledat již ve 20. letech. Versaillskou mírovou smlouvou byly Německu mj. odebrány i její zámořské državy, což bylo doprovázeno ospravedlňováním ze strany vítězných mocností. Všechny neduhy mírové smlouvy, jako např. svalení viny za rozpoutání války pouze na Německo (*war guilt*), přemrštěné reparace, ponižující zacházení s poraženými a arogantní chování ze strany vítězů (především Francie), se promítlo i do otázky kolonií. Tak byla vykonstruována lež o tzv. koloniální vině (*colonial guilt*), kolonie nebyly shledány pro Německo potřebnými a o jejich navrácení odmítali západní představitelé po celá 20. léta oficiálně jednat. Nutno poznamenat, že ani z německé nevzešla žádná oficiální pobídka, ačkoliv neformální sondáže probíhaly. Jistou výjimku představoval Gustav Streseman, jehož cílem bylo úplné zotavení Německa a návrat na místo přední světové velmoci. K této politice patřila i otázka kolonií. Je tedy možno shrnout, že během 20. let němečtí představitelé

³²³ DBFP, Series 3, Volume IV, C 3938/8/18, s. 597-610

³²⁴ DBFP, Series 3, Volume VI, n. 460, s. 497-501

³²⁵ SCHMOCKEL, WOLF, W., *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*, s. 136

³²⁶ Mnichovská dohoda čtyř evropských velmocí (Německo, Itálie, Francie a Velká Británie) z 29. 9. 1938 o odstoupení českého pohraničí nacistickému Německu. Československo přijalo 30. 9. 1938.

po návratu kolonií toužili, ovšem žádné aktivity v tomto směru nevyvíjeli. Britové naopak o problému odmítali oficiálně jednat, což zdůvodňovali rozličnými argumenty.

Během 30. let se role obrátila. Britové, nespokojení se stavem mezinárodní situace, hodlají hrát aktivnější úlohu při zprostředkování jednání, která mají vést k vyřešení politických a ekonomických obtíží. Jelikož nejsilnější poraženou velmocí v první světové válce bylo Německo, které takéjevilo největší nespokojenost, bylo třeba dohodnout se především s ním. Je ovšem potřeba připomenout, že Britové hodlali mírový systém, vytvořený po první světové válce, reformovat již v první polovině 20. let, neboť si uvědomovali jeho slabiny. S rostoucími problémy ovšem rostl rozsah ústupků, které byli ochotni učinit v zájmu usmíření (*appeasement*). Cílem tohoto usmíření byla dohoda na všeobecném mírovém uspořádání (*General settlement*), jež měla být základem trvalého míru v Evropě. Problematické byly ovšem britské úvahy, které by vedly k uspokojení koloniálních tužeb Německa na účet třetích zemí. Jednání o územích pod kontrolou Portugalska a Belgie, o nichž byly tyto země informovány jen spoře, tak relativizuje kladné hodnocení návrhů na zachování míru.

Německo se naopak ocitlo v pozici, kdy postupně přebíralo diplomatickou iniciativu a kladlo požadavky, které měly být splněny v zájmu nápravy spáchaných křivd. Změnou oproti 20. letům byl také fakt, že Hitler o kolonie neměl o ně ani valný zájem. Jeho cílem bylo dobytí životního prostoru (*Lebensraum*) ve východní Evropě a vybudování pevné kontinentální říše. Kolonie pro něj byly jen vhodným nástrojem k vytváření tlaku a dosahování momentálních cílů, celkové řešení však vědomě jej odsouval.

V přístupu ke koloniální otázce se tedy střetávaly dva přístupy, které se zásadním způsobem lišily a možno říci míjely. Zjednodušeně, avšak výstižně lze říci, že cílem Britů byl mír, cílem Hitlera válka. Ať byli ochotni nabídnout Britové jakoukoliv cenu, nemohli uspět tváří v tvář Hitlerovu odhodlání rozpoutat válku v každém případě. Nehledě na jeho touhy po přátelských vztazích s Británií pokračoval cílevědomě v uskutečňování svého cíle, jenž popsal již v knize *Mein Kampf*.

Politika koloniálního *appeasementu*, stejně jako všechny ostatní odstíny politiky usmiřování, byly proto odsouzeny k neúspěchu. Snad by mohly uspět v případě Musoliniho, jehož priority spočívaly v obnově římského impéria. V případě Hitlera ovšem neměli Britové tváří v tvář jeho posedlosti válkou „co nabídnout“.

5.1. SUMMARY

Colonial appeasement was a part of the general policy of appeasement. It is necessary to examine its roots in the 1920's. During this period, there was an effort by Great Britain to "repair" a peace system created after the First World War. Nevertheless, in the 1920's British statesmen refused to consider, that colonies would be a part of this reparation. On the other hand, there was a desire among certain German circles to regain former German colonies, at least in Africa. These were obtained in the second half of the 19th century and taken from Germany by the Allies after losing the First World War.

After the coming of the Nazis to power, there was a shift in attitudes to the colonial question on both sides. On the Nazi side, there was little interest in former colonies and this question was used only for creating pressure on Western countries. On the British side, there was willingness to discuss the colonial question and remedy some grievances of the German people. This effort was led by an attempt to find „General settlement“ with Germany on fairer terms. Colonial remedy was one of the possible ways. However, it was thought to do on account of the third countries (France, Portugal, and Belgium) in an optimal case.

It is possible to say, that these solutions were based on unreal presumptions. To be more specific, they worked on the assumption that it is possible to appease Hitler by the way of compromises and concessions. Nevertheless, there were a lot of supports of this policy, which ended only because of unwillingness of Hitler to deal realistically with this offer. The leader of this direction was a British Prime Minister Neville Chamberlain. On the German side, there were many of supports of retaking former German colonies too. Hjalmar Schacht was one of the highest proponents as was Heinrich Schnee. The attempt to remedy grievances created as a result of the peace Treaty of Versailles was doomed because of Hitler's ultimate goal - starting the world war.

6. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

6.1. PUBLIKOVANÉ PRAMENY:

1. DBFP, Series 1A, Volume VII, n. C 3358/3358/62
2. DBFP, Series 2, Volume VII, n. 532
3. DBFP, Series 2, Volume XII, n. 564
4. DBFP, Series 2, Volume XII, n. 651
5. DBFP, Series 2, Volume XVI, n. 177
6. DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4275/97/18
7. DBFP, Series 2, Volume XVI, n. C 4975/4/18
8. DBFP, Series 2, Volume XVII, n. C 8998/8998//18
9. DBFP, Series 2, Volume XVII, n. 389
10. DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. C 2303/37/18
11. DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 326
12. DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 301
13. DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 366
14. DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 379
15. DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 445
16. DBFP, Series 2, Volume XVIII, n. 480
17. DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 336
18. DBFP, Series 2, Volume XIX, n. 354
19. DBFP, Series 3, Volume IV, C 3938/8/18
20. DBFP, Series 3, Volume VI, n. 460

Pozn.: Tyto prameny byly využity pomocí přístupu do elektronické databáze *Documents on British Policy Overseas* <<http://dbpo.chadwyck.com/marketing.do>>.

Zkušební přístup byl umožněn od 10. 5. do 10. 6. 2011 s pomocí vedoucí Historického kabinetu FF UK PhDr. Martiny Soukupové a správkyňe elektronických internetových zdrojů FF UK Radky Syrové.

6.2. LITERATURA

1. ABRAMS, Lynn. *Bismarck and the German Empire, 1871-1918*. 2. New York; Routledge, 2006. 94 s. ISBN 0-415-36309-8.
2. BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek; MORAVCOVÁ, Dagmar. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. 1. Praha; Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. 133 s. ISBN 80-85241-70-6
3. CĚSAR, Jaroslav. *Britská říše v období imperialismu (1870-1945)*. 1. Praha; Academia, 1970. 326 s. ISBN 508-21-872.
4. CROZIER, Andrew J. *Appeasement and Germany's Last Bid for Colonies*. 1. London; Macmillan in association with King's College, 1988. 349 s. ISBN 0-333-4476-3.

5. DOERR, Paul. *British foreign policy, 1919-1939*. 1. Manchester; Manchester University Press, 1998. 291 s. ISBN 0-719-04671-8.
6. DRŠKA, Václav; SKŘIVAN, Aleš; STELLNER, František. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648-1914*. 1. Praha; Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. 217 s. ISBN 80-85241-57-9.
7. ELLINGER, Jiří. *Neville Chamberlain; Od usmiřování k válce: britská zahraniční politika, 1937-1940*. 1. Praha; Lidové noviny, 2009. 592 s. ISBN 978-80-7106-987-4.
8. ENSSLE, Manfred. Stresemann's Diplomacy Fifty Years after Locarno; Some Recent Perspectives. *The Historical Journal* [online]. 1977, 20, 4, pp. 973-948, [cit. 2011-06-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/pss/2638415>>.
9. GILBERT, Martin; GOTT, Richard. *The appeasers*. 2. Phoenix; Sterling Publishing Co., Inc., 2000. 464 s. ISBN 1-84212-050-6.
10. GILBERT, Martin. *The Roots of Appeasement*. 1. London; The New American Library, 1966. 254 s. ISBN 0-7146-3417-4.
11. GIORDANI, Paolo. *The German colonial Empire: It's begining and ending*. 1. London; Graham Bell and sons, 1916. 178 s. ISBN 0-8078-1322-2.
12. GOODLAND, Graham. *British foreign and imperial policy, 1865-1919*. 1. London; Routledge, 2000. 118 s. ISBN 0-4152-0338-4.
13. HENDERSON, Nevile. *Failure of a mission : Berlin 1937-1939*. 1. London; Hodder and Stoughton LTD., 1940. 318 s.
14. HLAVAČKA, Milan; PEČENKA, Marek. *Trojspolek: Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*. 1. Praha; Libri, 1999. 279 s. ISBN 80-85983-86-9.
15. KANBAY, Feryal. *Lexikon osobností 20. století: Stovky slavných jmen od A do Z*. 1. Bratislava; AKTUELL , 2002. 422 s. ISBN 80-88915-08-2.
16. KLÍMA, Jan. *Pod německou vlajkou: příběh jedné koloniální říše*. 1. Praha; Libri, 2005. 429 s. ISBN 80-7277-282-1.
17. LANGHORNE, Richard. Anglo-German Negotiations Concerning the Future of the Portuguese Colonies, 1911 - 1914. *The Historical Journal* [online]. 1973, 16, 2, pp. 361-387, [cit. 2011-07-27]. Dostupný z WWW: <www.jstor.org/pss/2638317>
18. MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. 1. Praha; Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 80-246-1176-7.
19. NEVILLE, Peter. *Hitler a appeasement: britský pokus zabránit druhé světové válce*. 1. Líbeznice; Víkend, 2008. 294 s. ISBN 978-80-8689-198-9.

20. RAMSDEN, John (ed.). *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. 1. Praha; PROSTOR, 2006. 944 s. ISBN 80-7260-169-5.
21. ROGER, Louis W. Colonial appeasement. *Revue belge de philologie et d'histoire* [online]. 1971, 49, 4, pp. 1175-1191, [cit. 2011-07-27]. Dostupný z WWW: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rbph_0035-0818_1971_num_49_4_2892 .
22. SCHMOCKEL, Wolfe W. *Dream of Empire: German Colonialism, 1919-1945*. 1. London and new Haven; Yale Univerzity Press, 1964. 204 s. ISBN 0-313-22437-4.
23. SKŘIVAN, Aleš. *Německé koloniální zábery v Africe v letech 1884-1885*. 1. Praha; Karolinum, 1991. 135 s.
24. SKŘIVAN, Aleš; JANČÍK, Drahomír. *Zahraniční politika Německa před první světovou válkou: Vybrané dokumenty*. 1. Praha; Univerzita Karlova, 1985. 123 s. ISBN 60-150-84.
25. SKŘIVAN, Aleš; KŘIVSKÝ, Petr. *Opožděná expanze: Koloniální výboj Německa a Itálie v letech 1870-1918*. 1. Praha; Mladá Fronta, 1977. 312 s.
26. STELLNER, F., *Capriviho zahraniční politika v letech 1890-1892*. In: *Historický obzor*, roč. 6, 1995, č. 9-10, s. 203-210.
27. STELLNER, F., „Nový kurs“ a „Světová politika“. *Zahraniční politika Německa v 90. letech 19. století*. In: *Historický obzor*, roč. 1, č. 1990-1991, s. 180-185
28. STELLNER, František. *Poslední německý císař: Z německých dějiny v epoše Viléma II*. 1. Praha; Panevropa, 1995. 471 s. ISBN 80-85846-04-7.
29. TOWNSEND, MARY E. The Contemporary Colonial Movement in Germany. *Political Science Quarterly*, [online]. 1928, 43, 1, pp. 64-75, [cit. 2011-06-17]. Dostupný z WWW: www.jstor.org/pss/2143066 .
30. TOWNSEND, MARY E. The German colonies and the Third Reich. *Political Science Quarterly*, [online]. 1938, 53, 3, pp. 186 – 206, [cit. 2010-04-29]. Dostupný z WWW: www.jstor.org/pss/2143721 <
31. VALKOUN, J., Fašodská krize. In: *Historický obzor*, roč. 21, 2010, č. 7-8, s. 146-153. ISSN 1210-6097.
32. WEINDBERG, Gerhard. *The foreign policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe, 1933-1936* . 1. Chicago; University of Chicago Press, 1970. xi, 397 s. ISBN 0-226-88513-5 .
33. WEINDBERG, Gerhard. *The foreign policy of Hitler's Germany: Starting World War II*. 1. Chicago; University of Chicago Press, 1980. xii, 728 s. ISBN 0-226-88511-9.
34. WANNER, M. Pruské východoindické společnosti v éře Fridricha II.; *Historický obzor*. 2011, 22, 3-4, s. 50-64. ISSN 1210-6097.

6.3. INTERNETOVÉ PORTÁLY

1. *Digitální parlamentní knihovna* [online]. 25. 8. 2003 [cit. 2011-07-26]. NS RČS 1929-1935, PS, 12. schůze, část 2/6 (30. 1. 1930). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/012schuz/s012002.htm>>
2. *Documents on British Policy Overseas*. [online]. 2011 [cit. 2011-05-10 – 2011-06-10] Dostupné z WWW: <<http://dbpo.chadwyck.com/marketing.do>>
3. *Jewish Virtual Library: Division of the American-Israeli Cooperative Enterprise* [online]. 2010 [cit. 2011-07-26]. Hjalmar Schacht. Dostupné z WWW: <www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Schacht.html>
4. <www.jstor.org> [online]. 2000 - 2011 [cit. 2011-07-26 – 2011-04-20]